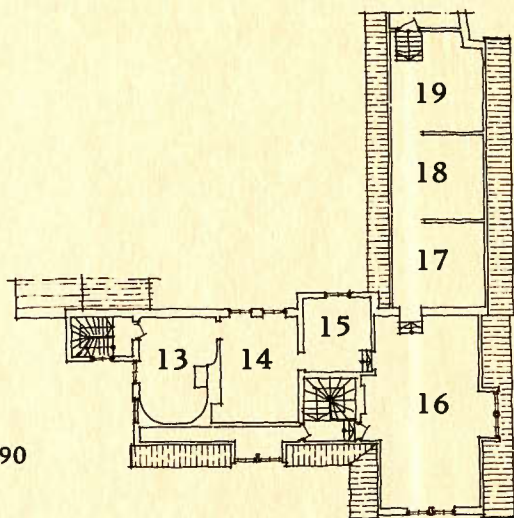




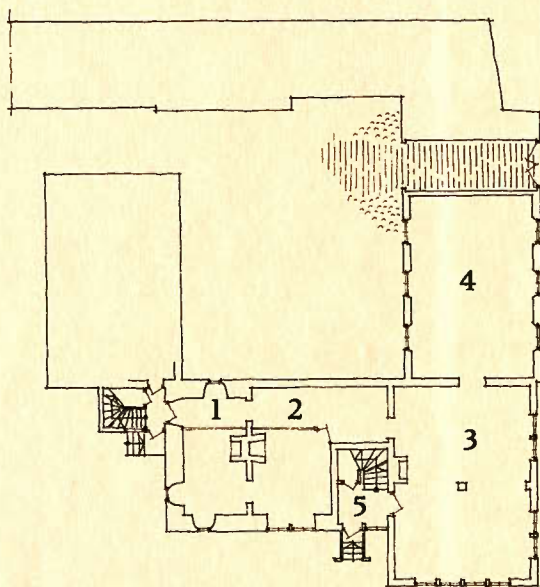
KULTUREN
1991

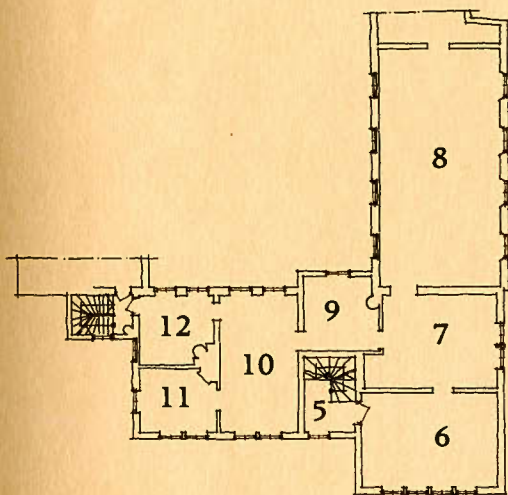
Borgarhuset – Tidens rum

Tredje våningen
1800-tal och sekelskiftet 1990

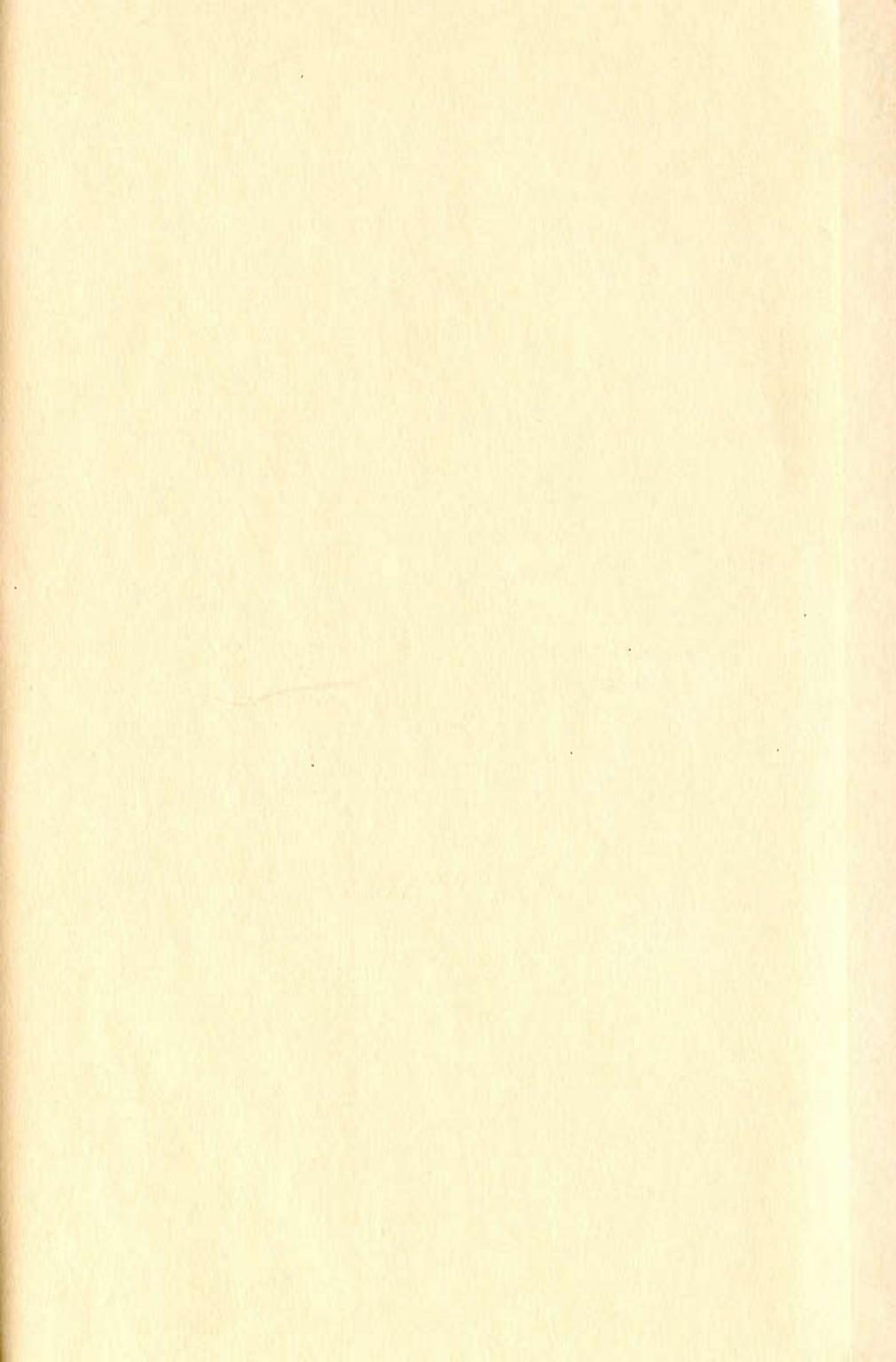


Första våningen
1500-tal och 1600-tal





Andra våningen
1600-tal och 1700-tal



KULTUREN 1991

En årsbok till medlemmarna
av Kulturhistoriska föreningen
för södra Sverige

KULTUREN 1991



Omslagets bilder är hämtade från ett fönster i Borgarhuset, se rum 5. De visar modet på 1600-talet. Britta Hammars kommentar:

»Mannen är klädd i dräkt från omkring 1630. Han har kort tröja med axelkarmar och vidbyxor sydda av samma tyg, förmodligen mönstervävd sammet, vidare skumväst, pipkrage av kvarstenstyp, rundkullig bredbrättad hatt med kedja och plym. Strumpebanden är knutna under knät över strumpor som bör vara stickade och på fötterna har han lågskor.

Den andra målningen återger en soldat till häst som bjuds att dricka av en ung kvinna. Han har livrock av den typ som Karl XI införde i Sverige på 1680-talet, stövlar med klack som går upp över knäbyxorna samt bredbrättad hatt med rak kulle. Hon bär en klänning med åtsittande liv i spets fram och möjligen uppstruken kjol över en underkjol som framtill döljs av ett förkläde. Axlarna täcks av ett kläde som häktas samman fram.»

Ansvarig utgivare: Anders W Mårtensson

Redaktör: Gunilla Eriksson, Claes Wahlöö (årsredogörelsen)

Vinjetten på titelsidan ur Georg Karlins museiplan från 1891, odaterad teckning

Foto Lars Westrup, Kulturen, samt Det kongelige bibliotek, Köpenhamn, s 68–69; Gunilla Eriksson s 14, 67; Anna Landberg s 140; Lunds universitetsbibliotek (LUB) s 49, 164; Peder Moos s 22, 23, 94, 96, 97; Åsa Sandberg s 84, 125; Stockholms stadsmuseum s 133; Claes Wahlöö s 15; Leif Wollin s 6, 12, 13
Upplaga: 30 000

Typsnitt: Meridien 10/12

Grafisk form: Jerk-Olof Werkmäster

Tryckt hos Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1991

ISSN 0454-5915

Innehåll

ANDERS W MÅRTENSSON

- 6 Det gångna året på Kulturen

GUNILLA ERIKSSON

- 18 Tidens rum
– *en årsbok om en utställning*

GEORG J:SON KARLIN

- 26 Borgarhuset på Kulturen
– *hur det kom till och vad det innehåller*
Efterlämnade anteckningar från 1912

GUNILLA ERIKSSON

- 40 En vandring genom 400 år
Samtal kring ett utställningsbygge
- 44 Rum 1 Frustugan på Glimmingehus, 1500-talets början
- 48 Rum 2 En kammare på Gripsholm
- 54 Rum 3 Borgarsalen, renässansen och Christian IV:s tid
- 60 Rum 4 Skåne mellan Sverige och Danmark
- 62 »Nye stuen»
- 71 *Linneförrådet*
- 74 Rum 5 Stora trapphuset
- 76 Rum 6 Barocken
- 82 Rum 7 Senkarolinska interiören
- 90 Rum 8 Hornsbergssalen
- 100 Rum 9 Rokokokabinettet
- 107 Rum 10 Rokokon och frihetstiden
- 114 Rum 11–12 Två gustavianska kabinett
- 122 Rum 13 Lusthuset i parken
- 128 Rum 14 Ett borgerligt förmak kring 1840
- 138 Rum 15 Fransk empire – Napoleons stil
- 142 Rum 16–19 Historismens epok och Jugend, perioden 1850–1900
- 156 En summering till sist
- 161 Referenser och litteratur i urval

MARGARETA GRANMARK

- 164 Så bodde Arendt Giärtsön

GREGER ANDERSSON

- 182 Musiken i hemmet under 1700-talet
- 194 Kulturen tackar
- 195 Årsredogörelser



Wiwen Nilssonutställningen invigdes av hedersledamoten fru Anna Greta Crafoord. Bakom henne skymtar överintendent Kersti Holmquist, författaren till den nytkomna monografin om Lunds store silversmed.

Det gångna året på Kulturen

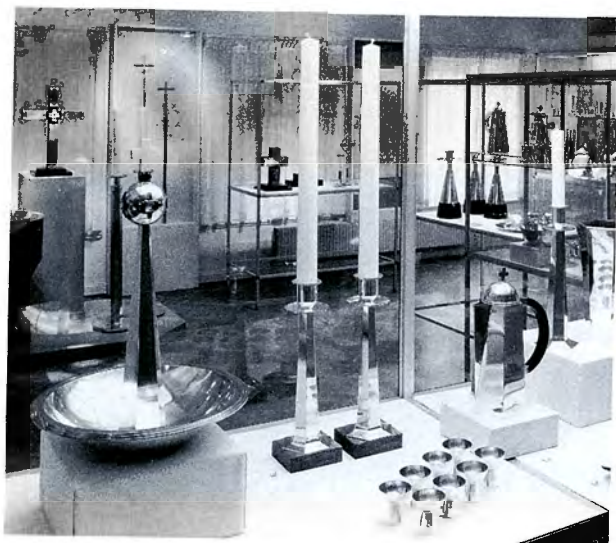
BORGARHUSET PÅ Kulturen återinvigdes 1989 och skulle bli därför haft huvudrollen i årsbok 1990. Lunds stads 1000-årsjubileum pockade på uppmärksamhet och hyllades av denna anledning med en tusenårskrönika.

Med ett års förskjutning presenteras nu härmed Borgarhuset med sitt varierande och spännande innehåll. Borgarhuset var den första byggnad som Karlin lät uppföra 1891 enligt det skapade paviljongsystemet i och med att Föreningen föregående år förvärvat den Tollska tomten vid Adelgatan. Samtidigt arbetade Arthur Hazelius i Stockholm med att bygga upp Skansen som kom att invigas hösten 1891. Karlins museiskapelse invigdes året därpå. Borgarhusets presentation i denna årsbok kan sägas förebåda nästa års speciella evenemang i Lund – uppmärksammandet av Kulturens 100-åriga existens som friluftsmuseum.

Det gångna året har på många sätt varit framgångsrikt och händelserikt. Det var det år som Kulturen grep tillfället i flykten och lät sälja August Strindbergs tavla »Översvämning vid Donau» på Beijers Klassiska vårauktion i Stockholm. Försäljningen inbringade åtta miljoner kronor plus köparens inropsavgift.

Det var Beijers som i hård konkurrens med andra svenska och utländska auktionshus fick uppdraget att sälja Strindbergtavlan, vilket bl a innebar att Kulturen erhöll såväl köparens inropsavgift som Beijers egen provision – sammanlagt ett gott tillskott. Försäljningsresultatet innebar att senare års ackumulerade låneskulder har kunnat balanseras.

Ytterligare ekonomiska ljuspunkter under det pågående året kunde tacksamt noteras. Fjorton dagar före tavelförsäljningen fick Kulturen mottaga en generös donation av fem miljoner kronor från Tetra Pak AB. Vid det högtidliga överräckandet representerades det framgångsrika förpackningsföretaget av di-



Wiwen Nilsson presenterades i helformat på Kulturen sommaren 1990.

rektör Hans Rausing, docent Gad Rausing, koncernchefen Bertil Hagman, biträdande koncernchef Lars Leander, VD i Lund Claes du Rietz och informationsdirektören i Lund Jörgen Haglind.

De fem miljonerna skall fördelas under fem år och i första hand användas för byggnadsvård på Kulturen och till en utställning som skall belysa stadens historia efter roskildefreden 1658. Vid årsmötet den 7 juni hedrades Gad Rausing och Hans Rausing samt Bertil Hagman genom att utses till föreningens hedersledamöter.

När Kulturens styrelse på decembermötet 1989 fastställde budgeten för 1990 var det en stram budget som ej rymde kostnader för planerade utställningar och evenemang – en icke helt okänd situation för Kulturen under dess hundraåriga historia. Ett fullföljande av uppgjorda planer krävde extern finansiering. Lyckan stod oss bi. Vi lyckades skaffa sponsorer och därmed kunde programmet genomföras enligt högt ställda förväntningar. Därtill med gott resultat. Publiken kom i strida



Ulrika Hydman-Valliens rum i glasutställningen.

strömmar och vid årets slut hade sammanlagt 1 58 454 personer besökt Kulturen. Nytt publikrekord. Jämfört med 1989 års siffror, 117 302, var det en rejäl höjning.

Särskilt fyra utställningar tilldrog sig allmänhetens stora intresse. Den första under året visade skomode under 3000 år. Det var välvalda delar av Bally Schuhmuseums internationellt välkända skosamling som för första gången visades på ett museum i Norden. Museets chef, dr Paul Weber, gjorde urvalet och planerade utställningen för Vita Husets salar. Utställningen var uppdelad i fem grupper fördelade på damskor, herrskor, extravaganta skor och skon som kulturföremål. En avdelning i utställningen innehöll en historik om Ballys skotillverkning från företagets start under 1870-talet till det senaste vår- och höstmodet. 50-årsjubilerande Elfströms skor i Lund och Bally-koncernen bidrog välvilligt till större delen av utställningskostnaderna.

»När Kulturen inviger sina stora utställningar går lundaborna man ur huse för att vara med. Söndagens invigning var inget

undantag. Nu handlade det om den stora jubileumsutställningen och det var rejält trångt kring invigningstalaren, kommunfullmäktiges ordförande Lennart Prytz och Kulturens chef Anders W Mårtensson.» Så lät det i Sydsvenska Dagbladet dagen efter öppnandet av den egentliga jubileumsutställningen med anledning av att Lund fyllde 1000 år. Utställningen var uppbyggd i två avdelningar, den ena visade unikt stadsarkeologiskt material från de första hundra åren, den andra redovisade Lunds utveckling från dansk till svensk stad med hjälp av bl a skriftliga dokument. Landsarkivet i Lund svarade för denna del av utställningen och Lunds kommun var huvudsponsor för det hela.

Sommarens huvudattraktion blev som väntat den innehållsrika och stämningsfulla Wiwen Nilsson-utställningen – den största någonsin. Utställningen blev en manifestation över silversmedens storhet med inlån från ett sjuttiotal olika ägare utöver Kulturens egen representativa samling. Denna storsatsning var föranledd av ett sedan flera år pågående och under våren avslutat forskningsarbete om Wiwen Nilsson och hans livsverk, förevisat i en rikt illustrerad bok. Porträttören är överintendenten Kersti Holmquist. Crafoordska stiftelsens allmänt generösa inställning till Kulturen innebar detta år att såväl utställning som bok bekostades av stiftelsen.

Höstens påtagliga publiksuccé föranleddes av glaskonstnärerna Ulrica Hydman-Valliens och Bertil Valliens omfattande retrospektiva utställning. Det var första gången som konstnärsparet framträdde tillsammans i en tillbakablickande utställning och det var intressant för Kulturen att på detta sätt kunna understryka deras avgörande betydelse för Åfors glasbruk och Kosta Boda-koncernen. Enbart denna utställning drog 40 000 besökare och ett annat mått på allmänhetens förväntningar på paret Valliens framträdande på Kulturen kan vernissagedagens 1 700 besökare sägas vara. Den läckert designade utställningen hade såväl skapats som generöst bekostats av Kosta Boda-koncernen.

Även ett antal mindre utställningar hade utomstående gynrare. Malmöhus läns landsting gav ekonomiskt stöd till utställningen »Berättarmiljöer», ingående i projektet »Läs för oss när

vi är små». ICA-kuriren, samarbetspartner sedan ett antal år, svarade för utställningen »Djuret i broderiet». Utställningen »Bildande bild – om skolplanschens värld», erhöll stöd från Antikvariat Crafoord i anslutning till Den gamla bokens dagar. Nordenstedtska stiftelsen såg bl a till att utställningen »Ansikten är också historia» kunde förverkligas.

Det totala programutbudet med anknytning till aktuella utställningar och evenemang innehöll omkring 120 programpunkter – ett hyggligt antal, vilket innebär ett program var tredje dag under året. Många av programinslagen har genomförts i bästa samförstånd med en rad samarbetspartners: Lunds filatelistförening, Studiefremjandet, Kursverksamheten vid Lunds universitet, Landsarkivet, Lunds Spelmansgille, Skånes Spelmansförbund, Tornabygdens folkdanslag, Lunds Studenters folkdanslag, Everlövs kyrkokör, Sydvästra Skånes Folkdanskrets, Lions Club Romeleåsen, Bokhistoriska sällskapet, Lunds ekumeniska råd, Lunds fabriks- och hantverksförening, Trehäradsbygdens stildansgrupp, Ölands turistförening, Svenska lanthönsklubben, Lunds skolstyrelse, Lunds skolors musikförening, Kommunala musikskolan i Lund, Torna härads hushållsnämnd, Lunds turistbyrå, Kulturföreningen Pinocchio i Lund, och därtill ett stort antal intresserade enskilda personer.

Det är Kulturen förunnat att ha goda relationer med omvärlden, en grundförutsättning för att olika typer av evenemang skall kunna genomföras. Här uppräknade ideella föreningar och institutioner utgör på olika sätt stödtrupperna för denna vitala verksamhet. Sammantaget är det flera hundra ideella och inspirerande krafter som varje år ställer sina färdigheter och kunnanden till Kulturens och därmed också allmänhetens förfogande. Flera evenemang är årligen återkommande, som Trettondagens stjärngossetåg med tillhörande vesper, Folkmusikens dag, Musikskolans dag, internationell dockteaterfestival, Frimärkets dag, Östarpsdagen, Kyrkans dag, Hantverkets dag, Den gamla bokens dagar, julstöket. Nytt för året var ett arrangemang med tuppen som tema, föranlett av en då nyutkommen kulturhistorisk publikation skriven av förre Tetra Paksdirektören Eric Rasmusson. Denne entusiast var för övrigt initiativtagare till evenemanget, som bl a uppvisade ett impone-



Medeltidsmarknaden var en av begivenheterna i stadens 1000-årsfirande. 19 000 besökare i festlig trängsel, i strålande väder.

rande antal levande tuppar av olika ras. Tuppfäktning har gamla anor och bedrivs fortfarande intensivt världen över. Vän av hönsfåglar slapp bevittna ett dylikt blodigt skådespel. En mindre upphetsande tävling genomfördes dock under de båda dagarna – en tävling i tuppgalning, icke utan komiska inslag.

En annan nyhet för året var genomförandet av en medeltidsmarknad. Under de två dagar som arrangemanget gick av stapeln på det gamla området på Kulturen, fick den mångtusenhövdade publiken trängas bland salustånd, hantverkare, gycklare, dansare, musiker, eldslukare, arborstskyttar, riddare, Malmöhusgardet etc. Sammanlagt 19 000 besökare tog del av marknadens breda utbud och stämningen var god.

Då Lund får officiella besök står ofta tre internationellt gångbara storheter på programmet – domkyrkan, Kulturen och forskarbyn Ideon. Så var även fallet en vacker majdag under det gångna året när 56 ackrediterade ambassadörer från Stockholm, valda delar av utrikesdepartementet samt länsstyrelsen i



Professor Bo Gyllensvärd signerar sin nyutkomna bok *Porslinet från Kina* och lyckönskas av två av Kulturens hedersledamöter, fru Greta Kjellberg och ingenjör Lennart Carlsson.

Malmöhus län besökte Lund. Det färgstarka sällskapet lät sig väl smaka av den kulturella anrättningen på Kulturen och uttryckte stor entusiasm över besöket.

En viktig del i museets verksamhet är marknadsföringen. Annonsering i dagspress och specialtidningar har stor genomslagskraft, men för museerna med begränsade medel för ändamålet är det ett dilemma att inte fullt ut kunna utnyttja denna kommunikationsmöjlighet. Kulturen var lyckligt lottad under det gångna året genom särskilt tillmötesgående från de tre tidningarna *Arbetet*, *Skånska Dagbladet* och *Sydsvenska Dagbladet*. Speciellt sistnämnda tidning genomförde annonskampanjer i anslutning till större utställningar och evenemang till Kulturens och tidningens premieprenumeranters fromma.

Utöver Kulturens årsbok utkom två gedigna böcker vari Kulturens samlingar innehar en central plats. Den ena är redan nämnd, Kersti Holmquists lysande bok om Wiwen Nilsson. Den andra är den inte mindre lysande publikationen »*Porslinet från*



Östasienprogrammet vid Lunds universitet var värd för ett besök av en deputation från kulturministeriet i Laos. Två dagar ägnades Kulturen och Östarp för att ge en inblick i hur museer och kulturminnesvård fungerar i Sverige. Från Dr Thongphet Kingsada, språkforskare, Dr Thongsayavongkhamdy, generaldirektör för museer och kulturminnesvård, kulturminister Praseut Sisanonh, författaren m m Mrs Dara Kanlagna, informations- och kulturministeriet, samt från Kulturen antikvarie Eva Lillienberg Olsson.

Kina», författad av professor Bo Gyllensvärd och förlagd av ICA-förlaget i samarbete med Kulturen. Två efterlängttade publikationer som var och en inom sitt ämnesområde gör Kulturens specialsamlingar full rättvisa.

På tal om Kulturens rikhaltiga samlingar har värdefulla kompletteringar kunnat göras under året med bidrag från Kulturens särskilda fonder för föremålsinköp, från Margit och Lennart Carlssons stiftelse och från mecenatfonden. Ett särdeles extra tillskott fick Kulturen med den generösa donationen av Sture Andersson och Arne Sundberg, som innebär att museet erhölet Kaptensgården i Borstahuset med alla dess rikhaltiga samlingar.

Under det gångna året avled Eva Mårtensson (13/2 1924–10/4 1990) och Sune Jensen (25/11 1915–13/6 1990).



Eva Mårtensson.

Den första januari 1963 anställdes Eva Mårtensson som föreståndare för Kulturens medlemsregister, en avdelning av grundläggande ekonomisk betydelse för föreningens och museets utveckling.

Av föreståndaren krävs ett utvecklat sinne för servicemedvetenhet och goda människokunskaper. Eva Mårtensson var rikt utrustad och omfattade sitt ansvarsfulla värv med god insikt och stor kärlek. Hon var en fast punkt för alla medlemmar, gamla och nya. Hon besvarade ständigt frågor av varierande slag via brev och telefon. Hon deltog med liv och lust i medlemsvärvningskampanjen. Hon var en stor vän av tidskriften Kulturens Värld och insåg omedelbart tidskriftens betydelse som medlemsbefrämjande organ. Hon fick uppleva hur antalet medlemmar under några år ökade med omkring 10.000 till rekordnoteringen 31.626. Hon fick möta positiva omdömen i tusental.

Eva Mårtensson avgick med pension den första februari 1990. Hon avled hastigt två månader därefter. Hennes hjärta brann för Kulturen. Vi minns henne med stor tacksamhet.



Sune Jensen.

Redan vid 15 års ålder anställdes Sune Jensen vid Nordströms Handskfabrik i Lund. Han lärde yrket från grunden och blev en skicklig handskmakare, ett yrke med månghundraåriga traditioner i den gamla hantverkare- och köpmannastaden Lund.

Efter 37 års framgångsrik tjänst på Nordströms Handskfabrik sadlade Sune Jensen om. Han anställdes 1967 av Kulturen på den tekniska

avdelningen under rustmästaren Wilhelm Jönssons ledning. Efter fem lärarika år övertog Sune Jensen rustmästarbefattningen vid Wilhelm Jönssons pensionering. Sune Jensen axlade med den äran den ansvarsfulla posten som Kulturens rustmästare fram till sin egen pensionering i november 1980. På sitt mycket försynta och angenäma sätt såg han till att de många göromål, som åvilar den tekniska avdelningen, ombesörjdes till allas belåtenhet.

Sune Jensen var mycket uppskattad av arbetskamrater, styrelseledamöter och den stora allmänhet vilken på olika sätt kom i kontakt med Kulturen. Hans lojalitet till Kulturen kände inga gränser. Sune Jensen lever kvar i ljust minne hos arbetskamraterna på Kulturen.

Kulturen är i den lyckliga situationen att ha en engagerad och kunnig personal. Häri ingår ett duktigt hantverkarlag, väl lämpat för de många specialuppdrag som det ständigt ställs inför. Under många år har snickarna och smeden arbetat i trånga och av yrkesinspektionen utdömda lokaler med tidsbegränsad dispens i avvaktan på nya lokaler. Tiden har nu kommit för positiva förändringar. Nya, för ändamålet utmärkta lokaler i bottenvåningen i det gamla Håkan Ohlssonska tryckeriet har inretts under hösten, vilket innebär att såväl snickeri som smedja kan tas i anspråk under våren 1991.

Den målmedvetna restaureringen av Kulturens byggnadsbestånd som genomförts under 1980-talet präglade även det gångna året. Allmogehallens långsida, som vetter mot området, lyser efter att ha omputsats med kalkbruk och därefter kalkats gul med vita omramningar kring fönster och portar. De grönmålade snickerierna och det omlagda tegeltaket bidrar verksam till att fullända helhetsintrycket. Samtliga fönster på Vita husets andra och tredje våningsplan har därtill renoverats vilket inneburit att all färg skrapats bort, skadade partier ersatts med nytt virke, samtliga rutor försetts med nytt kitt. Därefter har fönstren målats på nytt.

På det gamla området har träbyggnadernas fasader målats med tunn träolja eller rödfärg och Bosebo kyrkas tak har tjärats. Ett läckage i Herrehusets tak har åtgärdats och den mest angripna fasaden lagats och därefter kalkats.

Det kanske mest glädjande är att det omfattande restaureringsarbetet av Locus Virtutum har påbörjats under hösten.

Detta hus, som drabbats av mögel- och hussvampsangrepp, har stått oanvänt sedan 1984. Medel har saknats för restaureringsarbetet, som är beräknat till omkring en miljon kronor. Som en räddande ängel har nu Margit och Lennart Carlssons för Kulturen så värdefulla stiftelse inträtt och ekonomiskt garanterat ett genomförande av restaureringen. Arbetet beräknas vara slutfört under 1991 och det finns anledning att återkomma till detta restaureringsprojekt i nästa årsbok.

På tal om räddande änglar så dök ytterligare en upp i skepnad av ett välrenommerat byggföretag i Lund. Sedan ett antal år tillbaka har Kulturens Hökeri i hörnet av Tomegapsgatan och S:t Annegatan sett skamfilat ut i sitt utsatta läge i gatumiljön. Detta avhjälpes under året av August Lundbergs Byggnads AB genom att taket lades om och försågs med nytt plåttak av gammal modell, den gamla fasadputsen knackades av och ersattes med ny kalkputs. Kalkavfärgning kommer att verkställas under våren 1991. Den genomförda restaureringen är kostnadsberäknad till 350 000 kronor och det generösa byggföretaget svarar dessutom för byggnadsunderhållet under de kommande fem åren.

Årsredogörelsen är inte komplett om inte Stiftelsen Kulturens Världs fortsatta insatser för Kulturen apostroferas. Som alla minns blev tidskriften Kulturens Värld en kvartalstidskrift under 1990 och i anslutning därtill infördes en särskild abonnemangavgift för tidskriften, 150 kronor, medan Kulturens medlemmar endast behövde betala 95 kronor, en subventionerad avgift på 55 kronor per medlem. Dessutom åtog sig stiftelsen att bekosta medlemmarnas särskilda inlaga i tidskriftens fyra nummer. Glädjande många medlemmar har under det gångna året tecknat sig för ett abonnemang på Kulturens Värld och tillsammans med icke-medlemmar är antalet abonnenter uppe i 23 000.

Till slut – ett varmt tack till alla de medlemmar som kan räknas i hundratal, som troget skickar in bidrag till Mecenatkontot och som därmed bl a gynnar inköp till samlingarna, kompletterande inköp som museet annars skulle tvingas avstå från.

Anders W Mårtensson



Hus och utställningar vittrar med åren ...
Borgarhusets yttre under varsam renovering. Åke Johansson fogar om fasaderna, våren 1980.

GUNILLA ERIKSSON

Tidens rum

- en årsbok om en utställning

»TIDENS RUM» BLEV rubriken för den utställning som växte fram under några intensiva månader före det slutliga återöppnandet av Borgarhuset i maj 1989. Utställningen i Borgarhuset är denna årsboks tema. Eftersom den första våningen återinvigdes redan sju år tidigare kan det vara befogat med en kort tillbakablick.

Inför Kulturens 100-årsjubileum 1982 beslöt man att satsa på två stora utställningar. Med den ena, »Förr och framöver», ville man knyta an till museets gamla devis Forntid – Framtid, och utifrån lundensiskt material belysa åren 1882, 1982 och 2082. Med framtidsperspektivet ville man markera ett engagemang i dagens och morgondagens samhälle, och ge en konstruktiv och positiv motbild till de katastrofbilder vi ständigt tvingas möta.

Den andra stora satsningen gällde Borgarhuset, »museihuset» som Georg Karlin lät uppföra på den första egna tomten, och som invigdes 1892. Både byggnaden och dess innehåll var efter åren som gått i starkt behov av underhåll och förnyelse, och båda hade med sina åttio–nittio år på nacken redan ett historiskt intresse. De berättar om 1890-talets historiesyn och samtidsengagemang.

Till jubileet var byggnadsrenoveringen i stort sett klar, och den första våningen kunde återinvigas med en utställning som i tre rum anknöt till den karlinska uppställningen och i det fjärde rummet presenterade något helt nytt. Härom skriver museets dåvarande chef Eva Nordenson i årsboken 1983 att »den första etappen var avklarad i projektet att återställa den

gamla inredningen från Georg Karlins tid i samtliga våningar och därmed få en kontinuerlig beskrivning av den borgerliga bostaden och dess bohag från senmedeltiden fram till sekelskiftet omkring 1900.»

Tidens rum ...

Även om vi som arbetat vidare med projektet haft att utgå från de givna förutsättningar som ligger i husets fasta inredning, och även om grundtanken alltså är att visa samlingarna i form av en serie bostadshistoriska interiörer, så markerar den nya rubriken ett synsätt, som egentligen stämmer väl med vad Karlin en gång i ord formulerat. Utställningens ändamål var »att lämna åskådliga bilder ur det rika borgerliga hemmet». Av hans efterlämnade anteckningar om Borgarhuset – som för övrigt för första gången återges i denna årsbok – ser vi att hans inställning mera var kulturhistorikerns än konsthistorikerns: »Uppgiften var att med användande av museets konst och husgerådsmaterial ... söka avvinna de gångna kulturperioderna så mycket av det levande livet som överhuvudtaget var möjligt. Så mycket att det hos de besökande skulle kunna väcka en omedelbar känsla av verklighet.» Det han eftersträvade var inte »ett artificiellt renstils-system» utan miljöer med den blandning av gammalt och nytt som finns i ett levande hem. Och med ett sådant program gjorde han också – som så ofta – en dygd av nödvändigheten; många av rummen är små, och möblerna får sättas där de får plats! Men det handlar också om ett ställningstagande till de sviter av *period-rooms* som tillhör museernas klassiska rekvisita – ett ämne som vore värt en egen kommentar.

Tidens rum – den nya rubriken markerar att vi också vill ge utblickar till det större rum i vilket hemmen ingår som minsta enheter, till det omgivande samhället, med politisk och ekonomisk historia, idédebatt, musik och litteratur ... Alltså inte bara visa hur borgare och välbärgade kunde bo, den fysiska miljön, utan också berätta om hemmen, om det liv som levdes där, om tankar, känslor och attityder. Om vad man läste, sjöng och spelade, om det religiösa livet, hur man förhöll sig till sina barn. Om hur familjen som ekonomisk enhet såg ut och hur



En blomsterkorg med tacksamhet överräckt till de donatorer som bekostat den nya utställningen. Träsnitt efter originalstock från Berlingska boktryckeriet i Lund, 1700-tal.

den förhöll sig till omvärlden. Det kan förvisso bara bli skärvor som förverkligas av en sådan ambition, men förhoppningen är att besökaren ska känna inte bara hur bostaden förändras utan också hur världen förändras.

Den redovisning av utställningsarbetet, som efter husets öppnande 1989 skulle ha ingått i årsboken 1990, fick vänta ett år eftersom den följande årsboken enligt planerna skulle handla just om Borgarhuset. Nu är vi här, och det har tillkommit en anledning att ägna själva utställningsarbetet en utförligare kommentar. En av ledamöterna i Kulturens styrelse efterlyste en dokumentation, både av hur vi tänkt och hur vi praktiskt gått tillväga, en dokumentation som bl a skulle vara till hjälp för en framtida förståelse av utställningen. Det var en uppmaning som man gärna tar fasta på, eftersom en fast programskrivning saknats och uppläggningsen till stor del vuxit fram i en dialog med alla dem som varit engagerade i olika praktiska och teoretiska frågor eller avsnitt. Och varför inte för en gångs skull göra »redogörelsen» till årsbokens huvudtema? Några



Den 21 maj 1989 öppnades dörrarna på nytt ...

kanske finner det trivialt, andra förhoppningsvis intressant att få veta något om hur arbetet bedrivs bakom kulisserna, om alla de moment som ligger bakom en utställningen av denna storleksordning. Och där den första förutsättningen varit att själva byggnaden och de föremål som skulle visas kom i bästa skick. Som ansvarig för utställningen i denna andra etapp och därmed årsbokens redaktör har jag därför valt att med fotografen och många av dem som »varit med» vandra genom huset. Perspektivet skiftar från rum till rum – från närsynt studium av källmaterial till utblickar mot Europa, från varsam hantering av originalmaterial till bygge av nya illusionsverk.

Det känns också tillfredställande att på detta sätt få redovisa arbetet för de generösa donatorer utan vilkas stöd »Tidens rum» aldrig kunnat produceras under en så koncentrerad period. Den blomsterkorg som i invigningstrycksaken »överlämnades» med



... och genom de öppna fönstren hördes musik.

Anders W Mårtenssons tack återges här för att än en gång erinra om vår tacksamhet. Margit och Lennart Carlssons stiftelse har bekostat arbetet med tapeternas, möblernas och stafflimålningarnas konservering. Crafoordska stiftelsen har svarat för installationer av brand- och stöldskydd, den nya anläggningen för ljussättning och för alla materialkostnader till utställningens byggnation. Nordenstedtska stiftelsen har stått för tryckningskostnader och för konsultarvoden till de engagerade historikerna.

Under den vandring genom huset som alltså nu blir bokens huvudkapitel berättar vi om planering och diskussioner, om konservering av tapeter och möbler, om utställningstekniska problem, ljussättning, larmfrågor... Det är en kommentar för de medlemmar i Kulturen som intresserar sig för vårt vardagsarbete. Kanske kan någon också hämta ett och annat praktiskt tips för eget bruk. En vägledning av annat slag ska följa, där vi för

besökarna och den stora allmänheten presenterar de utställda föremålen och miljöerna, alltså en mera encyklopedisk del med både översikter och detaljuppgifter, där allt det som här varit huvudsaken lämnas därhän och vi i stället ger fakta och bakgrunder som hänför sig till föremålen själva, till stilhistoria och möbelhantverk.

Invingningen förrättades en festlig majdag med tal under kastanjen av den danske riksantikvarien Olaf Olsen. Samma dag öppnades i Vita huset en utställning från Nationalmuseum i Stockholm, »HEMMA i konsten», av dess initiativtagare och kommissarie tf överintendenten Ann-Sofi Topelius. Med sitt rika innehåll orienterade den om ett av de viktiga källmaterialen för vår kunskap om tidigare generationers hemkultur.

När utställningen väl öppnats kommer mötet med publiken. Det förbereds och underlättas av marknadsföring och visningar, ett arbete av utomordentlig vikt som till största del vilar på ett annat arbetslag än det som producerat utställningen.

Informationschefen Lena Larsén och museets guider har lagt ner ett stort arbete på att erövra detta hus och i alla upptänkliga varianter bjuda det vidare till publiken. Offentliga visningar och en omväxlande programverksamhet varvas med specialvisningar vid olika gruppbesök, och från högstadium och gymnasium kommer klasser för att lyssna och arbeta. Studiedagar för lärare från Skåne, Halland, Blekinge och södra Småland, som ordnats i samarbete med utvecklingsenheten på skolkansliet, har gett en räckvidd som just täcker Kulturens gamla sydsvenska revir. – En illustration till denna verksamhet är fil mag Margareta Granmarks artikel här i boken om en bouppteckning från 1677, tänkt att användas vid skolornas besök i Borgarhusets »nye stue».

Två föreläsningsserier har hittills ägnats utställningen, en om 1500- och 1600-talen och en om Hemmet vid 1700-talets mitt. Tanken var att flera av föreläsningarna också skulle ingå i årsboken, fr a de som tog upp teman som är svåra att visualisera men väsentliga i hemkulturen. En portogräns bestämmer dock obevekligt årsbokens omfång! Några av bidragen kommer istället i en särskild serie *Skrifter till Tidens rum*, vars första nummer utkommer redan till sommaren 1991. Det gäller t ex



Städning inför påsken på 1600-talet, i hus och sinne. Illustration till påskdagens episteltext, Paulus 1 brev till korintierna, kap 5 v 7–8.
Tecknat av G. Strauch, graverat av Melchior Küssel i Augsburg.

»Läsningen i hemmet» av Louise Vinge, professor i litteraturhistoria vid Lunds universitet. En av föreläsningarna kan dock avsluta boken, »Musiken i hemmet» av Greger Andersson, som är docent i musikvetenskap vid Lunds universitet.

Till sist en förhoppning, eller rättare två, inför framtiden:

– att utställningen med sina aspekter och sitt tillhörande textmaterial aldrig ska kännas »färdig» och överlämnas åt åldrandet, utan ständigt förbättras och fördjupas i en dialog mellan oss som är värdar i huset och alla Er vi önskar se som våra gäster. Välkomna till möten och samtal! Närmast på programmet står att i några av rummen ge prov på tidens musik.

– att det också i framtiden ska finnas intresse, ork och resurser att vidmakthålla det man uppnått, med föremålsvård och lokalvård, tillsyn av ljussättning, god bevakning – det gäller att aldrig förtröttnas! För det är just den upprätthållande, osynliga verksamheten som är det viktigaste och det svåraste att få resurser till. Den som får människor att undra: vad gör ni hela dagen på museet? Sakerna står där ju?

GEORG J:SON KARLIN

Borgarhuset på Kulturen

*– hur det kom till och vad det innehåller
Efterlämnade anteckningar från 1912*

OM HURU DET EN gång kom till i Malmö vet jag icke mycket och Malmö Stads historiograf Herr Isberg vet icke mycket mer än jag. Att det stått i förbindelse med helig andsstiftelsen torde emellertid vara konstaterat och att de båda byggnaderna, den ena mot Södergatan den andra mot Balzargatan, voro av olika ålder, den förra uppförd före mitten av 1500-talet den senare bortåt 100 år senare framgick tydligt av såväl det rent konstruktiva som av de ornamentella byggnadsdetaljerna.¹

Att huset eller rättare husen sådana de nu stå på Kulturhistoriska museet icke mycket påminna om utseendet från deras sista Malmöskede är jag den förste att erkänna. Detta beror icke blott därpå att de små nu återställda gamla fönsterna fått vika för moderna butiksfönster, att husens konstmurning och fogstrykning voro spritsrappade och vitmenade samt att den nu framträdande höga foten då låg gömd under gatunivån. Men det är ännu mera väsentliga olikheter att iakttaga mellan den i Lund nyuppståndne och den i Malmö dödsdömde, olikheter som icke skolat finnas, om huset flyttats nu i stället för för 21 år sedan. Denna olikhet står i noga samband med och får sin fulla förklaring i besvarandet av frågan om husets tillkomst i Lund.

När Kulturhistoriska Föreningen för 23 år sedan inköpte den Tollska fastigheten skedde detta inköp halvt mot styrelsens vilja, icke som om styrelsen skulle haft något direkt emot själva tomtförvärvet; men den ekonomiska ställningen syntes densamma allt för prekär för en så vittutseende affär som denna, så mycket mer som man icke kunde förutse hurudan utgången av det nyss började byggnadslotteriet skulle bliva.² Gårdsinköpet,



Borgarhuset våren 1907, innan tornet var färdigbyggt. Kulturens bildarkiv. – Kastanjen, Kulturens vårdträd, har enligt ett brev från en lundabo som lekt på tomten vuxit upp »ur en kastanj, nedlagd av C R Lilienberg» som vid 1800-talets mitt bodde med sin familj i nuvarande Herrehuset.

vilket sedan flera år hägrat för min blick såsom den bästa lösningen av museets byggnadsfråga och av mina därmed förbundna planer var också redan av styrelsen avslaget; den förköpsrätt jag lyckats betinga kunde icke längre upprätthållas, då andra allvarliga spekulanter funnos som krävde frågans snabba avgörande. Endast ett ultimatum på 24 timmar gavs mig; men innan dessa voro tilländalupna hade jag lyckats få ett konsortium till stånd, som gick i borgen för köpet och därtill förband sig att i tio år svara för köpeskillingen och övertaga fastigheten om Föreningen icke såg sig i stånd att behålla densamma. Inför detta liberala anbud var styrelsen visserligen icke sen att upp- riva sitt förra beslut, men då man, och visserligen icke utan

anledning, misstänkte att något försök från min sida skulle göras att genomföra några vittsvävande planer om ett museum efter ett hittills okänt system med kyrka, bondstugor, borgarhus etc, garderade man sitt inköpsbeslut med ett uttalande till protokollet, att den överflödiga trädgården snarast skulle säljas bort, och endast den gamla huvudbyggnaden, det hus P. H. Ling grundlagt, behållas.

Det gick emellertid icke många månader förrän styrelsen fullkomligt hunnit smälta det nya systemet, paviljongsystemet, och därmed naturligtvis också uppgav alla avyttringsplaner.³ I sin berättelse för verksamhetsåret 1889–90 gjorde också styrelsen det uttalande, som väl får gälla som friluftsmuseernas, den nya museiprincipens, officiella proklamerande:

Genom detta köp är en framtidsmöjlighet, som ej kan överskattas, öppnad; utom det att museets närvarande behov av utrymme äro fullt tillgodosedda genom den trenne våningar höga, av Per Henrik Ling en gång uppförda huvudbyggnaden (x), erbjuder den stora trädgården med en areal av 62 000 qv. fot, belägen i centrum av staden, tillfälle att förverkliga planer, som med ett rationellt skött folkmuseum måste vara förbundne, detsammans ordnande efter paviljongsystem. Inflyttandet av gamla byggnader, som var för sig kunna bilda ram för likartade samlingar, planterandet av en arkeologisk trädgård o. s. v., inrättandet av ett slöjdmagasin och skola för konstslöjd äro tankar, som här under för Föreningen lyckligare ekonomiska förhållanden en gång kunna förverkligas.

Så kom frågan om Malmöhusets förflyttning såsom ett av de första inslagen i denna nya museivävnad. Men även här syntes planen till en början för stor och vågad, vad skulle man överhuvud hava att sätta i denna stora byggnad. Herrehuset och allmogestugorna lämnade för obegränsad tid allt det utrymme man kunde behöva och finge man därtill en liten kyrka kunde man nöja sig med ett mycket litet borgarhus.

Men om man kunde förbinda en praktisk uppgift med det nya huset ställde sig saken något annorlunda. Kunde man där inrymma hela museets personal samt expeditions- och arbetslokaler, och så intendenten eller amanuensen, som det hette på den tiden, kunde skaffa penningarna – ty lotteriets behållning var redan till fullo engagerad för hela det övriga bygget, inredningen och installeringen utan att vi ens kunde tänka på annat än ett förräntande av själva köpeskillingen för gårdsköpet – läte



Lembkeska gården i hörnet Södergatan-Baltzarsgatan i Malmö på 1880-talet. Roiker foto, Malmö museers bildarkiv.

det sig kanske göra att mottaga det skänkta Malmöhuset och flytta det eller rättare av detsamma spillror framställa en i det yttre ideell representant av det tredje ståndet i den historiska ståndsrepresentation museet avsåg att bliva, och i det inre att ordna härden för museiarbetet och hemmen för arbetarna. Det blev nu några strävsamma månader med ständiga resor, med oro och ängslan och ibland hart när förtvivlan, men också med stunder av glädje, som det endast är få beskärt att erfara. Arbetet påbörjades, sedan vi i natura och kontant fått tecknade 20.000 kronor och fortgick under fortsatt insamling tills 35.000 kr voro inkomna eller tecknade i belopp från 1–5 000 kr.

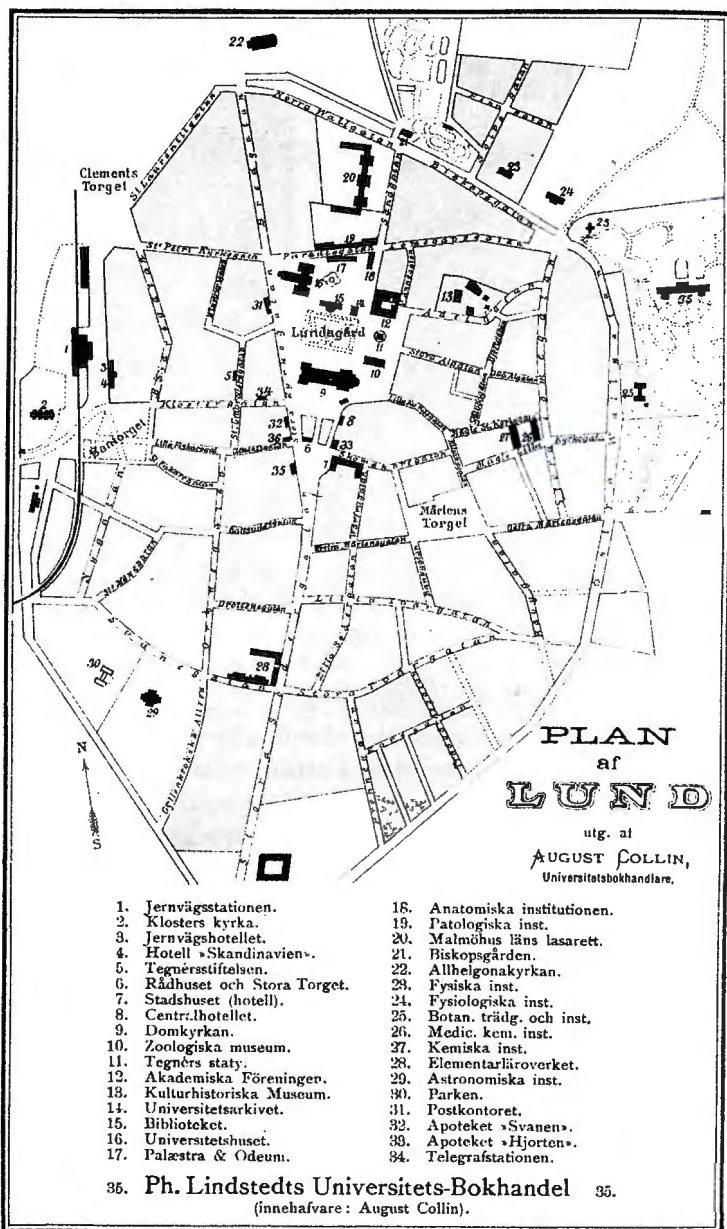
Den sista summan, den största museet hittills erhållit av samme man, är så nära förbunden med Kulturens borgarhus tillkomst, att jag ej kan underlåta att här särskilt beröra densamma. Det var avlöningsdag mitt i sommaren, den döda Lundasommaren, utan styrelsemedlemmar i staden och utan möjlighet att skaffa penningar då alla tänkbara utvägar redan anlitas vid de tvenne närmast föregående avlöningstillfällena och en remissa, som jag säkert väntat, uteblivit. Överallt endast

bleklagda nej på frågan om lånehjälp; och dock måste de 1 000 kr till vad pris som helst anskaffas före kväll. Ställningen var verkligen förtvivlad. Då i sista stunden, just som jag stod i begrepp att resa till grannstaden för att där, fast jag insåg det, med föga utsikt söka fresta lyckan, kom ett assurerat brev på 2 000 kr. med Stockholms poststämpel. Dess innehåll var mycket kort, men utom banknoten »till Malmöhuset» innehöll det en förbindelse att under vart ett av de närmaste 3:ne åren bidraga med ytterligare 1 000 kr. och det var undertecknat J. Andersson. Vem var J. Andersson? – Ah! Jag hade på eftervintern hemsökt en gammal rik Stockholmsskåning, byggmästare J. Andersson. Jag hade visserligen icke fått något direkt avslag på min bön, men jag trodde mig av erfarenhet allt för väl känna även den form av avslag som tar sig uttryck i löfte att tänka på saken för att göra mig några förhoppningar. Emellertid hade jag efter min återkomst till Lund sänt Herr Andersson kopior av byggnadsplanen och fått ett vänligt tack till svar, men då jag sedermera icke vidare hört av honom uppgivit allt hopp om någon hjälp från det hållet.

Det var en lyckodag i mitt liv, kanske lika stor, som när min fader nio år förut ställde till mitt förfogande de 200 kr, som blevo grundpenningen för hela museet.

Borgarhuset växte nu och antog alltmer sin ideala patricergestalt efter den planen att denna museets andra monumentala byggnad, som var avsedd att liksom Herrehuset stå genom tiderna, efter hand som utrymmet i det senare började tryta skulle upptaga de samlingar, som hörde till ramen för det borgerliga hemmet genom århundradena. Malmöhuset var alltså från början beräknat att bliva *icke själv ett museiföremål* i egentlig mening *utan ett museihus* som så nära som möjligt täckte det nya museiprogrammet, enligt vilket alla ett museums byggnader skulle så vitt möjligt var i sitt yttre spegla sitt innehåll, och även om de själva icke göra anspråk på att fylla kravet på ett historiskt dokument i stället fylla kravet på en på autentiska dokument byggd kulturhistorisk avhandling.

Platsen i trädgården, den enda som lämpligen kunnat väljas utan att för mycket inkräkta av utrymmet på en tomt, som vi då trodde skulle komma att räcka i alla tider, och utan att råka i



Lund då det begav sig, då Kulturen byggt de första husen på egen tomt (nr 13). Kartan är med blyerts daterad 1893. LUB.



Kung Oluf (1376–87), gobeläng tillhörande en tapetsvit som Frederik II på 1580-talet beställde i Helsingør hos den från Antwerpen inkallade målaren och vävaren Hans Knieper. Nationalmuseet, Köpenhamn. Om byggnaden i högra övre hörnet, som inspirerade Karlin till hans Borgarhus, skriver den danske historikern Mackeprang att »den helt säkert uppstått ur Kniepers fantasi och är helt odansk».

kollision med byggnadsordningen, som hindrade husets uppförande vid gatan, vilket eljest var min första tanke, hade nödvändiggjort ett omkastande av förhållandet mellan båda byggnaderna, varvid den yngre fick framdragas med ett mot trädgården vänt gavelparti, som i brist på förebild i det Lembkeska huset blev en rekonstruktion efter ett studium av andra gamla danska korsvirkesgavlar från 1600-talets förra hälft.

Vad fönsternas form och storlek angår rättades de efter vad som vid rivningen på grund av äldre tapphål i resvirket visade sig hava varit förhållandet; likaledes bibehölls eller återställdes i allt utvändigt den äldre delvis förstörda träkonstruktionen såsom den framgick vid rivningen; de gamla konstruerade väggfälten eftergjordes med användande av ny sten och där

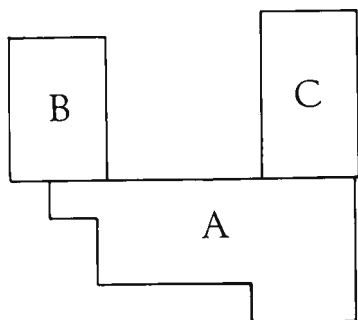
Berlingska huset flyttades 1911 från Gråbrödersgatan till Kulturen. Härmed fick Karlin sitt önskade tillbygge åt väster. Det är ett av stadens äldsta bevarade hus, byggt vid slutet av 1600-talet på medeltida grund.



byggnaderna själva, såsom på den helt och hållet nyuppförda gaveln, icke lämnade någon ledning togos mönstren från andra väggpartier i huset eller andra gamla hus i Malmö och Ystad, som på den grund undersöktes och avbildats även. De träarkitektoniska detaljer, som brusto i det Lembkeska huset, fingo fyllas från andra Malmö- och Ystadshus eller kopieras.

Frontespisen blev en av de interimistiska bostadsförhållandena betingad byggnadstillsats, likaledes trapptornet som även det saknade motsvarighet i Malmöhuset. Men det ena såväl som det andra av nydaningarna hade sin förebild på en av de samtida Knieperska tapeterna i det danska nationalmuseet, där alltså Borgarhusets arkitektoniska prototyp såsom helhet är att söka.

Penningbrist hindrade oss att avsluta tornpartiet, vilket först blev färdigt till jubelfesten 1907. Då ägde museet även den bakomliggande tomten, varom vi sjutton år förut aldrig kunnat drömma, och på den plats som Malmöhusets flygel mot Balzarsgatan skulle upptagit står nu det med borgarhuset



Borgarhuset med sina tillbyggnader, kärnan i stadskvarteret. A Borgarhuset (1892), B Berlingska huset (1911), C Helsingborg-Halmstadiuset (1930).

sammanbyggda »Habitatio pastoris», det gamla på medeltida stengrund mot slutet av 1500-talet i korsvirke uppförda bostället för pastor i S:t Nicolaus.⁴ Här finns i det yttre inga andra ackommodationer än det att husets för hundra år sedan nymurade västra gavel ersattes med en korsvirkesgavel i enlighet med den östra, samt att tvenne väggfält, i vilka moderna fönster varit insatta och som därför icke lämnade någon ledning för konstmurningen, fylldes med ett från ett samtida Malmöhus hämtat väderkvarnsmonster.

När Borgarhuset i september 1892 tillsammans med hela det övriga byggnadskomplexet på museets 10-årsdag stod färdigt till invigning var det endast borgarsalen, som med sin renässansinredning och sin efter gamla målningar, upptäckta vid rivningen av Malmöhuset, efterbildade väggdekorer tagits i direkt bruk för museet.⁵ Nedre våningen var för övrigt inredd till expeditionslokal och en amanuensbostad, övre våningen var bostad för intendenten och i takvåningen voro bostäder inredda för en amanuens samt vaktmästaren.

Femton år därefter hade hemmen för nutidsmänskorna samtliga fått vika för hembilderna från en svunnen tid. Alla dessa falla med ett enda undantag inom husets egen existens-tid. Endast den vitmenade välvda Glimmingestugan tackes icke av de fyra hundra år Malmöhuset sett innan det fick avgiva huvudstoffet till »Kulturens» Borgarhus.

Om vad huset innehåller

Jag vill här icke ingå i någon detaljerad beskrivning, det skulle endast vara att avskriva eller omskriva museets vägvisare.⁶ Jag vill endast utveckla de grundsatser, som varit ledande vid ordnandet av de 12 interiörer, som här i kronologisk följd framställa bilder ur det burgna borgerliga hemmet från mitten av 1400- till mitten av 1800-talet. (Det måste då förutskickas, att vi vid anordnandet varit bundna av husets en gång givna arkitektur och alltså haft att inrätta oss efter den ram, som redan förefanns även om installeringen ej obetydligt underlätats av den redan från början anteciperade framtidsuppgiften.

Uppgiften var att med användande av Museets konst och husgerådsmaterial samlat från skilda håll, före 1658 lika mycket västan- som östansunds, efter 1658 huvudsakligen från den östra sidan och med ett starkt inslag från det gamla Sverige, under hela tiden med tillbörlig markering av det mäktiga inflytandet från Tyskland, Holland och Frankrike samt tidtals även från England, söka avvinna de gångna kulturperioderna så mycket av det levande livet som överhuvudtaget var möjligt. Så mycket att det hos de besökande skulle kunna väcka en omedelbar känsla av verklighet.

Hava föremålen samlats ur tusende hem, och därtill från skilda länder, hava endast få av dem före sitt inträde på museet sett varandra eller levat livet samman i samma hem, så bliver visserligen svårigheten att få dem att avgiva ett icke blott yttre samstämmigt tidsackord utan att sammansmälta till en inre harmoni ganska stor. Men det låter sig i alla fall lättare göra än med en serie mobilier, som ideligen predika om sitt upphov ur samma hjärnor och samma verkstäder.

Av strängar med samma klangstyrka blir det överhuvudtaget ingen harmoni, endast ett större eller mindre buller.

Den individuella prägeln, livsackordet, skapades lika litet i gångna tidens som i vår tids hem därigenom att möblerna, silvret och porslinet buro en enhetlig ateljéstämpel. Det är tvärtom blandningen av olika huvudens och händerns verk, bunden av gemensamma traditioner, som skapar den nya kulturfysionomien med bevarande av släktdragen från en äldre kultur, visserligen skarpare eller svagare markerande det nya



Rokokosalongen med »Danzigerskåpet» i fonden, ur Karlins *Kulturhistoriska museet i Lund. En handbok för besök och självstudium* från 1918.

eller det lokalhistoriska, men alltid med tillräckligt svängrum för individerna själva samt för tids- och sidopåverkningar.

För att närmare belysa frågan vilja vi göra ett besök i Kulturhistoriska museets rococosal. Här skola vi finna att tex den äldsta möbeln, det stora dyrbara linneskåpet, familjeskatten par preference – »Danzigerskåpet», som den honetta ambitionen i det rika köpmanshuset fordrade, är 50 år äldre än den period 1735–72, som rummet anger sig representera. Här skulle de flesta kännare naturligtvis skynda sig att flytta bort skåpet i fråga till en interiör från en äldre tid, och en nykläckt fackman skulle med stolthet notera felaktigheten i stildiagnosen. Och dock bildar just detta skåp jämte några andra representanter ur redan döda eller döende stilformer i sin förbindelse med tidens egna barn det alldeles nödvändiga underlaget för att denna bild av ett hem från 1700-talets mitt verkligen skall giva

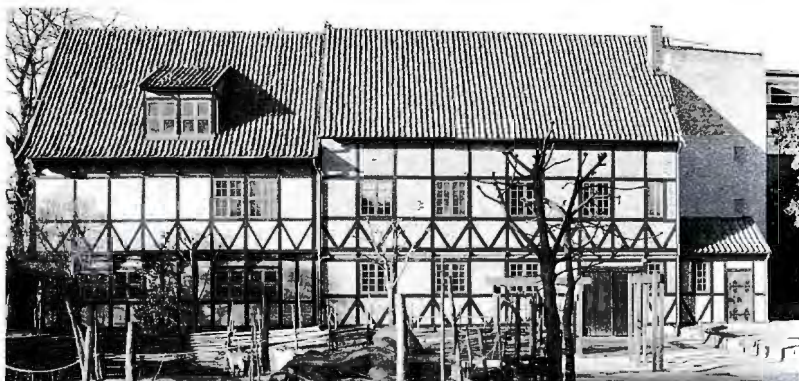
den omedelbara tidskänsla och tidsstämning som därmed avses.

Allt flyter, är en evig historisk sanning, och hindret, det ohjälpliga hindret för att få t ex en verklig rococoförnimmelse i många av de moderna museer, som tillägnat sig interiöranordningen är glömskan härav, uttalande sig i det ängsliga examinerandet av lokal- och tidsfärgen i varje sak, som utställas tillsammans med andra. Den stilessans som på detta sätt serveras oss.⁷

Vill jag använda en strängt kronologisk eller typologisk uppställning måste jag på samma gång upphäva tanken på interiöranordningar. En strängt genomförd kronologi enligt det gamla systemet, antingen inom olika grupper eller inom hela det kulturhistoriska materialet, kan naturligtvis vara en mycket god framställningsform, och på ett stort museum, där materialet flyter tillräckligt rikt är den därtill mycket lämplig att använda parallellt med interiöranordningar, men i båda fall så, att man icke störes av en för hårdhänt tidsfixering, utan i ro kan genomleva de gångna tidernas eget sakta glidande liv utan att av ständiga kulturexplosioner, vilka på en gång utplåna det gamla, slungas fram ett stycke, för att avvakta att nya minor springa och slunga oss vidare.⁸

Icke bättre än ett sådant artificiellt renstils-system synes mig det blandade system vara, som låter interiören och museisalarerna växla och därigenom ständigt rycka oss ut ur den illusionerande stämning, i vilken en känsligt ordnad tidsinteriör försatt oss, vilket, om det ostört fått övergå i ett nytt, skulle hos oss skapat förståelsen icke blott av soffans, bordets eller stolens historiska liv utan av ett helt tidsskedes med dess mångfald av döende, åldrande, blomstrande och nyfödda företeelser, framställda i sina naturliga relationer med varandra.⁹

Det skulle naturligtvis vara idealt om man vid en sådan anordning kunde giva hela bostaden, om man för varje skede kunde från förstugan och köket till sovkvammaren och handkvammaren följa familjens hemliv framställt i en ram, som speglade utvecklingens sakta glidande gång även under en enda generation för att därifrån, utan några starkt markerade avsteg, övergå i den nästa.



Helsingborg-Halmstads huset, byggt 1930 som en östra länga till Borgarhuset. Längst th norra trapphusets nya ingång, byggd 1987.

Det skulle naturligtvis vara ännu mera idealt om man kunde påträffa och framställa en bostad, som fått stå kvar orubbad genom tiderna och ej vara en akt av, låt vara, den mest tränade och känsliga reflektion hos en modern fackman, och idealast av allt vore det, om hela utvecklingen kunde framställas på detta sätt.

Då ej blott den sista utan även den andra och den första formen helt säkert finns inom utopiernas värld, återstår oss endast att söka närma oss idealet så mycket som överhuvudtaget är möjligt; och det är därvidlag långt bättre att framställa endast en enda interiör som kommer fullkomligheten så nära, att vi i detsamma verkligen känna tidsdoften, än en hel serie av okänsliga konstruktioner som icke äro annat än tapetserarmsigt ordnade möbelmagasin.

För att gå mitt eget museum in på livet är det de många rent spontana yttringar av främlingar och i någon mån även den mängd jämförelser jag själv varit i tillfälle att verkställa på andra museer, som gör mig benägen att tro, att vi äro inne på en rätt väg. Och dock är det ingalunda bra som det är; det kunde vara och det måste bliva mycket bättre -. Men därtill fordras ett ökat utrymme med exempelvis de tolv interiörernas fördubbling och deras framryckande till vår egen tid. Så som

det nu är stå möblerna i regel för trångt, golven äro icke i ett enda fall originala och endast i tvenne fall kopior; något bättre är förhållandet med taken och bäst med väggbeklädnaden, som överallt är original eller trogen kopiering. Då bristerna äro av oss själva kända, erkända och noterade, då det kompletterings- och korrigeringsmaterial, som erfordras, redan till stor del förefinnes, är det blott en penning- dvs en tids- fråga, när en tillbyggnad av borgarhusets yngre östra flygel mot norr skall sätta oss i stånd att på ett ännu sannare och intimare sätt framställa det borgerliga hemmets i Norden historiska utveckling intill våra dagar.

Noter

Ovanstående text ligger som manuskript i Kulturens arkiv, sannolikt skrivet till en föreläsning den 24 juni 1912 om »museets uppkomst» på 30:e årsdagen av museets grundande (jfr Redogörelse för Kulturhistoriska Föreningens för Södra Sverige verksamhet 1912-13). Nystavning, vissa tillägg i kommatering och någon enstaka strykning har här gjorts inför tryckningen.

¹ En utförlig beskrivning av gårdens historia ger Einar Bager i Lembkeska gården, Malmö Fornminnesförenings årsskrift 1949. Se även under Rum 3, s 54 o 58.

² Tollska fastigheten = nuvarande »Herrehuset», ett bostadshus uppfört på 1810-talet med tillhörande stor tomt. Byggnadslotteriet = det lotteri som Staten 1890 beviljade och som till stor del finansierade inköpet av denna tomt.

³ »Paviljongsystemet» = Karlins koncept för friluftsmuseet. Liksom de olika länderna på världsutställningarna visade sina produkter i byggnader, uppförda enligt respektive lands traditioner, ville Karlin visa det svenska samhället genom att i »paviljonger», dvs i ett Herrehus, ett Borgarhus, en Kyrka och en Bondgård visa föremål som speglade det gamla ståndssamhällets fyra befolkningsgrupper.

⁴ Som »Habitatio pastoris» betecknade Karlin först det s k Berlingska huset i tron att detta från början varit pastorsboställe till S:t Nicolaus. Huset har senare fått namn efter det Berlingska boktryckeriet som var inrymt här. Det kom först att inrymma de religionshistoriska samlingarna och blev därefter bibliotek för internt bruk.

⁵ Se härom vidare under Rum 3, s 58.

⁶ Georg J:n Karlin, *Kulturhistoriska museet i Lund 1882-1910*, Lund 1911.

⁷ Patzulin = patchouli, en buske som växer bl a i Indien, med små läderartade blad som används inom parfymtillverkningen. I ren form är doften något från, bekant som en doft som uppskattades av hippierörelsens anhängare.

⁸ Här syftar Karlin säkerligen på utställningar i Sverige eller utlandet som han sett, men vilka återstår att utforska.

⁹ Här avses helt säkert utställningen av de högre ståndens bostadskultur, högst upp i Nordiska museet, som planerades 1902 och invigdes 1907. Se E & O Hidemark, *Svensk bostad. Ett utställningsprojekt. Fataburen* 1972.



Borgarhuset 1990. Kastanjens krona fyller nu hela rummet mellan Herrehus och Borgarhus, med vårens rosetter på grenarna, försommarens blom i gröna valv, höstens guldgula lövmassa och vinterns krona, i rimfrost och dimma.

GUNILLA ERIKSSON

En vandring genom 400 år

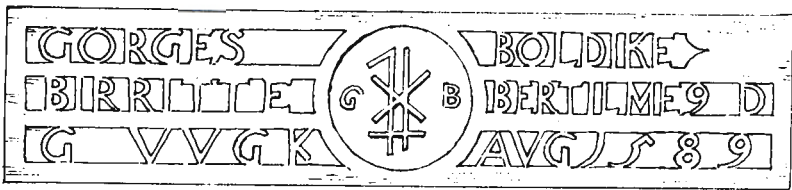
Samtal kring ett utställningsbygge

EN VANDRING GENOM Borgarhuset brukar börja under Kastanjen, där man har en god överblick över vårt »Allershus» – för visst liknar Borgarhuset mer än något annat ett sådant hus man som barn på 1920- och 30-talen kunde klippa ut i Allers Familjejournal? Och huset får man gärna närma sig med barnasinnets beredskap, för att gå in i dess rum och känna stämningen av »förr i världen».

Borgarhuset fick sitt namn när Kulturens friluftsmuseum började byggas år 1891. Det skulle representera borgarna i det gamla svenska ståndssamhället, liksom Herrehuset fick representera adeln, Bosebo kyrka prästerna och Blekingegården bönderna. En del av korsvirkets timmer och några av de skulpterade knektarna i fasaden är hämtade från den s k Lembkeska gården i Malmö, som låg i hörnet av Balzarsgatan och Södergatan. Det var ett hus med historia tillbaka till 1500-talet, men kraftigt ombyggt under senare tider. När gården 1891 skulle rivas, fick Karlin, »som stod mitt uppe i planerna på att i Lund skapa ett skånskt Skansen», fria händer att ta tillvara det han ville. Och som han själv berättar var det ett helt nytt hus han byggde, ett »museihus». Över ingången lät han sätta en tavla med en inskription i gotisk frakturstil:

»År aderton hundra nittiätt
se'n fyra hundra år jag sett
från malmö stad till lund jag kom
här lefver jag min ungdom om».

Över den lilla ingången, den vid det smala trappornet där vandringen ska börja, finns också ett dörröverstycke. Tack vare



Dörrträ med bomärke och åretal 1589 från rådmannen Gorris Boldickes gård, ett stenhus av medeltida ursprung som än i dag ligger kvar på hörnet av Adelgatan och Östra Hamngatan i Malmö, om än till oigenkännlighet ombyggt. Under namnen GORGES BOLDIKE BIRRIITE BERTILMEUSD läser man initialerna G V V G K A V G. Med ledning av andra samtida inskrifter kan de tolkas: Gluck Und UnGluck Komt Alles Von Godt – Lycka och olycka kommer båda från Gud. Efter Bager 1971.

dialogen med våra besökare kan vi nu också berätta något om den. På själva invigningsdagen i maj, när gästerna flockades vid trappan, pekade en av dem på inskriptionen och sa: »så lämpligt! just 400 år – ägartavlan över dörren är ju daterad 1589! Kommer den också från Lembkeska huset?» Det kunde jag då inte svara på, och inte hade jag eller någon annan i arbetslaget överhuvudtaget ägnat tavlan en tanke, trots alla gånger vi den våren sprungit genom dörren. Det gick inte heller att efteråt få fram några uppgifter. Inventarienummer saknades, och efterlysning i huset gav inget resultat. Men så en lördag i höstas kom Malmö Fornminnesförening på besök – och då kom hjälpen! Bilden ovan berättar.

De första tre rummen har lånat namn och gestalt efter Glimmingehus, Gripsholm och det lembkeska huset i Malmö. Karlin skriver själv att Borgarhuset »fått till ändamål att lämna ... åskådliga bilder ur det rika *borgerliga hemmet*». Man kan då undra varför han väljer Glimmingehus och Gripsholm som ram kring sina »bilder» – det var ju knappast borgare som bebodde dessa rum. Såvitt jag vet har han inte själv motiverat valet. Så låt oss göra det åt honom.

Han ville följa flera trådar genom huset, inte bara visa borgarhem utan också föremålen som studiesamlingar för samtidens konstnärer och hantverkare. Då var den stilhistoriska aspekten viktig, och stilen är »renast», slår först igenom, i de högsta samhällsskikten.

Ju längre tillbaka i tiden man går, desto svårare är det också att – åtminstone ovan jord – finna lämningar av vardag och medelklass. Vill man då ge föremålen en tidsenlig inramning, får man söka förebilderna i samhällsskikt långt över medelklassen. Erik Lundberg, arkitekt och byggnadsforskare, hänvisar till landskyrkornas sakristior om vi ska bilda oss en uppfattning om senmedeltidens bostadsrum. Och till Glimmingehus. Karlin valde Glimmingehus. Och renässansrummet hämtade han från Gripsholm, som då var aktuellt genom det stora restaureringsarbetet.

Inför vandringen här vore det också skäl att diskutera vad man menar med borgare och borgerlig, begrepp som under olika tider haft mycket skiftande innebörd och klang. Borgare i staden var en gång den som vunnit burskap inom handel och hantverk, och kunde väljas att representera sitt stånd i staden och i riksdagen, men olika yrken inom de borgerliga näringarna kunde ha mycket olika status. Här fanns både fattig och rik. Långt ner på rangskalan låg skräddare och skomakare, medan borgarna inom 1700-talets »skeppsbroadel» var mäktigare än mången adelsman i riket.

Ordet borgare har kommit att beteckna både stånd och klass.* Under 1700 blir ståndstillhörigheten mindre viktig – man talar om en »mellanklass» av förmögna handelsmän och gods innehavare, av ämbetsmän, präster och militärer på olika nivåer. Upplysningstiden gav en större social rörlighet, där egen förtjänst inom vetenskap, teknik och ekonomi mera än förr kunde förändra positionen.

Att ordet borgerlig på 1700-talets mitt också kunde ha dålig klang framgår av slutorden i komedien *Den Lyckelige Banqueroutieren*, skriven av Johan Stagnell 1753, där frun till maken Goldfresser vill »taga afsked af Borgare-titlar, Borgare-drägt, Borgare-lefnad, Borgare-besök; med ett ord, allt det som hade utsigt, lukt eller smak, af Borgare och Borgare-lik». Efter ståndssamhällets upplösning vid 1800-talets mitt kom borgare att beteckna städernas besuttna medelklass, i motsats till adel, bönder och arbetare. Vi får uttryck som borgarbracka och kälkborgare. Temat borgare och borgerlig borde få en ordentlig kommentar i vårt Borgarhus!

Rum 1 Frustugan på Glimmingehus, 1500-talets början

Den första anhalten på vandringen genom tidens rum har alltså som förebild ett rum på Glimmingehus, den stolta stenhuset i sydöstra Skåne, det mest välbevarade hem från senmedeltiden som Sverige kan bjuda på. Brasan flamlar i spisen. Den öppna elden ger bostaden ljus och värme, skyddar mot mörker och kyla. Vi tänker oss att det är frustugan, ett rum på översta våningen, och ger ordet till Erik Lundberg* (se sidan 161 ff):

»I vardagslag torde borgfrun i paradrummet ha haft sin frustuga, dvs tillflyktsorten för borgens damer och uppvaktning, för handarbete och annat dagligt arbete. Det hände att husfadern och hans sällskap sökte upp damerna här för att med samspråk, lekar eller spel fördriva kvällen.»

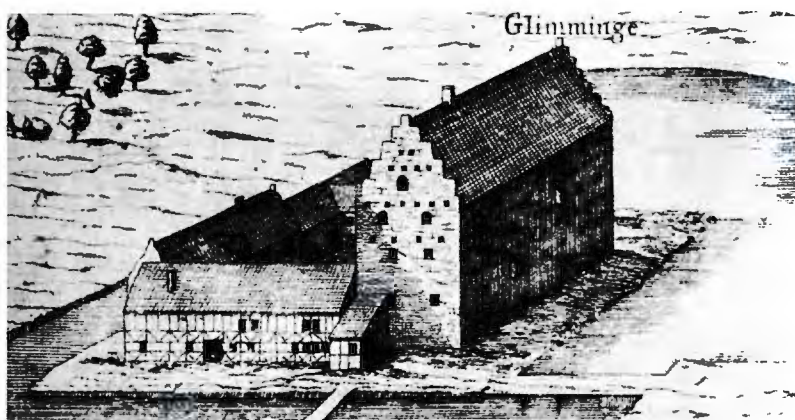
Den stora smidesbeslagna kistan skulle väl knappast ha stått i frustugan utan i »garderoben», det innanför liggande rummet (dit man kan tänka sig att den öppna dörren leder), som var ett förrådsrum och en mera privat kammare, ofta bostad för den personliga tjänaren.

I frustugan på Glimmingehus finns några reliefer av byggmästarens, Adam van Dürens hand, bl a en bild av den apokalyptiska madonnan. Och för att påminna om att vi här befinner oss i den katolska tiden har vi tagit fram en kakelform och ett kakel med samma motiv.

Britta Hammar, textilavdelningens föreståndare, var intensivt engagerad i den första etappen av Borgarhusutställningens återuppsättning, bl a med att finna de riktiga dräkterna till de två första interiörerna. Hon berättar om de två rummen. »Efter beslutet att bevara rumsindelningen från Georg Karlins tid blev alltså Frustugan på Glimmingehus och Hertig Karls kammare på Gripsholms slott kvar ganska intakta, med den ändringen att besökarna inte längre passerar genom rummen, som skärmades av med en glasvägg. Härigenom blev det möjligt att skapa en scen, 'ett fruset ögonblick', i teatermannen Karlins anda. Stöldbegärliga och ömtåliga föremål kunde nu utan tvekan återställas ut. Och för att ytterligare understryka tidsandan 'befolkades' interiörerna med figurer, klädda i moderiktiga dräkter



»Frustugan på Glimmingehus» med kryssvalv, flisgolv och fönsternisch med sittplats, med ett hyende i flamskvävnad från Kulturens konstslöjdanstalt. En »stugoklädsel» av drättar, dukar, tapeter och sittdynor måste man i tankarna utrusta rummet med.



Glimmingehus från sydväst omkring 1680. Burman/Fischer. De två gavelfönstren på tredje våningen tillhör frustugan och dess garderob.

som självfallet måste bli kopior, eftersom så tidiga plagg är oerhört sällsynta. Stor omsorg lades ner på materialval och på dockornas uppbyggnad. En riktig silhuett är A och O för det färdiga resultatet. Figurernas storlek måste också anpassas till det givna rummets mått, så att proportionerna känns riktiga. Om man lyckas menar jag att tredimensionella dockor är ett utmärkt hjälpmedel när man vill levandegöra en svunnen tid. De har en omedelbar förmåga att sätta betraktarens fantasi i rörelse.»

Nöjet att skapa dockorna blir väl också större om man ger sin egen fantasi lite spelrum. Britta Hammar instämmer: »Glimmingehus byggherre, riksrådet och riksamiralen Jens Holgersson Ulfstand, var en av sin tids mäktigaste män, vars framgångsrika kaparverksamhet ökade såväl hans egen som danske kungens förmögenhet. Han gifte sig två gånger, klokt och strategiskt med kvinnor ur den inflytelserika högadeln, ur vilken också hans fem söner och fyra döttrar hämtade sina tillkommande.

I Frustugan på Glimmingehus tänkte jag mig en av döttrarna Ulfstand. Hon står och drömmer – kanske om kommande festligheter i Köpenhamn, där Kristian II:s unga drottning

Konturteckning efter porträttet av Christian II:s 13-åriga drottning Elisabeth, detalj i Christian II:s altartavla till Mariakyrkan i Helsingör. Nu i Nationalmuseet Köpenhamn.



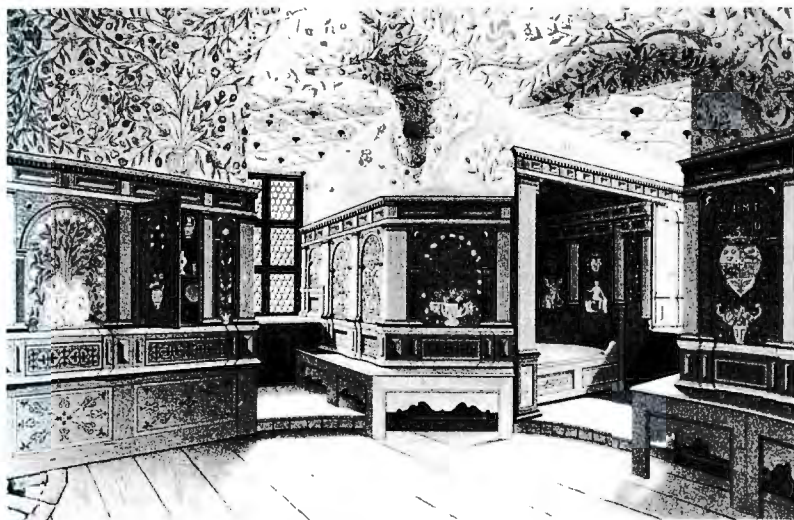
Elisabet höll hov. Elisabet, som var syster till Karl V av Spanien, kom som 13-åring till Danmark, och det är troligt att hennes garderob verkade inspirerande på högadelns unga kvinnor. Vi tog därför ett porträtt av Elisabet som utgångspunkt för arbetet med dräkten.» När tiden tecknas så konkret är det frestande att också måla bygden omkring Glimmingehus – Österlen med Ale stenar, staden Tumatorp med premonstratenserkloster, Ystad med tiggarmunkskloster och Simrishamn. De stora godsens Tosterup, Gladsax och Bollerup och alla de små oskiftade byarna, många med kyrka som bönderna byggt. Det får ske med text och bild, i en skrift.

I de två första rummen ändrades alltså så lite som möjligt. Interiörerna ses nu bakom glas, och där sängarna stod är en passage. I golvslitaget inne i Frustugan ser vi spåren av nära hundra års besökartramp – det finns de som menar att detta naturliga slitage mer än något annat ger rummet atmosfär!

När vi i den andra inredningetappen skulle ta ställning till dessa två rum fanns ett önskemål att man här med ljussättningens hjälp åter skulle få känslan av att gå *inne i rummen*, inte i en passage utanför dem. Än har vi inte riktigt lyckats. Men – en dag när jag gick genom huset satt två ungdomar och pratade i dunklet i Glimmingerummets fönsternisch, intill gången. Det var härligt – de hade slagit sig ner i 1500-talet. Vi ska sy kuddar till dem! Och hoppas hitta ljudet av en flammande brasa ...



»En kammar på Gripsholm» med synligt bjälklag, brädgolv och en väggpanel, som har målad dekor liksom murytan ovanför. I fönsternischen väggfasta bänkar. På panelhyllan och ett kistebord står dryckeskarl i horn, trä och stengods. De två kåsorna t v har en gång varit ståtliga med rikt grenverk, skuret med bågaren ur ett enda trästycke. De är prydda med Ture Pedersson Bielkes och Sigrid Stures vapen resp Erik Göstafsson Stenbocks och Malin Stures vapen. Sigrid och Malin var döttrar och systrar till de av Erik XIV mördade Sturarna. Med Malin Stures namn kan man ge en tidsbild som inte bara handlar om brutalt våld utan också om ett lyckat brudrov – se Kulturens årsbok 1936!



»Hertig Carls sängkammare på Gripsholm». Färglitografi, Central Tryckeriet Stockholm. 25,5 x 35 cm. I *Svenska Slöjdföreningens mönsteralbum*, årgång 1887, plansch 1.

Rum 2 En kammare på Gripsholm

Varför lämnade Karlin sitt sydsvenska revir när han kom till interiören nummer två? I Handboken talar han om att »motiven hämtats från Gripsholms och Kalmar slott samt andra tidiga renässansbyggnader», och av det vi ser är det just hertig Karls kammare han inspirerats av.

Han hade nu två goda skäl för sitt val. Restaureringen av de båda slotten pågick under 1880- och 90-talen (Helgo Zettervall i Kalmar och Fredrik Lilljekvist på Gripsholm) och väckte stor uppmärksamhet. En teckning av hertig Karls kammare gavs ut av Svenska Slöjdföreningen i *Mönster för konstindustri och slöjd* 1887 och kom att spela en stor roll, bl a som förlaga till inredningen av rum där samtida konstslöjd och konstindustri presenterades, t ex i Köpenhamn 1888.* Här har Karlin utan tvekan sett inredningen. Men Gripsholmsmiljön imiterades också i mera beständiga interiörer – när kollegor från Frede-

riksborgs slott nyligen besökte Borgarhuset ropades förtjust: »Här finns det kvar! En historismens inredning, liknande den som arkitekten Ferdinand Meldahl gav ett av rummen på Frederiksborg efter den stora branden – men hos oss togs den bort redan på 1920-talet.»

Kanske är Kulturens Gripsholmsrum det enda som återstår av de varianter som byggdes under historismens dagar. Och att så är fallet beror kanske mera på »svenska fattigdomens betydelse» än på framsynthet.

Det andra försvaret för att tillgripa ett vasaslott för miljöskildringen är att det faktiskt var Gustav Vasa och hans söner som framför andra introducerade renässansen i dess renaste, mest italienska form i Norden. De var utpräglat konstintresserade och estetiskt medvetna.

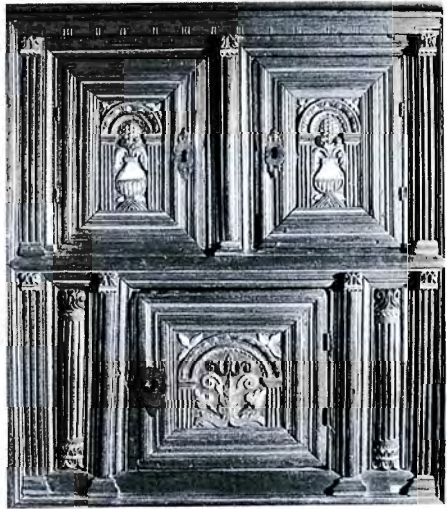
Gripsholm, som anlades 1537, är den fullt utbildade senmedeltida bostaden, medan Vadstena slott, som påbörjades 1545, mera är präglad av renässansen. Mellan dessa årtal har stilskiftet ägt rum.

Om mansfiguren i detta rum säger Britta Hammar:

»Scenen från hertig Karls kammare på Gripsholms slott är förlagd till 1560-talet, den tid då ett nytt, slankare mode tränger undan det tidiga 1500-talets kraftfulla, fyrkantiga mansideal. Här har en svensk originaldräkt varit förlaga, den klädnad den unge Erik Sture bar då han tillsammans med fadern Svante och brodern Nils år 1567 mördades av Erik XIV på Stockholms slott. Dräkterna är bevarade och utställda i Uppsala domkyrka.»

Här har dräktskaparna trots förlagan inte velat knyta figuren till någon bestämd historisk gestalt – kanske är det en skrivare vi ser. Men en av kåsorna bland dryckeskärnen på kistbordet är ett originalobjekt som det är tacksamt att utgå ifrån om man vill ta dåtidens människor in i rummet.*

Till öppnandet 1982 hade bottenvåningen ju också med Gösta Hillfons hjälp fått en ny ljussättning, men för resten av huset var inga förberedelser gjorda. Att ta ställning i denna fråga var en svår uppgift. Ljussättningen betyder ju så oerhört mycket, och både den visuella och den tekniska sidan av saken kräver



Det parti av den borttagna sängen som är original fälldes in i vägghpanelen. Konservator Albert Eriksson tog sig an panel och väggdekor inför öppnandet till 100-årsjubileet.

full kompetens om resultatet ska bli bra. Dessutom måste konservatorernas krav respekteras vad gäller värden på lux och uv-strålning för olika material. Det var därför med plötslig förhoppning jag lyssnade till några arbetskamraters rapport från en kurs i museiföreningens regi, där Stefan Wiktorsson från Folkteatern i Gävle hade berättat om sina erfarenheter med ljussättning i museer. Och lättnaden var stor när Stefan Wiktorsson accepterat att hjälpa oss med Borgarhuset. I tidskriften *Ljuskultur* 1987 berättar han om sitt arbete med Nell Wallden-utställningen i Landskrona, om vikten av att utställningen får färgas av en konstnärlig vilja och om hur mycket ljuset kan tillföra berättandet och upplevelsen. Jag bad om några rader för vår årsbok om arbetet i Borgarhuset och han skickade en kommenterar till tre av rummen, rum 2, rum 7 och rum 16. En kortfattad inledning lyder som följer:

»Borgarhuset är ljussatt efter teatrala principer, dvs ljuset har alltid en medveten funktion. Det finns ett klart syfte med att varje strålkastare lyser på ett visst föremål från ett visst håll med en viss färg, en viss spridningsvinkel och en avvägd ljusstyrka. Detta tillsammans bildar kompositionen av ljus och skugga i samklang med utställningsrummens utformning.

Det har varit en mycket stimulerande uppgift att ljussätta

Borgarhuset. Trots att jag tidigare arbetat med komplicerade teaterföreställningar och olika museimiljöer, så var detta på sätt och vis annorlunda.

Borgarhuset har sin egen estetik.

Rummen måste i ljuset präglas av de olika tidsepokerna och samtidigt kunna fungera som de miljöer de faktiskt beskriver. I detta måste alla viktiga föremål framstå klart, både som informationsinnehåll och som form. Ljussättningen har här fått stor betydelse då det gäller att binda ihop miljö, tid och innehåll.

Allt måste dessutom samlas inom ett gemensamt formspråk och få en diskret teknisk lösning.»

Vad gäller »en diskret teknisk lösning» var vi kanske inte alltigenom lyckosamma, eftersom elnormerna krävde stora transformatorer, men de är gömda så gott sig göra låt. (Ett utvecklingsarbete pågår för vad gäller strålkastare för 220V-skena med inbyggd transformering till lågvolt.)

Kammaren på Gripsholm är alltså det första exemplet som Stefan Wiktorsson berättar om:

»Rummets ljussättning präglas av den tidstypiska miljön, dvs ljuset måste påminna om dåtidens verklighet. En eldstad till höger samt ett fönster i fonden. Rummet har inga andra naturalistiska ljuskällor.

Strålkastarna, små 12V lågvoltarmaturer, doldes bakom monterns glasvägg samt bakom en takbjälke vid fönstret. Här blev det mycket viktigt att man som besökare inte ser de tekniska installationerna.

Ljuset tar sedan tillvara dessa grundförutsättningar: Ljuset bakifrån, från takbjälken, lyser med en kall dagsljusfärg ut över golvet och ner på bordet, allt för att ge ett intryck av att ljuset strömmar från fönstret och för att samtidigt ge en illusion av djup i bilden.

Utifrån denna förutsättning ljussattes rummet i övrigt snett framifrån höger, ljussvagare och i en tunn gul/halmfärgad kulör, för att svara mot idén med eldstaden till höger.

Resultatet blev en ganska spännande kombination av ljus och skugga, kallt och varmt. Färgvalet blir naturligt och ljuset fungerar som en berättande del i helheten. Rummet är ljussatt, inte belyst.»



På kistbordet vid fönstret ligger Gustav Vasas bibel från 1541. Danmarks övergång till reformationen skedde 1536/7, och den första danska bibeln trycktes 1550. – Årsbokens bilder återger inte rummets ljussättning – den måste ses på plats.

Stora och praktfulla kistor som hör hemma i denna tid finns det gott om i samlingarna. Den utställda kommer från Björns-
torp. Många av kistorna vittnar om bildhuggarkonstens starka
ställning vid denna tid. Arbetsuppgifter saknades ju inte för
dess utövare, i alla kyrkor fanns det efter reformationen ett
behov av ny inredning, åtminstone en predikstol i var försam-
ling!

Gärna skulle vi i utställningen vilja berätta också om mera
näraliggande monument, t.ex. om Malmöhus slott, och om vad
som skedde i denna landsdel efter reformationen. I Danmarks
historia kallas perioden 1536–1660 för adelsväldets tid. Genom
byte och köp samlades gods och gårdar till stora enheter. Pri-
vatägda renässansslott och praktfulla herrgårdsmiljöer växte
upp i hela det dåtida Skåne och Danmark. Ute i det skånska
landskapet ligger Torup och Svenstorp, Vittskövle, Krapperup
och Rosendal, alla grundade under denna period. En skrift i
handen som berättar om detta skulle nog glädja många.*



»Borgarsalen» med väggdekor efter original i Lembkeska huset i Malmö och en säng, inköpt 1890 i Köpenhamn av antikvitetshandlare Alfred Nathanson, en av Karlins bästa »skaffare». Karlins anteckning på katalogkortet: »Denna präktiga himmelsäng, som en gång varit polykromerad men fallit offer för 1880-talets purism som berövade så mycket av renässansens bohag dess bemålning, liksom den tvättade bort färgen på altaren och predikstolar, är i flera avseenden märklig – dels genom sitt höga gavelkrön, dels genom sin pall och dels därigenom att takstöttorna vid fotändan icke äro inbyggda i sängen. Fotgavelns yttre utsmyckning ... är mycket rik. Sängen lär komma från en herrgård på Falster.»

Rum 3 Borgarsalen, renässansen och Christian IV:s tid

Borgarsalen är ett vackert rum, med speciell stämning. När solen står lågt faller ljuset djupt in i rummet genom raderna av små fönster, på morgonen från öster och om vintern också från söder. Rummet har en fin kontakt med trädgården utanför.

Salen kan kännas som husets hjärta. Det är det rum som hör samman med det gamla borgarhuset från Malmö, handelsgården som efter siste ägaren på 1800-talet kallas det lembkeska huset. Här fanns, enligt en sentida rekonstruktion, på andra våningen en »sal», som på samma sätt hade fönsterrader på



Spisen i salen är hämtad på Gotland. Skåpet är holländskt, från omkring 1600, och har enligt uppgift stått i en gammal holländargård på Amager innan det 1911 kom till Kulturen. Flera vackra möbler från Danmark och nordvästra Tyskland visas i detta rum. Det hårdlackerade brädgolvet borde kanske bytas mot ett rött tegelgolv ...

gaveln och den ena långsidan, och med en öppen spis på den andra långväggen. På den inre gavelväggen har sannolikt de vackra målningar suttit som i fragment bevaras på Malmö museum, målningar som ligger till grund för väggdekoren i vår »borgarsal».

Som ett hjärta, inte bara i huset utan för hela museet, har salen också känts vid många festliga tillfällen, när långborden dukats med levande ljus för att ta emot gäster eller för att samlas museets eget folk. Nu har Borgarhuset som första byggnad på Kulturen utrustats med brandlarm, och stearinljusens tid är förbi. Vi har också idag en mycket mera restriktiv hållning till att använda de kulturhistoriska miljöerna på detta sätt; det innebär slitage, hur stämningsfullt och festligt det än kan vara.

Men det var här, i »borgarhusets stora sal ..., en ståtlig interiör ur ett förnämt borgarhus från 1500-talet», som man samlades när Kulturen invigde sitt friluftsmuseum den 7 sep-

tember 1892, på 10-årsdagen för grundandet av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Den skulpterade eksängen, den öppna kaminen, kistorna och bänkarna beundrades av pressen. Om vi ser oss omkring är det mesta sig likt än idag.

Att man i resten av huset en gång skulle fortsätta med äldre tiders inredning och konsthantverk ingick från början i planerna. »Här ska den fackskoleidé, som föreningen gjort till sin, i sin innerliga förening med museet som mönstersamling förverkligas» heter det vid invigningen. Här uttrycks redan det som genom tiderna varit särmärket för Kulturen, kombinationen av ett allmänt kulturhistoriskt museum i friluftsmuseets form och ett konsthantverks- och konstindustrimuseum med tillhörande slöjdskola. Karlin var lyhörd för tidens rörelser, och ambitionen kände ingen gräns. Eftersom detta är av en så fundamental betydelse kan det vara skäl att dröja ett ögonblick vid konstslöjdtemat.

Redan i museets första upprop till allmänheten 1883 talas det uttryckligen om viljan att med studie- och mönstersamlingar tjäna dagens hantverk och industri. Det är bl a detta som ger innebörd åt andra ledet i Kulturens valspråk »Forntid – framtid». »Die Kunstgewerbebewegung», den konstslöjdrörelse som till sin främsta utgångspunkt har Gottfrid Sempers bok från 1852, *Wissenschaft, Industrie und Kunst*, ledde till grundandet av en rad konstindustrimuseer på kontinenten på 1860-talet – i Wien 1864, i Berlin 1867, i Leipzig 1868, i Nürnberg och Hamburg 1869. Semper hade som politisk flykting medverkat vid förarbetena till världsutställningen i London 1851 och lärt känna dess initiativtagare Henry Cole, skaparen av det konstmuseum i Kensington i London som 1909 fick namnet Victoria & Albert Museum. Det handlade inte bara om att tillhandahålla historiens goda mönster och modeller för dagens producenter, det handlade också om en smakfostran, en estetisk träning, att i museet skapa ett konstnärligt och socialt centrum. Att skönhetssinnets utveckling kunde få socialpolitiska konsekvenser är tankar som har sina rötter i 1700-talet, och som vid 1800-talets slut får sin fulla genombrott i den engelska Arts and Crafts-rörelsen. Hamburg var på 1880-talet ett nordeuropeiskt Mecca i dessa sammanhang – här verkade Justus Brinkmann vid



I montern prov på 1500-talets bildrika keramik. Fat från 1800-talet i traditionen från Bernhard Palissy, som omkr 1560 arbetade med naturavgjutningar både för fat som detta och för en underjordisk grotta vid Tuilerierna. Fajanser från Italien, Tyskland och Holland, stengods från Rhenlandet. Två grävningsfynd från 1500-talets Lund som talar om lokal tillverkning av lergods och import av rhenländskt stengods.

Museum für Kunst und Gewerbe, och vid hans sida Alfred Lichtwach, som 1886 blev chef för den då grundade och med sin konstpedagogiska verksamhet förebildliga Hamburger Kunsthalle. Till denna miljö kom Karlin några månader 1887–88, då lundasamlingarna låg nerpackade i väntan på nya lokaler, och han fick tillfälle att arbeta hos Justus Brinkmann. Att detta fick stor betydelse för en ung, engagerad människas fortsatta arbete är helt givet. Men nu åter till vårt Borgarhus.

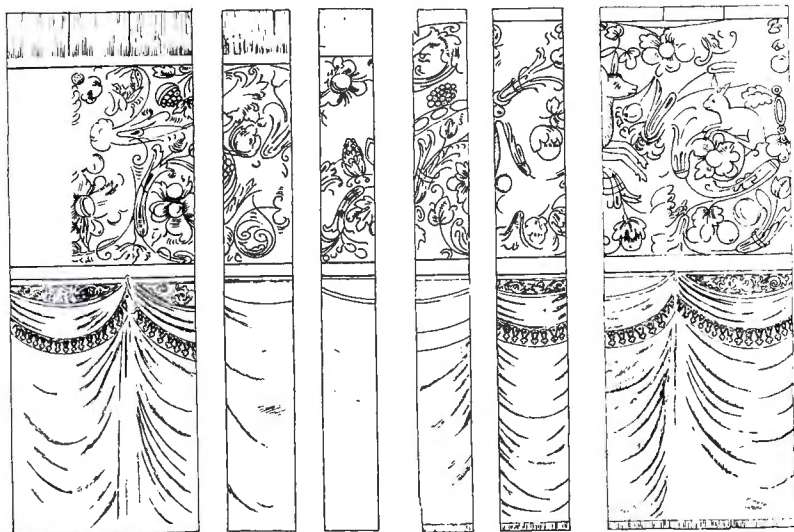
I »Tidens rum» är salen renässansens rum. Nu råder välståndet i Skånelanden, och stadskulturen blomstrar, främst i kuststäder som Malmö, Ystad, Helsingborg och Landskrona. Bara genom att ta del av de gamla gatunamnen i städerna får man en vision av ett rikt differentierat hantverk och en livlig handel. Vi får nu också en bostadskultur med mycket större komfort än tidigare.

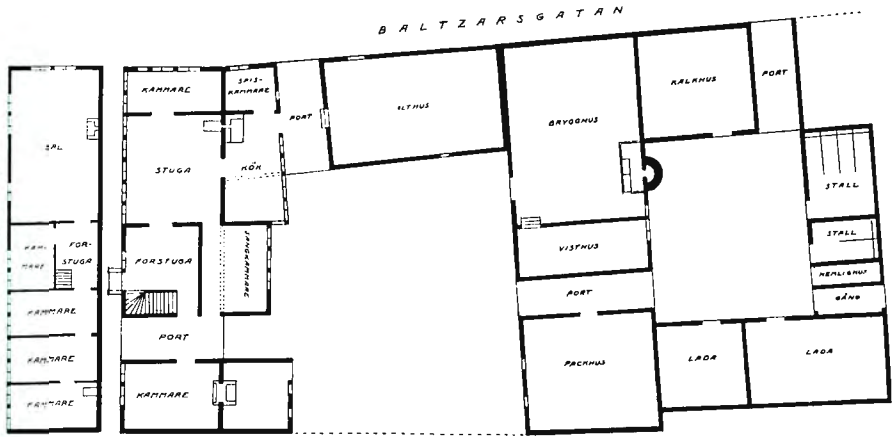
Linvävare och klädeshandlare etablerar sig i Malmö, möbelhantverket utvecklas under inflytande från kontinenten, tyska kakelugnsmakare flyttar hit och lär ut konsten att göra både ugnar och kärl.

Och nu sprids »bilder» av mångahanda slag ut till folket. På ugnar och möbler, på stengods och fajans möter oss antikens bildvärld och bibelns berättelser, förmedlade genom träsnitt och kopparstick som stod hantverkare av alla slag till buds. Krukmakarhantverket utvecklades och keramik av olika slag importerades i stor skala, främst från Rhenområdet.

I salen har inga större förändringar gjorts. En kista under söderfönstren har fått lämna plats för fyra montrar, där vi dels berättar något om möbelhantverkets organisation och utveckling, dels om kakelugnen, en nyhet av största betydelse som både värmer och pryder bostaden.

Bräder från en skiljevägg med drättmålningar från Lembkeska gården, nu på Malmö museer. »Salen på övre våningen hade rött tegelgolv och väggarna var prydda med målningar, ... den nedre hälften av sk drätter med konstrikt flätade spetsar, en efterbildning i färg av de draperier, som vid festliga tillfällen smyckade rummen. Fältet ovanför har ... dekorerats med eleganta rankor.» Efter Bager 1949 och 1971.





Plan över gården nr 395 i kvarteret S:t Jörgen vid Södergatan – senare kallad Lembkeska gården – efter en beskrivning från år 1732. Längst t v ses på övre våningen en stor sal med öppen spis som kan liknas vid vår »borgaresal», och på bottenplan en stuga som kan liknas vid »nye stuen» i rum 4. Efter Bager 1949.

Det vore givetvis skönast att helt slippa montrar i ett »miljöhus» som Borgarhuset, men då skulle vi inte alls kunna visa smärre föremål. Vi måste alltså ha dem, men så få som möjligt, och i en form som underordnar sig rummet. Dimensionerna skiftar, men konstruktion och material är enhetliga. Att välja trä och inte metall var självklart. Konstruktionen växte fram i diskussion mellan snickarna och arkitekterna, och dimensionerna i de olika rummen diskuterades med arkitekt Daria Enescu. Materialet är fur, som brunbetsats i 15- och 1600-talsrummen och fått en tunn grå lasyr i resten av huset.

Över rummet vakar Christian IV, »kongen» som regerade över Danmark och därmed Skåneland i hela sextio år (de första dock med förmyndarregering). Han var bara sju år när han första gången med sin far, Frederik II, kom till Lund för att låta sig hyllas som tronföljare. Porträttet är från tiden, sannolikt en verkstadskopia efter ett numera okänt original. Det hänger vid dörren som leder till rum 4, med rubriken Skåne mellan Sverige och Danmark.

Rum 4 Skåne mellan Sverige och Danmark

I detta rum var förutsättningarna annorlunda än i de föregående. Vi befinner oss nu i det s k Helsingborg-Halmstadhuset, uppfört 1930. Karlins förhoppning om »en tillbyggnad av borgarhusets yngre östra flygel mot norr» blev alltså infriad. Här visades till en början en samling möbler från 1500- och 1600-talen som tidigt förvärvats. Senare blev det en sal för tillfälliga utställningar – bl a av Kulturens glassamling innan den 1961 överfördes till den nybyggda Textilhallen.

När huset återöppnades 1982 stod här en splitterny utställning, tillkommen under Eva Nordensons ledning med Gösta Hillfons som arkitekt. Utgångspunkten för det centrala arrangemanget med tältet är en tennservis som tillhört Skånes gene-

1600-talsrummet vid invigningen 1982, tältet med delar av Rutger von Aschebergs fältservis i tenn. Ascheberg blev Skånes generalguvernör och bidrog med sin kloka politik till att underlätta övergången till svenska villkor.



ralguvernör Rutger von Ascheberg och enligt uppgift använts i fält. Därmed angavs redan här temat Skåne mellan Sverige och Danmark. För övrigt skildrades tiden som stil, klippta trädgårdshäckar – som anknöt till barockens trädgårdskonst – dolde rummets väggar, och fyra tredimensionella stilleben illustrerade väsentliga teman i 1600-talets kultur.

När nu inredningsarbetet skulle fortsätta var vi överens om att detta rum, som i åtta år varit flitigt utnyttjat bl a av skolorna, och mycket uppskattat av våra guider med andra besöksgrupper, måste ge plats åt en annan utställning. Vi ville visa ett hem från tiden, och fler av föremålen ur våra rika samlingar.

Uppgiften att gestalta husets tre barockrum kunde till följd av lyckliga omständigheter anförtros åt dåvarande intendenterna vid Skokloster Anki Dahlin och Johan Knutsson. Att få »låna» dem var ett privilegium. Skokloster är landets främsta 1600-talsmiljö. De var väl förtrogna med tiden och hade lång erfarenhet av utställningsplanering. Ett hörn i det första rummet reserverades för en orientering om förhållandena i Skåne vid tiden för nationalitetsbytet, och här fick vi en annan resurs till hjälp.

Tack vare ett anslag från Nordenstedtska stiftelsen kunde vi knyta två historiker till projektet, arkivarie Anders Persson och docent Sten Skansjö. I de första samtalen – då vi tänkte att tid, pengar och utrymme skulle räcka till allt – räknade vi med punktbelysningar av politisk och ekonomisk historia på flera ställen i huset. Det som kom till stånd var »historikerhörnet» i rum 4, med de två rubrikerna *Striden om Skåneland* och *Försvenskningensarbetet*. Ambitionerna för resten av huset kan kanske senare ge resultat i vår småskriftserie.

I ett historiens hus, där så mycket dessutom handlar om stilar som fått namn efter kungar, är det naturligt att placera in en regentlängd. Det har skett längs en tidsaxel, en tumstock, som löper genom huset med början på bottenplan, ca 1500. Här ska man med ett ögonkast kunna uppfatta de olika regenternas namn och regeringstid – från 1500 till 1700 både de danska och svenska regenterna, därefter endast de svenska – och intill axeln med text och bild påminnas om historiska fakta som kan bidra till en orientering i tiden.

»Nye stuen»

Uppgiften var här alltså att gestalta en borgerlig hemmiljö från tiden omkring eller närmast efter 1600-talets mitt, sådan den kunde te sig en i skånsk stad. Förutsättningarna vad utrymmet beträffar var ett ganska stort (egentligen alltför stort) rum med furugolv, nakna väggar, öppet bjälklag, tre fönster åt öster och tre åt väster.

Vad berättar källorna, vad fanns att välja ur i Kulturens rika samlingar, vilka aspekter ville utställningsbyggarna, Anki Dahlin och Johan Knutsson, framhäva? Förarbetet resulterade i en arbetspärm, som gav noggranna anvisningar och är ett värdefullt källmaterial att återvända till.

Drygt halva rummet togs i anspråk för interiören. Ett av rummets hörn reserverades för ett ståtligt skåp med broskverksornamentik, och detta blev samtidigt en station om linneförrådet och dess skötsel. I en fristående monter kunde små ting som bör ses på nära håll visas. Det fjärde hörnet reserverades för orienteringen om »Skåne mellan Sverige och Danmark».

Jämför man arbetspärmens skiss och den interiör vi nu har ser vi att det mesta i planen kunnat fullföljas. Det befintliga taket bibehölls, furugolvet befriades från sitt ytskikt av hårdlack. Östväggens fönster doldes bakom en sekundär vägg. Av västväggens fönster fick de två ingå i interiören. Det tredje täcktes med en bild, som ingår i »historikerhörnet».

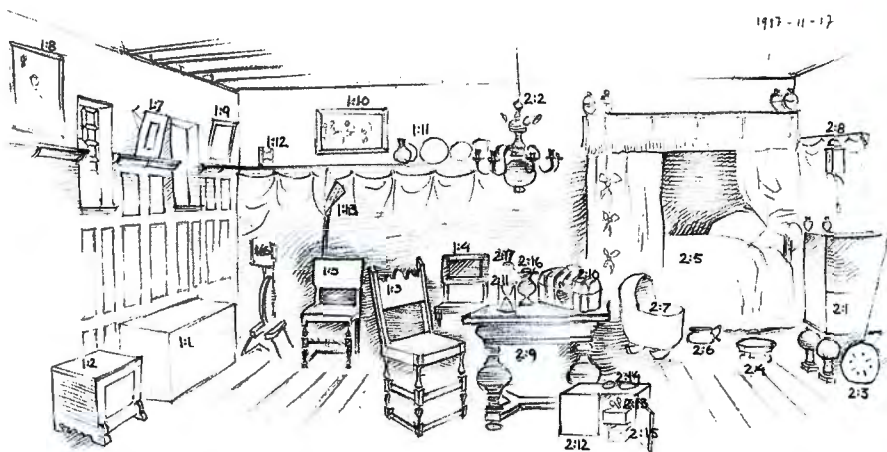
Fönsterväggens panel är en fri rekonstruktion som utgår från Aalborgstuen på Nationalmuseet i Köpenhamn. Panelen snickrades i svensk ek. Färgsättningen föranledde ingående diskussioner: vilka färger kunde vara riktiga, vilka nyanser, hur pass täckande skulle färgen vara? Receptet som vår målare följde var det sk 1+1+1, dvs lika delar olja, ägg och vatten, men engelskt rött som enda pigment.

Färgsättningen av panelhyllans tandlist, i grönt och blått, följer de dokumentationer som gjordes i samband med Aalborgstuens flyttning till Nationalmuseet i Köpenhamn på 1800-talet. Av mera estetiska än antikvariska skäl målades väggen ovanför panelen och i hela det övriga rummet med flera tunna lager bivaxlasyr, med terra pozzuoli som pigment.



»Nye stuen» i ett borgarhem i en skånsk stad omkring 1670, en rekonstruktion gjord utifrån samtida bouppteckningar och miljöbilder. Väggbeklädnad och sängklädsel av grönt kläde, på bordet ett järnbeslaget skrin, två vågar, timglas, kannor av tenn och krus i serpentin. På panelhyllan fajanser från Delft, ett strykjärn och en tidens raritet, en tulpan. Porträttet säges återge Brita Stenbock på Torpa, ca 1630. Vid stolen ett värmebäcken i mässing. Panelverk med hylla, säng och bord är tillverkade vid Kulturen 1988. (Se även bild s 170.)

Väggen grundades med kaseinvitt och färgen svampades på för att ge en levande yta. De båda fönstren som skulle ingå i interiören tillverkade Bengt Eriksson vid Malmö Glassliperi och Blyfönsterfabrik efter lämnade anvisningar. Han skaffade lämpligt glas från Tyskland, och det infallande ljuset är ytterli-



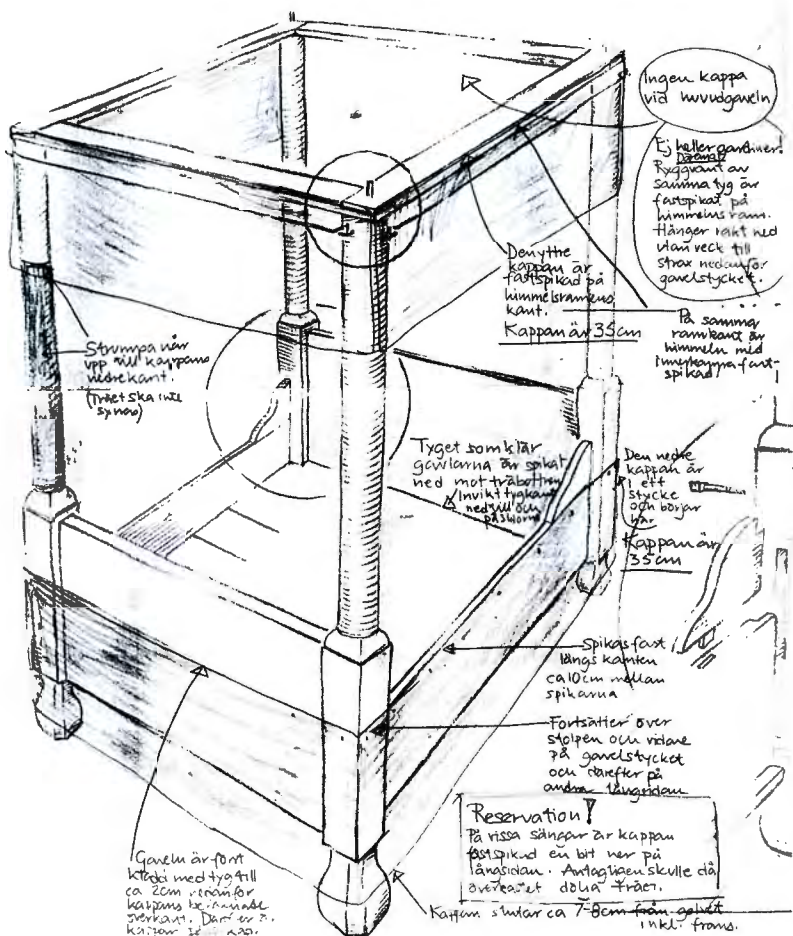
Skiss till uppställningen i Nye stuen, teckning av Johan Knutsson som tillsammans med Anki Dahlin planerade 1600-talsrummen under två arbetspass 1987 och 1988.

gare dämpat med ljusfilterfilm. De befintliga värmeelementen ligger kvar bakom panelen, och värmen släpps upp genom en springa i fönsterkarmen.

Sängstället nysnickrades efter en förlaga från Skokloster, det gäller också bordet, eftersom det bord som skissen visar redan ingår i vår hantverksutställning. Vad gäller vaggan, kunde ingen sådan uppbringas i museet, men vi hoppas på ett förvärv och avstår från att här sätta in en kopia. Men visst saknar man den, vaggan av korgflätning på tvärmedar, som vi på 1600-talets borgerliga interiörmålningar så ofta ser invid sängen. Och någon dräktfigur finns det varken på skissen eller i utställningen. Saknas den? Därom är meningarna delade.

Vad är det då för källor och överväganden som ligger till grund för rekonstruktionen? Anki Dahlin och Johan Knutsson får ordet med citat ur arbetspärmen:

»Interiören tänker vi oss hämtad från ett borgarhem i en av Skånes städer vid mitten av 1600-talet. Det kan vara Malmö, som på den tiden var den största köpstaden i det nuvarande Skåne. Interiören utgör en syntes, som bygger på läsning av



Anki Dahlins anvisningar till textiliernas fastsättning på den nysnickrade himmelsängan från 1600-talet.

bouppteckningar efter borgare i Malmö, Landskrona, Lund och Helsingör och studier av litteratur, bildmaterial och mer eller mindre fragmentariskt bevarade interiörer. . .

Av de viktiga bouppteckningarna kommer en från Malmö, efter borgmästaren Söffren Christensen, upptecknad 1651 och publicerad av Einar Bager. Två kommer från Landskrona, efter borgmästaren Jens Giertsen från 1627 och efter rådmannen

Laur Persen från 1651. Andra bouppteckningar som använts anges efter hand i texten.

Vi vill här skildra det rum som i inventarieförteckningarna benämnes 'nye stuen' eller sängkammaren, ett rum som vi valt därför att det av bouppteckningarna att döma ofta var det mest tidsenliga. Det utgör därmed både kronologiskt och rumsligt ett komplement till 1500-talsstugan eller salen i Borgarhusets rumssvit, rum 3.

Vid mitten av 1600-talet hade många förmögna borgare utökat sin bostad med flera rum. 'Nye stuen' försågs ofta med järnkakelugn, och sängen placerades gärna i detta rum. Trägolvet var brukligt här – vilket gjorde rummet lättare att värma upp – medan stugan/salen fortfarande oftast hade golv av glaserade tegelplattor, s k flisor, eller av kalkstensplattor. Järnkakelugnen eller sättugnen var ofta av den typ som kallas vindugn, med eldningslucka in mot rummet och därmed en självständig värmekälla. Sättugnarna var dyra i inköp och högt värderade i bouppteckningarna, i rådman Laur Persens hem till 20 daler. Inga möbler i hemmet når upp till ens halva den summan.

Både stugan och nya stugan kunde vara möblerade med en lång bänk under fönstren, väggfast eller lös. Så var förhållandet i Laur Persens hem. Här verkar de två rummen ha varit ungefär lika stora, och båda var belägna i husets bottenvåning med fönstren åt gatan. Den motsatta väggen inåt gården hade som regel inga fönster.

Fönstren var vid denna tid försedda med spröjsar av bly och förstärkande tenar av smidesjärn. Det vanligaste mönstret var rutverk eller kryssverk. En tredje fönstertyp, den vars mönster vi följt i de här använda rekonstruktionerna, ses ofta i bilder av danska, franska och nederländska borgarhem från åren 1630–1660.

Fönsterväggens träpanel avslutas i vår rekonstruktion med en hylla som fortsätter på de fönsterlösa väggarna. Dessa saknar panel – här är väggen istället under hyllan täckt med grönt kläde.

I malmöborgaren Christen Hansens gård nr 420 vid Strandporten är en av stugorna år 1669 klädd med röda 'dantziger'-drättar och försedd med 'hylder runt omkring'. En annan

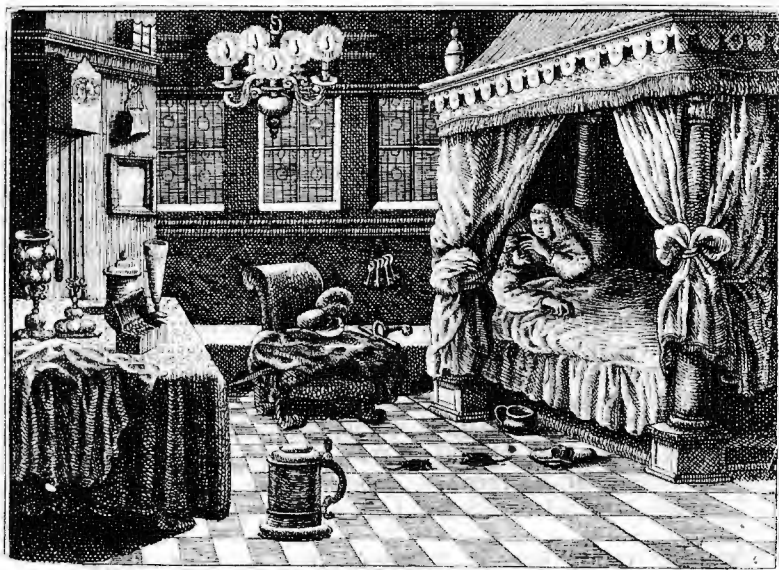


Per Persson och Thorsten Karlsson , snickare resp målare vid Kulturen, huvudansvariga inom sina fack för arbetena i Borgarhuset.

stuga i hans gård är klädd med grönt kläde, liksom ett av rummen i Söffren Arildsens gård vid Stortorget i Malmö 1645. – I salen en våning upp i Dringelbergiska gården upptecknas 1690 tretton enkla fönster mot gatan och fyra mot gården. Vid gatfönstren, 'vid posterna', fanns här en röd panel. De tre övriga sidorna var klädda med 'röda dantzigerdrättar och ut-huggna hyllor med änglahuvuden'. Bl a dessa belägg talar för att inreda Borgarhusets 1600-talsrum med panel utmed fönsterväggen och textil på de övriga väggarna. ...

På panelhyllan sätts några av de bohagsting som är nyheter för tiden, lösa tavlor, en spegel, holländsk fajans och ett strykjärn. Det finns gott om samtida interörbilder som stöd för ett sådant arrangemang. ...

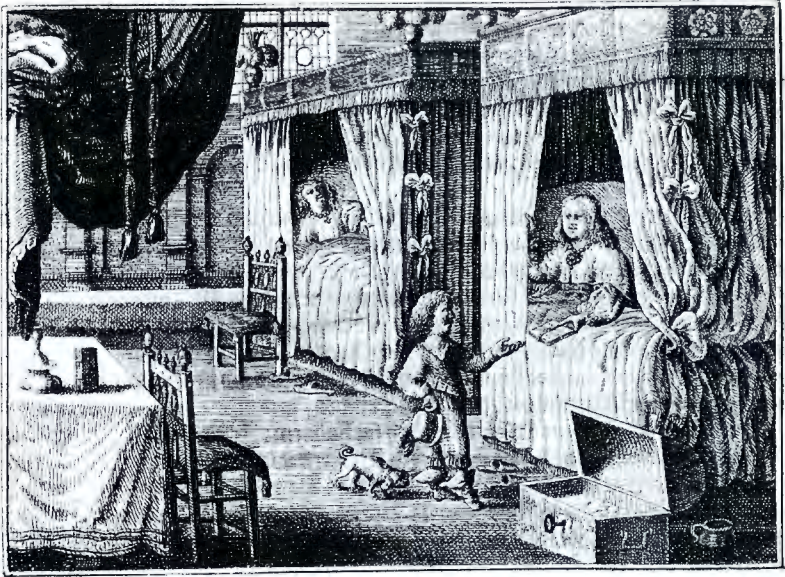
Sängen är placerad på ett i borgarhemmen vid denna tid traditionellt sätt i hörnet närmast värmekällan. Sängar av en äldre typ, skulpterade i ek och furu, hade nu börjat ersättas av himmelssängar där textilklädseln dominerade, s k 'fransöska sängar'. Denna sängtyp hann under 1600-talet aldrig bli vanlig



Trots att bilden visar en högadlig dansk miljö finns här många detaljer som stämmer in även på en borgerlig miljö. Av tidens nyheter ses på väggen klocka och spegel. Böcker står på panelhyllan. Ljuskrone i taket, skrin och dryckeskärl på bordet – allt som i »nye stuen». Ur *Den hyrdinde Astrea* av Sören Terkelsen, Köpenhamn 1645. Det kongelige bibliotek, Köpenhamn.

bland de skånska och danska borgarna, men för att betona nymodigheterna i detta rum, i förhållande till möblerna i salen intill, har vi ändå valt en sådan säng. Vi saknar heller inte helt belägg för typens förekomst i danska högborgerliga hem vid 1600-talets mitt. I bild är den väl dokumenterad i den danska boken *Den hyrdinde Astrea*, utgiven 1645. Det är också troligt att det gröna 'sengested med himling' som förekommer i landskronarådmannen Laurs Persens sängkammare 1651 betecknar denna typ av himmelssäng med svarvade stolpar.

I Söffren Christensens hem upptecknas en säng med svarvade stolpar, 'pelare', värderad till den mycket höga summan av 18 daler. En skulpterad eksäng i samma handling upptas till 10 daler. Att den förra sängen, som ju verkar enklare, är högre värderad kan tyda på att den för bouppteckningsmännen föreföll modernare och att dess rika textila klädsel inberäknades.



Interiör med fransöskasängar, sparlakanen sammanbundna med stora rosetter i hörnen, kappan dekorerad och försedd med frans. Pomponer med plymer över hörnstolparna, till höger en nattlåda och en potta. På stolarna lösa hyenden med tofsar i hörnen. På bordet med hellång bordduk en ljusstake och en bok. Ur *Dend hyrdinde Astrea* av Sören Terkelsen, Köpenhamn 1645. Det kongelige bibliotek, Köpenhamn.

Bordet står mitt i rummet, under ljuskronan, och är täckt av ett bordtäck, kantat med silkefrans. I Söffren Christensens hem fanns bordkläden av rött respektive svart kläde och ett av sk tripp (ylleschagg). Ljuskronan av mässing är ett inslag som ständigt återkommer i samtida interiörbilder. I Landskrona-borgmästaren Jens Giertsens bouppteckning upptas en ljuskrona med åtta 'pyber', värderad till hela 70 daler. Samtida bildmaterial visar att kronornas pipor ofta var tomma. Vaxljus var dyrbara och lades sannolikt undan då de inte användes. (Till vardags användes talgljus med linneveke i enkla bleckformar.)

Timglaset på bordet mäter de korta tidspassen medan väggens loddrivna ur anger tiden i stort. Det mekaniska hjuluret var ett av borgarhemmets förnämsta föremål. Söffren Christensen hade två ur, 'sejerverck', vardera värderade till 12 daler –

två hästar i stallet värderades vid samma tillfälle till 14 daler tillsammans.

Bössa och kruthorn och ibland en gammal värja ingick i hushållens föremålsbestånd. Laurs Persen i Landskrona hade '1 lang Muskete med buntelerer för' i sin stuga.

Under 1600-talets förra hälft ersätts bänken som sittplats i borgarnas stugor efter hand av stolar. Stolar av olika ålder och typ finns helt naturligt och enligt boupppteckningarna sida vid sida – så också i detta rum. Stolen vid bordet har ryggstolpar som skjuter upp över ryggbrickan och dubbla fotkryss, en representant för det tidiga 1600-talets stolar av nederländsk typ. Stolarna vid bakväggen med H-format fotkryss och en främre tvärså är av en senare modell, tillkommen i England omkring 1650. På stolarna med träsisits lades ett hyende, en fyrkantig kudde, ofta utförd i flamskvävnad. I Söffren Chistensens hem fanns flera sådana kuddar av varierande material och utförande, t ex 5 flamsche hynde, 4 röede damaschis hynder och papegoye hynde (jfr bilden s 172). De senare kan vara med ett papegojmotiv i flamskvävnad, välkänt från den skånska folkliga textilkonsten.

Den lilla kistan vid fönsterbänken kan mycket väl ha använts som sittmöbel och därmed vara ett exempel på det som boupppteckningarna från 1600-talet kallar kistebenk.»

Så långt de ur arbetspärmen valda citaten. Flera följer nedan.



Kista av ek, h 41 cm.
KM 7959. Holstein,
1600-t:s f hälft. Den 7-
årige Joas smörjes till
konung och Atalja föres
bort att dödas. (2:a Ko-
nungaboken 11: 19.)



»Linneskåpet». Skåp av valnöt med skuren s k broskverks- eller »öronmussleornamentik», Sydtyskland, 1600-talets mitt samt linnepress av valnöt, Holland ca 1680. – Linnepressen förekom bara i förmögna hem och under en kort tid under senare delen av 1600-talet, placerad i ett av bostadsrummen som en funktionell skrytmöbel.

Linneförrådet

Två föremål med utpräglad högreståndskaraktär är linnepressen och det stora ståndskåpet med broskverksornamentik. De kan inte gärna höra till samma hem som »Nye stuen», men däremot belysa en mycket väsentlig del av 1600-talets hemkultur, den textila som är knuten till måltiden och bädden.

De stora förvaringsskåpen kunde också rymma annat än linne. Här skymtar en tennservis och en skål i blåvit fajans,



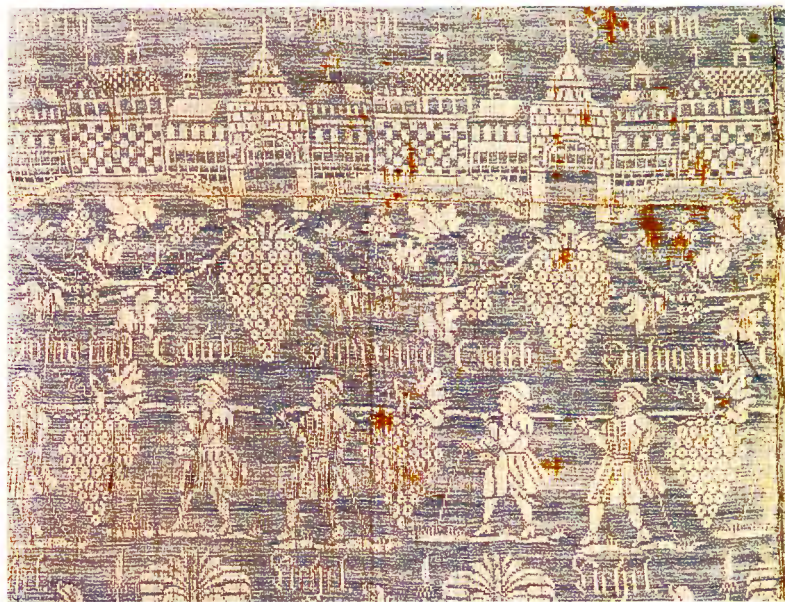
Fragment av silkebroderad duk, troligen från Tyskland, 1500-tal, bevarat som detalj i en skånsk dopdräkt.

Th Fragment av bordduk, damast i blått och vitt, Sachsen eller Schleisen 1600-talets mitt.

gjord i Europa men efter kinesisk förebild. Men av linne fanns i de förmögna hemmen säkerligen mängder som lätt kunde fylla ett skåp som detta.

Anki Dahlin berättar:

»I de skånska hemmens bouppteckningar och inventarieförteckningar brukar linneförådet upptas under en egen rubrik, både i borgerliga hem och i högreståndshem. Textilierna delas vid sådana tillfällen i olika kategorier, t ex bänkkläder, sängkläder, linnekläder och den avlidnes gångkläder. I de skånska linneförråden förekommer många drälldukar av olika längd och av en eller två våders bredd, ibland några damastdukar och dessutom lakan av hörgarn och blångarn samt lärtshandkläden. I borgmästare Giertsens hem 1627 liksom i rådman Perssens hem 1651 i Landskrona och i borgmästare Christensens



Caleb och Josua, spejarna återvändande från Kanaans land.

»Och de kommo till Druvdalen; där skuro de av en kvist med en ensam druvklase på, och denna bars sedan på en stång av två man.» (4 Mosebok 13: 24)

Damastdukar och silkebroderade dukar förekommer i bouppteckningarna från tiden. Tyvärr kan det textila materialet inte ställas ut i Borgarhuset. Det kräver sin egen miljö vad gäller ljussättning, klimat och dammfrihet, och det naturliga är därför att hänvisa besökarna till Textilhallen där dräkterna redan är tillgängliga och inredningstextilierna står i tur för en ny utställning.

hem i Malmö samma år förekommer silkesydd dukar; de två förstnämnda omtalas som gamla.

Från borgarhem i Helsingör finns upptecknat linne av många kvaliteter, blågarnsläuft, hörgarnsläuft och holländsk läuft. Ofta förtecknas den finaste kvaliteten först, sedan följer de allt enklare sorterna. På samma sätt är inventarieförteckningarna uppställda över linneförrådet på Skoklosters slott från 1600- och 1700-talen. I en förteckning från Helsingör upptas »Skaaningerlaerred». Denna skåneläuft var bland de grövre i den förteckningen, värderad till hälften av hörgarnsläufden och till lite mer än blågarnsläufden.»



Trapphusets fönster, enligt uppgift från Ystad, med de två små glasmålningarna som ses på årsbokens omslag. Målningarna sannolikt från Sydtyskland, 1600-talets senare del.

Ett av många snabba råd: »Några små lyktor borde vara dugligt; måste göras på gammalt vis och med blåst glas så att de inte får 'villakaraktär'. Hälsningar Erik.» Lykta i trapphuset och förlaga ur en gammal produkt-katalog.



Rum 5 Stora trapphuset

I denna husets huvudentré samlade Karlin några av de dörrar och omfattningar till dörrar och fönster som han bärgat från olika skånska städer.

Utformningen av de båda trapphusen som binder samman rummen är en viktig detaljfråga. Den stämning som förhoppningsvis lever i huset får inte brytas här. Arkitekten Erik Wikerstål, med lång erfarenhet av byggnadsantikvarisk verksamhet, har konsulterats många gånger under husets renovering och utställningens uppbyggnad. Han har hjälpt oss med både estetiska och handfast praktiska lösningar när det gäller val av färgtyp i olika utrymmen, golvbehandling, gångmattor och kompletterande inredningsdetaljer som armatur, ledstänger och rockhängare. Här föreslog han att stöppla väggarna i en grå limfärg och ersätta trappans moderna ledstång med en handsmidd sådan. Den moderna armaturen byttes mot lyktor av blyinfattat glas, tillverkade vid samma företag som gjorde fönstren till Nye stuen. Allt lågmälda åtgärder, med avsikt att i huset bevara en stämning av gången tid.

Det välkända dubbelporättet av Magnus Gabriel de la Gardie och hans maka Maria Eufrosyne, en av symbolerna för den svenska stormaktstiden, välkomnar (i fotokopia) besökaren på trappans mellanplan, som leder till rummet där barocken som stil presenteras.



I den karlinska »gobelinsalen» var samtliga väggar täckta med praktfulla gobelänger. Smärre föremål som ljusstakar och brädspel kunde den gången stå fritt i rummet.

Rum 6 Barocken

Med detta rum var särskilda problem förknippade. Det var en gång matsal, då Karlin hade sin tjänstebostad i Borgarhuset. Med sin väggpanel i ekådrad oljemålning, fönsterraden med färgat blyinfattat glas och kasettakets med intarsiaimiterande målning var rummet i sig ett fint uttryck för 1890-talets inredningskonst. Skulle det nu visas som en matsal från Borgarhusets tillkomsttid och/eller som ett minnesrum över Karlin? Skulle rummet stå rent med sin fasta inredning och användas som studierum, för enskilda besökare och för mindre grupper? Var det å andra sidan riktigt att bryta tidssviten, och var det med tanke på samlingarnas rikedom och det ytterst begränsade

Interiören från Svenska Slöjdföreningens utställning i Köpenhamn 1888 har Karlin säkert sett på plats men också kunnat studera på denna bild ur *Svensk konstslöjd* samma år. Förebilderna till väggpanelen och taket finns på Gripsholm. Ett liknande tak, men med målad intarsia, satte Karlin upp i den egna matsalen.



utrymmet i huset alls försvarbart att avstå ett helt rum till studier? Svaret blev i första omgången en kompromiss. En del av rummet skulle reserveras för en utställning om Karlin och hans verk, och därmed skulle 1890-talsmiljön också få sin förklaring. För övrigt skulle *barocken som stil* presenteras, och här borde de fyra tredimensionella stillebenmontrarna från den rivna utställningen i rum 4 kunna återuppstå.

Men det visade sig snart att rummet definitivt var för litet för dessa båda syften. Besökarna måste ju också få plats. Och lösningen blev den vi ser idag: en festlig fond av kabinettskåp mot den stora gobelängen där barockens smak för lösa möbler, textil prakt och exotiska material betonas, en pelarmonter som ljusaxel i rummets mitt där utsökta ting ur »stillebenmontrar-





Barockrummets nya uppställning innan avskärmningarna satts upp. Fondväggen med gobelängen Ester och Ahasverus och en generös giv ur Kulturens rika samling av kabinettskåp. Två porträtt av Karl X Gustaf och Hedvig Eleonora, målade i David von Kraffts ateljé.

na» visas, en vägg med tittskåp, infällda i fönsternischerna, som berättar om de uttryck vi räknar som karakteristiska för barocken. Och slutligen en jordglob, en reseskildring och en monter med nautiska instrument som vittnar om hur kunskapen om vår jord ökade under denna tid, då upptäckten av nya världsdelar med okända kulturer djupt påverkade den europeiska kulturen.

Det nyrenoverade 1890-talet finns kvar i rummet, färdigt att ta fram, men dolt bak gobeläng och skärm och mörker.

Skärmen kom till för att dölja de fönster som måste täckas för ljusets skull – av hänsyn till gobelängen – och för tidsstämningens skull – de talade starkt om 1890-tal. Mellan tittskåpen finns bilder med text, den första av Skokloster, Carl Gustaf Wrangels på ett enastående sätt väl bevarade slott. Det har internationell status som ett av de förnämsta 1600-talsmonumenten, och lär vi känna dess byggherre får vi också kontakt

- ◀ Ett hörn i »Barocken» med en gobeläng som återger Esters och Ahasverus möte, från Flandern eller Nederländerna, 1500-talets senare del. Framför står kabinettskåp, dryckeskärl svarvade i masur och två gueridoner, avsedda att bära stora ljusstakar.



Del av det nyrenoverade kabinetskåpet bakom vars dörrar 20 små lådor döljer sig med målad fågeldekor som imiterar stenintarsia. I mitten en dörr med målad blomstervas och bakom denna ytterligare 8 svartlackerade lådor som alla är klädda med marmorerat papper. Tyskland, 1600-talets senare hälft. Om möbelkonserveringen berättas vidare under rum 8, s 94 ff. Susanne Barchalia, konserveringstekniker med lackarbeten som specialitet, tog sig an ett stort arbete med att sätta möbeln i skick. Målningarna var matta och höll på att lossna i små fjäll. Allt måste fästas, nerbrutna partier regenereras, saknade partier byggas upp på nytt med kall kritgrund och retuschering. Korroderade beslag rengjordes och fick ett tunnt ytskikt av incralack. Lådornas lösa papper fästes med veteklistor.

I Peder Moos regi kompletterades det som saknades av dörrarnas och fotställets akantusrankor av en bildhuggare, och en förgyllare lade på nytt bladguld. Skåpet har en gång tillhört Christian Hammers samling.

med kulturutbytet mellan Europa och stormaktstidens Sverige. I en av föreläsningarna i vår serie om 1500- och 1600-talen berättade docent Arne Losman om hur Wrangel genom en effektiv nyhetsförmedling inte bara fick rapporter från den militära och politiska scenen utan också tog del av det som hände inom konst, litteratur, musik och vetenskap. Nyutkomna böcker fanns snart i hans bibliotek, så tex den i rummet utställda reserapporten från Kina av holländaren Joan Nieuhof (men exemplaret tillhör Joh H Thomanders boksamling på Kulturen).



Uppslag ur Joan Nieuhof, *Het Gezantschap der Neerlandtsche Oost-Indische Compagnie, aan den grooten Tartarischen Cham*, 1665. Ur Joh Henrik Thomanders bibliotek på Kulturen.

Joan Nieuhof var 1:e hovmästare hos generalguvernören i Batavia och följde denne till Kina på en ambassad för Holländska Ostindiska Kompaniets räkning. Under resan, som ägde rum 1655–57, beskrev och avtecknade Nieuhof landets »städer, mindre orter, byar, tempel, gudstjänster, seder och bruk, dräkter, vetenskaper, naturtillgångar, djur, frukter, berg och liknande», allt enligt utgivaren av hans beskrivning. Den trycktes under åren 1665–93 i sammanlagt nio upplagor och utgavs på holländska, franska, tyska och latin. Hans skildring väckte ett oerhört intresse, liksom det samlingsverk av de i Kina verksamma jesuiternas brev och rapporter som utgavs i Amsterdam 1667, *China illustrata* av Athanasius Kircher. I sitt eget förord säger Nieuhof att »lusten att utforska det okända ligger i den mänskliga naturen och driver oss till sträpster med risk för liv och lem... Nu har också Kina, den allra mest berömda, fruktbara, välsignade och yttersta delen av Asien öppnat sina portar för europeerna, och fått avslöja och uppenbara alla sina tankeväckande hemligheter...». Uppslaget ovan skildrar bla en 40 m hög konstgjord klippa, »påträffad på ett oansenligt ställe, av ett slag som förr var allmänt förekommande men förstörts av tatarerna. Klippan är byggd av lera och bruk, med spiraltrappor och kammare, ett konststycke och ett svalkande sommarviste, ett världens åttonde underverk. I kejsarens lustgård i Peking lär än finare finnas, med träd och konstgjorda bäckar.» – Mötet med Kina fick en oerhört stor betydelse för Europas konst och kultur. Rocailen – »den lilla klippan» som gett upphov till stilbeteckningen rokoko – och de franska ornamentstickarnas klippfantasier har sitt ursprung i dessa skildringar av Kina, för att ge ett exempel från inredningskonstens värld.



»Senkarolinska interiören» med cembalo, byggd 1618 av Johannes Ruckers i Antwerpen. Tapeten återger bibelns berättelse om Jefta som lovade Herren att om han besegrade fienden skulle »vadhelst som ur ... mitt hus går ut emot mig ... höra Herren till och det skall jag offra till brännoffer.» Vid hemkomsten »gick hans dotter ut emot honom med pukor och dans. Och hon var hans enda barn; han hade utom henne varken son eller dotter.»

Rum 7 Senkarolinska interiören

I detta rum var ramen helt given. De vackra tapeterna, målade i olja på väv med motiv ur Gamla Testamentet, skulle vara kvar. Karlén kallade rummet för Karl XII-rummet, eftersom tapeterna en gång suttit i det hus som uppläts till kansli under Karl XII:s tid i Lund. Här var en gång utställda diverse Karl XII-minnen, senbarockens möbler och cembalon, som också i dag ger en stark tidsatmosfär åt rummet. Ingen tänkte väl då mycket på den mörka väggbeklädnaden med några anonyma figurer. Armaturen bestod här som överallt i huset av en oskyddad glödlampa mitt i varje dörrkarm, och under dagtid bländades man av ljuset från det stora fönstret.

Efter konservatorernas och ljussättarens insatser har rummet förvandlats till en verklig klenodkammare med förtätad stämning. Rummet är också ett av de tre exempel som Stefan Wiktorsson valt för att berätta om arbetet med ljussättningen.

»Vi hade en mycket mörk men oerhört vacker tapet, som överhuvudtaget inte syntes utan ljus, samt en mängd föremål och möbler på golvytorna framför.

Utgångspunkten blev väggljuset. Samtliga väggytor i rummet ljussattes så att de intressanta delarna i tapetmotivet blev de ljusaste partierna och de mindre intressanta, murriga ytorna däremellan endast fick spilljus. Det viktiga var att ljuset inte slätade ut eller plattade till väggbilderna. På så sätt skapades en intressant bakgrund med stort egenvärde framför vilken föremålen kunde exponeras.

Föremålen och möblerna ljussattes i huvudsak bakifrån/uppifrån med en varm rosa färgton. På det sättet fick man föremålen att stå fritt i rummet, lossna från bakgrunden samtidigt som de fick en klart definierad skugga som betonade föremålets tyngd och värme.

Kombinationen av riktning och färg betonar det tredimensionella hos föremålen i kontrast mot de kyligare väggarna (vitt ljus). Ljuset ger en bild av stabilitet, tyngd och dov färgklang.»

Här kan det också vara skäl att stanna till för att lyssna till konservatorerna Åsa Sandberg och Lars Sandberg, som med sin assistent Karin Hermerén tagit sig an samtliga tapeter i huset.



När tapeterna tvättats trädde bilderna fram så som ingen av oss sett dem. Ängeln som hejdar Abraham var liksom röken nästan helt övermålad av en tjock grön färg. Vid motivet med Jona under kurbitsen fanns en reva som gick uppifrån och ända ner – här lossades väven och lagades från baksidan.

De började sitt arbete i detta rum. De berättar att tapeterna här tekniskt var av hög kvalitet, att vidhäftningen mellan skikten var god men att målningen hade mörknat mycket på grund av gulnad fernissa. Väven var på sina ställen skadad av dörrar som tagits upp, spikhål osv. Här som överallt i Borgarhuset vittnade den gamla uppsättningen om allt annat än varsamhet – det var mycket som skulle ske i Karlins museum, och tid och pengar har alltid varit bristvaror. Tapeterna är i hela huset spikade direkt på ett underlag av ohyvlade granbräder, ca 1,5 cm tjocka och 10–11 cm breda. Spikhuvuden och skarvar har dolts av kitt eller remsor av väv eller papper som retuscherats för att falla in i bilden. Generellt sett borde alla spikar nu dragits ut, spikhålen lagats och tapeterna fästs på nytt med klammer. I detta rum

fick konservatorerna dock av tids- och kostnadsskäl avstå från arbetet – bara där tapeten var särskilt bubblig lossades den och spändes på nytt.

De inramande bårderna visade sig vara sekundärt material, några är målade direkt på väggen. Det är bara ett par mindre partier uppe under taket, målade på väv, som är original. Efter avslutat lagnings- och retuscharbete fick tapeterna en skyddande yta av fernissa.

Rummets snickerier, som var ekådrade, målades om i en mörkgrön oljefärg, ett estetiskt val men också i överensstämmelse med vad man finner i andra senbarockmiljöer. Golvet behandlades liksom i föregående rum med en blandning av olja och terpentin, och taket vitlimmades. Dagsljuset dämpades med dubbla gråfilter och med en gardin i grått linne.

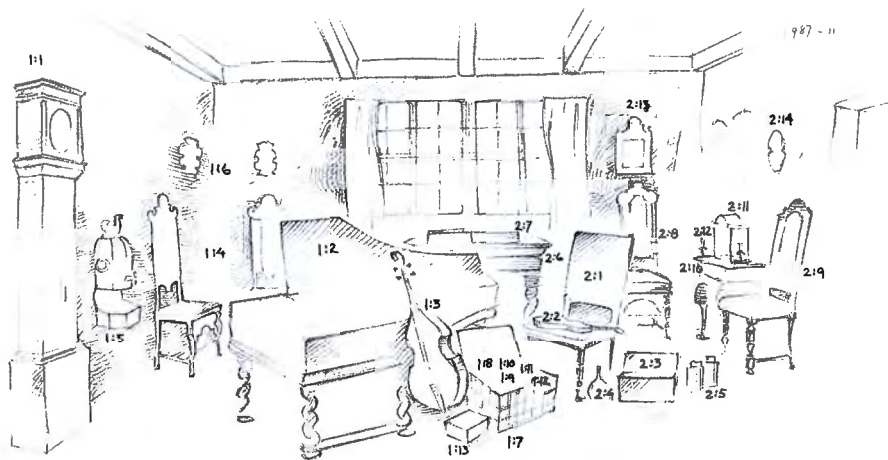
Anki Dahlin och Johan Knutsson har här liksom i Nye stuen i stort sett kunnat förverkliga skissen i arbetspärmen, som än en gång citeras i valda stycken:

»Möbleringsprinciperna under senbarocken har mycket gemensamt med föregående generationers ideal. Möblerna placeras utefter väggarna, och stolsryggar och bord saknar fortfarande prydnadstyg eller läder på baksidan.

Fönsterglasen var alltså små, blyinfattade, och släppte bara in ett dunkelt ljus. Men strax före 1700-talets mitt infördes större rutor, fästade med kitt i träspröjsar, s k »ängelska bogar» – som här i rummet.

Uppvärmningssystemen var också i stort sett desamma som under 1600-talet. Sättugnar av järn var det vanligaste i Skåne, såväl i städerna som på landsbygden.

Men det sydsvenska borgarhemmet så som det tedde sig under 1700-talets förra hälft visade också prov på nyorientering. Det särpräglade skånsk-danska trädet saktat tillbaka, i synnerhet efter 1720. Inflytandet från England blir starkare, med nymodigheter som tebord, lackerade eller målade, som förtecknas i lundaborgares hem på 1740-talet. Antalet stolar ökar markant. Vid början av 1700-talet finns de av varierande typer och ofta i hela eller halva dussin. Tolv gyllenlädersstolar upptas 1743 i professor Daniel Menlös bouppteckning. Även antalet speglar har ökat.



Också skissen till den senkarolinska interiören har i stort sett förverkligats i utställningen.

Annars är bristen på nymodigheter och prakt det mest påfallande. Nills Michellsen var rådman i Landskrona. I hans bouppteckning från 1711 nämns mest bänkar, kistor, ett och annat skåp, enkla bord och »1 st gl. Ecke säng med himbling». Två andra bouppteckningar från 1740-talets Lund ger ett liknande intryck, ett bohag, dominerat av kistor, enkla sängställ av furu och enkla bord. – Bouppteckningarna vittnar inte bara om en sparsam möblering utan även om överskjutande skulder.

Ett hem, ställt i ordning enligt den information som de skånska bouppteckningarna ger, skulle te sig magert. För att kunna ställa ut något av Kulturens rika samlingar av möbler och annat bohag från just denna tid, och för att förtydliga skillnaderna gentemot föregående och efterföljande epoker, måste vi därför frångå den bild bouppteckningarna ger. Vi tänker oss en lärd man som kommer resande till Lund för att stanna där en tid, inhyst i en bostad vars tapeter är något utöver det gängse vid den tiden i Lund. Själv har han en del av sitt bohag med.

»Vaeggene betrukket med malet laerred» är en vanlig uppgift i inventarier från danska borgarhem i början av 1700-

Om skissens fönstergardiner skriver Anki Dahlin:

»Tvådelade gardiner, dvs gardiner med ett tygstycke på var sida om fönstret, blev en modeforeteelse vid 1600-talets slut. Signalerna kom, som så ofta vid denna tid, från Frankrike, där man i ett nummer av *Mercure Galant* 1673 kunde ta del av det nya gardinmodet. I början av 1700-talet hade det även nått svenska borgares bostäder.

Den textila dominansen i inredning och bohag hade vid 1600-talets slut annars börjat klinga av. Stolar kläddes med läder och bord försågs med fanerade ytor som inte doldes av textil. Gardinerna infördes nu som en ny textil prydnad för rummet. Förutom tvådelade gardiner användes rullgardiner och hissgardiner, ibland i kombination. Materialet var ofta linne i tuskaft, ibland i gåsögonmönstrad eller stjärnmönstrad kypert. Sidentaft och sidendamast användes i mer exklusiva miljöer liksom bomullstyger med tryckt mönster, cattuner, som var betydligt dyrare än linnetygerna.

Gardinerna var i överkant ofta försedda med metallringar som trädde på en järnten upphängd på spikar eller öglor över fönstren. Med nya typer av gardinuppsättningar som kommer en bit in på 1700-talet gör kappor, kornischer och omtag sin entré.

Ordet gardin avsåg på 1600-talet sängens omhången. Benämningen kom senare att användas enbart för fönstergardiner medan sängens gardiner fick heta omhången eller sparlakan.

Eftersom tvådelade gardiner enligt inventarieförteckningar från början av 1700-talet förekom i de skånska städernas borgarhem vill vi gärna visa denna nyhet här i den senkarolinska interiören. Gardiner från den tiden har inte bevarats och vi får därför rekonstruera dem».

talet, och i bouppteckningar från Malmö träffar man vid samma tid på gyllenläderstapeter, flamska tapeter och »hallingetapeter». Både i borgarhem och högreståndshem finner vi också gobelinimiterande målade tapeter med figurmotiv. I slott och herresäten hörde målade tapeter som dessa hemma i de enklare rummen. I borgarhusen däremot kunde man en bit in på 1700-talet finna dem i de förnämsta rummen.

Kistan var fortfarande den viktigaste förvaringsmöbelen för dräkter, sänglinne, böcker, smycken mm. Gamla och nya kistmöbler ingick i de flesta hem, och nästan alltid finns minst en järnbeslagen ekkista. I rådmannen Nills Mickellsens bohag upptogs t ex en »gammal» ekkista med bärhandtag, »hängsler»,

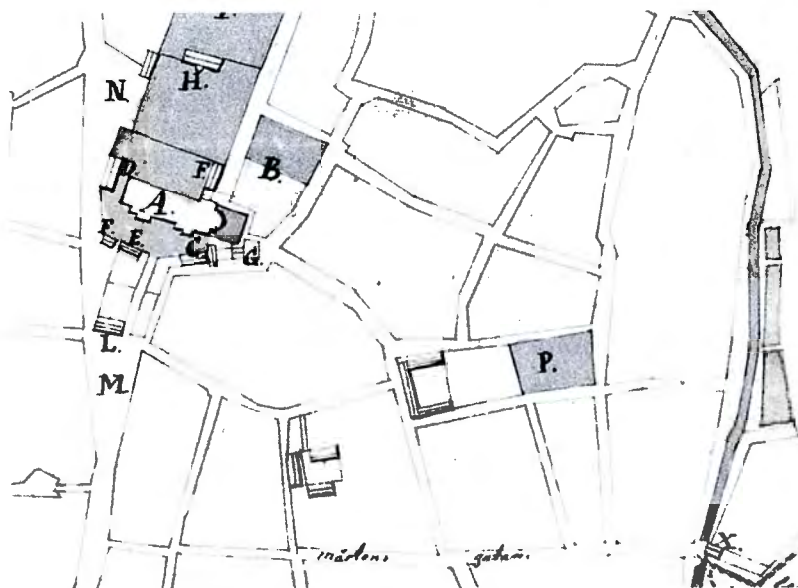
samt en möbel med den ålderdomliga beteckningen »kiste-benk». Men i guldsmeden Jöns Henningsons hem i Lund fanns 1710 i »dagligstugan» ett klädesskåp av furu. Kistan som förvaringsmöbel för kläder har nu fått en konkurrent.

I den med järnband beslagna enkla förvaringskistan mitt på golvet ligger några böcker i skinnband med ryggen upp. Bokhyllor och bokskåp var ännu ovanliga möbler. De hyllmöbler som fanns användes snarast till tenn- och fajansfat i kök och fatbur. Böcker ställdes på panelhyllan, där sådan fanns, eller förvarades i kistor.

Vid valet av lösa möbler och annat bohag har vi sökt identifi-

Utsnitt av Casper Magnus Espmans *Charta öfwer Staden Lund uti Scåne och Malmöhus Län inom Wallen*, ritad 1784 med Jean Bergmans karta från 1704 som underlag. LUB. – A Domkyrkan, B Biskops gården, C Gamla Academien nu inrättat till Fäktsalen, D Gamla fäktsalen, nu Chemie hus och Bokauktion Cammare, E Latinska Scolan, F Kyrkans Material hus, G Klockare gården, H Nya Academien med sin gård (och norr därom, utanför utsnittet, Academiens trädgård och Plantage hage), L Rådhuset, M Stora torget, N Lilla torget, P Magdalence kyrkiogård, X Östra tullen.

Längst ner Mårtensgatan, och i kvarteret norr om »Mårtens» den gård varifrån tapeterna vid rivningen hämtades till Kulturen.



Hörn av den senkarolinska interiören med motivet Abraham offerar Isak på väggtapeten. Svensk kronstol med gyllenläder, spegel av venetiansk typ med blyornament, kabinettskåp med stråintarsia, stol med skinnklädsel och en vattencistern med bäcken av tenn, allt från 1700-talets förra hälft.



era vad som avses i inventarieförteckningarna. Eftersom föremålen saknar datering har vi tidsbestämt dem på stilkritiska grunder. Reseur, elddon i form av en pistol, flaskfoder, glasflaskor, musikinstrument och brädspel är alla typiska för tiden och representativa för Kulturens rika föremålsbestånd från tidigt 1700-tal».

Tapeterna i detta rum var år 1826 uppsatta i Eric Anders Beckmans hus vid Svartbrödragatan i Lund, samma hus som på Karl XII:s tid tillhörde professor Johan Ihre. 1826 beskrivs de i en brandförsäkringshandling på följande sätt:

»Tapisseriet består af ypperliga historiemålningar i oljefärg på mycket tjock duk eller väf». De var uppsatta i en »stor och rymlig sal» och mätte 12,5 alnar i längd, 10 3/4 alnar i bredd och 5 alnar i höjd. Tapeterna värderades i samma handling till »1 daler alnen». Enligt traditionen var tapeterna redan på Karl XII:s tid uppsatta i detta hus, i vilket kungen några månader kring årsskiftet 1717–1718 hade sitt kansli, men det är en uppgift som tyvärr inte kan bekräftas.



Alexander den store i slaget vid Arbela år 331 f. Kr. Örnén över hans huvud markerar Zeus' närvaro och beskydd.

Rum 8 Hornsbergssalen

Kanske skulle denna sal hellre fått sitt namn efter Alexander den store, eftersom det ämne, som rummets tapeter berättar om, är hans segerrika fältslag mot perserna åren omkring 330 f Kr. Nu har salen redan länge haft sitt namn efter herrgården Hornsberg utanför Kalmar, där tapeterna var uppsatta innan de 1931 kom till Kulturen. Hit kom de i ett lyckligt läge – när Helsingborg–Halmstads huset uppfördes kunde man anpassa rumshöjden till tapeten!

Långväggens två scener är t v slaget vid Hydaspes år 326 f Kr, med kung Porus av Indien som skadad föres till Alexander, och t h slaget vid Arbela 331 f Kr, med den flyktande kung Darius i sin vagn, förföljd av Alexander. En tredje scen finns på kortväggen men saknar sitt mittparti. Motivet är Alexanders besök i den tillfångatagna kungafamiljens tält.

Motivet med »Alexander och de persiska drottningarna», som scenen med besöket i tältet från början kallades, målades av Ludvig XIV:s hovmålare Charles Le Brun år 1661. Det var en av hans första uppgifter för kungen, och denne blev så förtjust att Le Brun målade ytterligare fyra kolossal målningar med motiv ur Alexanders historia. Efter målningarna tecknades kartonger, och åtta gobelängsviter vävdes upp i Paris vid Ludvig XIV:s statliga verkstäder Les Gobelins. Ytterligare kopior och variationer vävdes i Brüssel, Felletin och Aubusson.

De stora scenerna i sviten har ibland delats i ett mittmotiv och två sidopartier, och det finns därför serier på mer än fem tapeter. En svit om sex har bevarats på Skokloster, och tre av dem har samma motiv som Hornsbergssviten. Skoklostertapeterna är vävda i Brüssel och skänktes 1697 som faddergåva till Nils Brahe. Hur Hornsbergstapeterna kommit till Sverige vet vi inte, men sannolikt har de tidigare varit uppsatta på den karolinska herrgården Fogelvik och på 1840-talet flyttats till Hornsberg, tidigare kallat Kurrumsnäs, som då togs i bruk som änkesäte.

Våra tapeter är målade, inte vävda, och signerade av Jan och Daniel Smit i Amsterdam. (Dock finns besöksscenen som gobeläng i Kulturens ägo, se årsboken 1973 s 12!) Om man jämför

dem med de vävda gobelängerna kan man se att t ex scenen från Arbela dragits samman genom att det vänstra partiet av förgrunden som ett sättstycke skjutits fram över huvudmotivet. Det tyder på att de målats på beställning för ett rum med givna mått.

Docent Bo Ossian Lindberg vid Institutionen för konstvetenskap vid Lunds universitet har ofta kommit oss till hjälp när vi haft frågor kring material och teknik i samband med stafflimålningar och tapeter. Anki Dahlin upptäckte att det »glimmade» i tapeten och Ossian Lindberg berättar efter undersökning:

»Underlaget är linneväv, lodrätt sammansydd av 114 cm breda våder, sju till slaget vid Hydaspes, sex till slaget vid Arbela och $2\frac{1}{4} + 2\frac{1}{4}$ till scenen med Alexanders besök hos de kungliga fångarna. Över en hypertunn, vit oljehaltig grund, som med kniv skrapats ner i trådmellanrummen, ligger ett enda skikt tunn oljefärg, matt, struken med rikligt med lösningsmedel. På de partier som återger metall – rustningar, vapen, munderingar osv – ligger en extra oljegrund. Vissa partier är täckta med »glitterguld», en kopparlegering av liknande typ som nutida slagmetall, delvis grön av ärg, till stor del brunsvart av oxid. Här är grunden brun, tjock, och bemängd med grovt material såsom grus för att sätta av guldet i vinklar, som på olika sätt bryter ljuset, och diverse fibermaterial för att öka grundens seghet. Under slätguldpartier (äkta bladguld, som man i båda scenerna finner i delar av Alexanders rustning) ligger en röd oljegrund över den tunna vita grunden. Alexanders rustning visar kontrast mellan »glitterguld» och slätguld, bägge lagda med olja. Slätguldet är nu till största delen bortnött, och glitterguldet missfärgat.

Slutfernissa saknas. Syftet har varit att imitera väv, därför är uppstryckningen så tunn att vävens struktur klart syns överallt utom i glitterguldpartierna i hjälmar, rustningar osv.

Ytan på långväggens tapet är starkt nött. På flera ställen finns rester av klister och papperstapet, som en gång har täckt tapeten. De bevarade delarna på gavelväggen t h är i mycket bättre skick. Här finns också signeringen över sömmen mellan våd 2 och 3: 'Jan & Daniel Smit Fecit'. Hela Alexandersviten är målad i samma teknik och uppenbarligen av samma händer. Den

knäböjande prinsessan har dock i sin dräkt haft glitterguld kontrasterat mot slätt bladsilver, nu svartnat.»

De vävda Alexandertapeterna är välkända, men denna målade variant tycks än så länge vara ensam i sitt slag. När den var nymålade med klara färger och metallen i rustningar, sköldar och vapen glimmade måste den varit praktfull.

Enklare varianter av gobelängimitation, tapeter målade på grov väv helt utan grundering, kallades safttapeter och var en under 1700-talet ganska vanlig väggbeklädning (se rum 10).

Hornsbergssalen var tidigare museets största resurs när det gällde att visa möbelsamlingen. Längs väggarna var de stora barockskåpen, skrivbyråer, speglar, soffor och stolar uppställda, och på ett brett bord, som sträckte sig över hela rummets längd, var samlingen av mindre kabinettskåp, speglar, skrin och lådor framsatta. Exponeringen hade en ren studiesamlingskaraktär, utan något försök till miljöskildring.

Textil, keramik, glas, silver och vapen ägnas på Kulturen stora specialutställningar. Möblerna däremot ses i sina miljöer, i stugorna, Prästgården, Thomanderska huset och Arbetarbo-staden. Och fr a i Borgarhuset, där möbelhantverket och dess historia nu illustreras med ett urval om ca 150 möbler.

Totalt räknar vi ca 2000 av Kulturens möbler som tillhörande »avdelning 2» (borgerlig kultur och högreståndskultur). Det är en stor samling att hantera och lära känna, och stora resurser hur under de senaste tio åren fått läggas på att flytta delar av den till nya magasin, på inventering och katalogens komplettering. Ett tidskrävande arbete, men samtidigt en förutsättning för nyordningen i Borgarhuset. Men jag kan inte förneka att samlingen – dess volym och tillstånd – trots alla insatser som gjorts kändes som en börda inför perspektivet att på kort tid göra ett presentabelt urval. Ett lyckligt möte förändrade situationen.

Inför planeringen av det nya centralmagasinet kom möbelkonservator Peder Moos från Det nationalhistoriske museum på Frederiksborgs Slot till Lund för att ge oss erfarenheter från Danmark, där flera nya museimagasin hade byggts. Vi for till magasinet på S:t Larsområdet. Med tungt hjärta öppnade jag

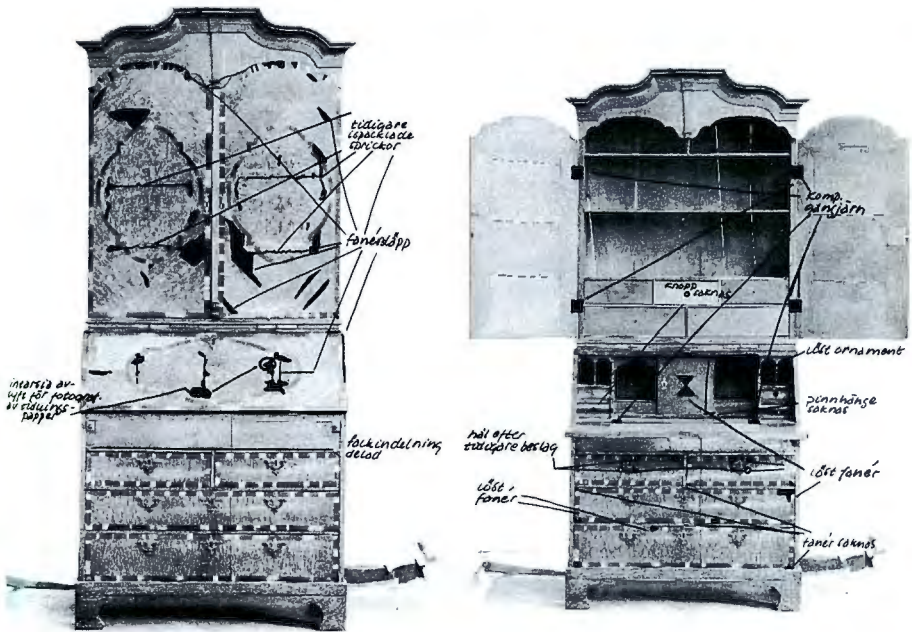


Hornsbergssalen som verkstad, Olof Paulsson i arbete med skrivskåpet från tidigt 1700-tal, utställt i rum 10 (se s 111).

dörrarna till möbelförrådet, där skåp, bord och soffor var staplade upp till taket. Peder Moos reagerade med upprymdhet: vilken otrolig samling! Och vi beslöt att diskutera ett samarbete kring möbelkonserveringen. Betydelsen av detta möte kan inte överskattas – med suverän kompetens, entusiasm och generositet har Peder Moos och hans arbetslag under hela uppbyggnadstiden bistått vårt Borgarhusprojekt. Några av hans hundratal arbetsbilder kan antyda vad det handlar om.

Många av de aktuella möblerna var i gott skick och krävde bara en rengöring, andra var i stort behov av kvalificerad konservering.

En plan gjordes upp som innebar att några objekt, däribland det stora kabinettskåpet i svart lack med fågeldekor, skulle åtgärdas på verkstaden i Frederiksborg och hos lackkonservatorn Susanne Barchalia på Nationalmuseets verkstad i Brede. Resten skulle under Peder Moos ledning åtgärdas på Kulturen, av husets möbelsnickare Roland Abrahamsson och en extraanställd snickare, Olof Paulsson från Carl Malmstens verkstads-skola i Stockholm. I en provisoriskt inrättad verkstad i Hornsbergssalen gick så arbetet igång hösten 1987 och efter några månader var de största problemen avklarade. Bilderna ger prov på den omsorgsfulla dokumentation som enligt praxis från



En noggrann dokumentation är det första som göres – med markeringar i olika färger för vad som fattas, vad som är löst, vad som är sekundärt material, och var sprickorna finns. Samma skåp som på bilden t v.

Peder Moos egen verkstad ingick i konserveringsarbetet. Roland Abrahamsson fortsatte sedan ensam, och i utställningsarbetets slutskede, i april-maj 1989, återkom Peder Moos för att tillsammans med tre egna medarbetare göra en intensivinsats för att få det resterande materialet klart till invigningen. Nu handlade det fr a om rengöring och ytbehandling av alla de möbler som skulle ingå i 1800-talsavsnittet.

Samarbetet med möbelkonservatorerna har inte bara inneburit att samlingen kommit i skick som aldrig tidigare. Det har också inneburit en stor stimulans för Kulturens hantverkare och kulturhistoriker. I en gemensam önskan att till en större allmänhet sprida kunskap om möbler och deras rätta vård ordnades i mårtenshelgen 1989 en öppen verkstad med åtta konservatorer i arbete. Det blev en uppskattad och välbesökt avslutning på vårt samarbete.



Rengöring och ytbehandling var nödvändiga åtgärder inför utställning av de under lång tid magasinerade möblerna. Anders Moltke och Teis Abrahamsen med pianot till rum 16, under upploppets instensiva insats.

Cembalon, som tillhör Lunds universitet och sedan 1888 är deponerad på Kulturen, har tillhört drottning Lovisa Ulrica. Efter samråd med universitetets Director musices och Musikhistoriska museets konservator kunde den sättas i stånd som möbel. Teis Abrahamsen stabiliserar med vaxinjektioner delar av sidostycket som skadeinsekter och slitage har brutit ner.





Peder Moos och Roland Abrahamsson skiljer sybordets delar och finner en dold inskription på möbeln: »Mig till ära dig till skam». Med vilken innebörd?

Mårtenshelgens konservatorer beredda att möta publiken: frv Hans Henrik Tungelund, Teis Abrahamsen, Susanne Barchalia, Peder Moos, Olof Paulsson, Ulf Brunne och Roland Abrahamsson.





Hamburgerskåpet döljer lyckligt att ett stort parti av tapeten saknas. Tapeten på denna vägg tillhör inte Alexandersviten – den är målad av en annan hand, på grövre väv och i annan teknik.

Vad gäller rummets disponering fanns det två motstridiga intressen. Dels ville vi här bl a kunna belysa kontakterna mellan Kina och Europa under sent 1600-tal och tidigt 1700-tal. En sådan station skulle här ligga rätt i rumssviten, intill senbarockens interiör. I samlingarna finns flera förnämliga möbler – för att inte tala om porslin och fajans – som väl kunde illustrera temat. Dessutom kunde man i några grunda, höga montrar, ställda nära väggarna, visa föremålskategorier som nu saknas i »Tidens rum», mera tenn och mässing, och mera av »kuriösa» material, som elfenben och bärnsten.

Samtidigt behövs det i huset en lunga, där man kan samla en större grupp människor, som kanske sittande vill lyssna till en visning, ett föredrag, eller en intim konsert eller teaterföreställning. Det finns många sätt att levandegöra husets innehåll, och utrymmesbristen är ett stort problem.

Vi valde att skjuta avgörandet på framtiden, och visar nu en mycket väggbunden utställning av stolar från 1500 till 1900. Golvytan är fri att nyttja för olika behov. På kvällen kan



Guldfiskskål i famille rose-porslin från Kina, i lackimiterande ställ, en god representant för det stora kinaintresset i Europa under 1600-talets slut och större delen av 1700-talet.

Hornsbergssalen användas medan huset för övrigt är stängt och larmat.

I Hornsbergssalen har sedan öppnandet många uppskattade program ägt rum. Musik, teater och dans, och föreläsningar med anknytning till temat Tidens rum. Många besökare känner också igen salen från TV – här har de Lärde i två omgångar svarat från Lund.



»Rokokokabinettet». En svensk kakelugn från 1760-talet, här med en nattljusstake i värmenischen. Kakelugnen var det som en frylande svensk i utlandet på den tiden saknade allra mest när han tänkte på sitt hemland. – De runda ugnarna sattes gärna i de mindre rummen, sovrum och kabinett.

Rum 9 Rokokokabinettet

Vi som arbetar med den karlinska skapelsen i dess olika delar är för det mesta fyllda av beundran och förundran inför hans kapacitet och intuition. Han överblickade stora fält, och ambitionerna var närmast gränslösa. Men ibland tar man sig för pannan. Handboken »för besök och självstudier» från 1918 är i stort ett imponerande vittnesbörd om hans verk. Kanske är det skamligt, men avgjort frestande, att någon gång lägga respekten åt sidan och citera hans prosakonst. Här heter det – i utdrag – om *Barocken och regencen 1658–1735*: »Skåpen växte till ofta omåttliga proportioner och erhöillo liksom övriga möbler en mot den mäktiga alongeperuken svarande kraftig, att icke säga överdriven profilering. Allt var grandióst, tills Ludvig XIV lade sin lockperuk till vila.» Och om *Rococco 1735–1771*: »Den franska smak, som med Ludvig XIV blev världsbehärskande fortsatte att under 1700-talet regera världen ... När den myndigvordne Ludvig XV bröt de Fleuryska sedebojorna och inaugurerade en tid vars valspråk var *viv la bagatelle*, när det icke var något värre, följde det övriga Europa tätt i hälarerna.» Kraftig form och rätlinjighet »fick vika för den svängda linjen, skönhetslinjen, såsom den benämndes, och dess urartning snirkeln. Kistorna flyttades på handkammaren, de gamla salskåpen fingo göra sällskap ... Väggar och sittmöbler kläddes med siden, sängarna behöllo väl ännu såsom ett minne från gångna tider ... en liten krona, från vilken ett hav av lätta sidenvävnader och spetsar böljade ned, halft döljande, halft framhävande de mjuka svällande dynorna så intimt förbundna med tidens livsnerv, det ohämmade älskogskravet. Favoriten bland möblerna ... var soffan, kanapéen, i vilken madame halvliggande mottog de uppvaktande kavaljerernas galanterier.» Reaktionen följde under *Ludvig XVI:s stil 1771–1800*: »Efter ruset följer ångern eller åtminstone en stilla ruelse ... Rococons frivola elegans hade emellertid gått för djupt i blodet för att utan kraftigare medel kunna drivas bort. Linjerna raknade visserligen, snirkeln rätade ut sig, kanapéer och sängar blevo mindre svällande, draperiernas veckfall jämnare, men den gamla andan levde ännu kvar.» Dock, när vi kommer fram till *Direktorialstil och*



Konservatorerna Åsa Sandberg (t h) och Karin Hermerén tvättar utsikter mot franska slott i rokokokabinettet.

empire, 1800–1835, då heter det: »Vad icke självrannsakan och ruelle förmådde, det förmådde det brutala våldet. När revolutionen slagit det gamla spelet i kras ...» blev allt åter »rent horisontalt och vertikalt. Möblernas dimensioner började åter tilltaga, soffan växte ut till en långbänk ... I fasettslipade speglar och kristaller speglade man sitt rena i revolutionen tvagna ansikte.»

Här lyssnar vi till en folkbildare i sitt esse!

Av Borgarhusets tidsinteriörer hörde detta och det följande rummet till dem som jag i den tidigare uppställningen hade verkligt svårt att förlika mig med. Mörka och överlastade rum som inte hade mycket beröring med det man ville förmedla om det svenska 1700-talets nya bostadsideal. Dessa rum föll det nu på min lott att ta ställning till.

Redan vid grovplaneringen inför öppnandet 1982 var vi överens om att behålla det lilla rummet som ett kabinett,

Fruentimmersbyrå med utdragbar skiva, här med en lockurna från Marieberg. Kvinnoporträtt, målat av Ulrica Pasch (1735–1796) på 1760-talet.



medan det stora rummet, tidigare »salong», skulle bli ett utställningsrum om frihetstid och rokoko.

Det som skett i kabinettet är fr a att vi lättat på de tunga inslagen. Bröstpanelen, som delvis är originalmaterial från 1700-talet, var målad i en mörkgrön färg. Lasse Sandberg gjorde en avtäckning av färgskikten (som kan ses bakom stånduret), och vi återgick till en tidigare, ljusare färg. De tre »prospekten» på väggarna, målade i olja på väv som limmats direkt på putsen, rengjordes på samma sätt som tapeten i rum 7. Även här »klarnade» motiven när den gamla fernissan avlägsnats. Bilderna var insatta i en tobaksbrun fond, som möjligen överensstämde med färgen i det malmöhem varifrån väggfälten en gång hämtats av Karlin, men som aldrig kan ha setts i ett hem från 1700-talets mitt. Här valde vi bland tänkbara alternativ en limfärg i en kulör som skulle stämma i tid och göra originalmålningarna rättvisa.

Kakelugnen tillhör rummets ursprungliga inredning, och när vi tänkte på en nygestaltning var det naturligt – av många



»Frukosten», François Bouchers målning från 1744, inbegriper nästan allt av tidens trevnad, den bekväma bostaden, ett otvunget familjeliv. Boucher och hans konst, direkt och förmedlad i gravyrer, fick en mycket stor betydelse för den svenska inredningskulturen. Louvren, Paris. Cliché des Musées Nationaux, Paris.

skäl – att låta den bli utgångspunkt och huvudsak. I en tid där umgänget fick ersätta representationen blev kakelugnen en naturlig samlingspunkt.

Söker man en hembild där otvungen samvaro tecknats i



Samma andas barn i svensk tappning, lavering av Jean Eric Rehn. Bellingasamlingen.

rokokons formspråk går tanken lätt till Francois Boucher, t ex till hans »Frukosten», och denna målning föresvävade mig som en möjlig förebild till en scen i rokokokabinettet. Av olika skäl – och inte bara för utrymmes-, tids- och kostnadsaspekternas skull – avstod vi från tablån. Föremålen är sig själva nog, de står som symboler för den nya tidens hemtrevnad – kakelugnen med sin magasinerade värme, de bekväma stolarna, spelbordet med sina runda hörn där platsen för ljustakarna markerats. Porträttet, som är målat av Ulrica Pasch, och den nätta »fruntimmersbyrån» med sin utdragbara skrivskiva, kan båda illustrera att kvinnan och det kvinnliga nu fick ökat inflytande. Väggens slottsbilder ger oss utsikter mot Frankrike – den svenska rokokons viktigaste källa. Och i den lilla montern med fiol och figurgrupp, representanter för musiken i hemmet och för en ny inställning till familjen, finns rummets rubriktext, några citat efter Sten Lindroths inledning till utställningskatalogen *1700-tal Tanke och form i rokokon*. Det har sagts att kärleken – som känsla eller passion mellan två jämnbördiga varelser – är en uppfinning eller upptäckt av 1700-talet. Därav



Även om denna lilla scen i porslin inte är »från tiden», dvs från 1700-talets mitt utan är tillverkad betydligt senare, uttrycker den väl rokokotidens nya inställning till familjen. Meissen, troligen 1800-talets senare hälft. Kakelugnsmodellen är från 1700-talets senare hälft.

följer en ny inställning både till barnet och till det borgerliga familjebegreppet – tidigare var familjen främst en ekonomisk produktionsenhet. »Den borgerliga hem- och familjekänslan växte fram och blomrade i en miljö där nästan allting förändrades. Privatbostaden och dess tillbehör genomgick alltsedan 1700-talets början en revolution, som inte stod någon andlig förnyelse efter.» Aristokratin gick före – borgarna följde efter. »Allt spann lätthet och trevnad.»

Rum 10 Rokokon och frihetstiden

Frihetstiden är en period av islossning och frigörelse, av nyfikenhet och företagsamhet, en tid då konster och vetenskaper gör sig hemmastadda i Sverige och utövas av »landets barn», som det hette den gången. Sverige kvicknar till efter krigens ödeläggelse. Människan kommer i centrum på ett nytt sätt. Just denna epok tar nog tag i alla som en gång ägnat sig åt den, och många kunde lära känna den genom två stora utställningar som visades kring årsskiftet 1979–80, Nationalmuseums *1700-tal Tanke och form i rokokon* och Malmö museums »*Yppighets nytta*». Utställningarnas kataloger med samma titlar ger en utmärkt introduktion till tiden.

Rokokon och frihetstiden är två begrepp som täcker varandra ganska väl, även om rokokon är i sin blom en mycket kortare period, de två decennierna från omkring 1745 till 1765. Men en första kontakt med den nya stilen fick den till Paris utsände arkitekten Carl Hårleman redan i början av 1720-talet, då han bl a lärde känna konstnärer som Oppenord, Boucher och Oudry. Och även om ett nytt intresse för antiken börjar spira redan vid 1750-talets mitt, då Jean Eric Rehn och Johan Pasch varit i Italien och bl a besökt utgrävningsplatsen vid Herculaneum, så är det först i och med Gustav III:s resa till Rom 1783–84 som ett definitivt stilskifte äger rum. Under det tidiga gustavianska skedet var rokokon fortfarande den rätta stilen för de intima rummen i högre ståndshemmen, och ännu helt aktuell i de borgerliga bostäderna.

Det var många faktorer som samverkade till att rokokon fick en speciell genomslagskraft i svensk bostadskultur. Den viktigaste förutsättningen var viljan att efter krigens ödeläggelse bygga upp landet igen och bl a avsluta stormaktstidens manifestation, det nya kungliga slottet i Stockholm. Nitton år efter Poltava, år 1727, beslöt ständerna att återuppta den avbrutna byggnadsverksamheten. Carl Hårleman kallades hem från Paris, och det blev han som förde verket vidare.

Från början hade man räknat med att det var Carl Gustaf Tessin som skulle fullfölja arbetet. Han var son och sonson till slottets arkitekter, Nicodemus Tessin d ä och d y. I unga dagar

sändes han på studieresor till Italien, Tyskland och Österrike för att studera konst och arkitektur, men det blev som statsman och politiker han kom att göra sin största insats. Hans ord i äreminnet över Carl Hårleman är grundade på egen erfarenhet: »Konstsnälle Män äro rara Naturens alster. Det är ej nog, at vilja och gynna: man måste vara född med det klara ljus och utvalda kynne, som eljest ingen upfostran och ingen flit gifva kunna.» Som en konsternas befrämjare, som kontaktskapare och samlare, kom han emellertid att spela en utomordentligt stor roll för kulturlivet i Sverige.

För att engagera målare och skulptörer till inredningsarbetena vid slottsbygget och den skola man där planerade reste Hårleman tillsammans med Carl Johan Cronstedt år 1732 en andra gång till Paris. Här mötte han den fullt utvecklade rokokon. 1744 for han en tredje gång till Paris, nu för att se de nyinredda rummen i Versailles. Dessa kontakter med utvecklingen i Frankrike fick en genomgripande betydelse inte bara för inredningarna på Stockholms slott utan för bostadskulturen i Sverige över huvud taget. Som överintendent kom Hårleman efter 1752 att granska ritningarna till byggnader som uppfördes för allmänna medel över hela landet, och hans inflytande över svensk byggnadskultur blev utomordentligt stort. Vad gäller husens yttre övergavs aldrig de klassiska idealen. Det var i inredningskonsten som rokokon blommade, och främst i de interiörer som signerats av Jean Eric Rehn och Johan Pasch.

Jean Eric Rehn var en av de första eleverna vid den år 1735 grundade Kongl Ritarakademien på Slottet. Carl Hårleman såg hans begåvning och ordnade ett stipendium till Paris för studier i gravyrkonsten. Efter fem år, 1745, kallade Hårleman hem honom till en tjänst vid Manufakturkontoret, en institution som inrättats 1739 i syfte att hjälpa de inhemska företagen till en tillverkning med konkurrenskraftig kvalitet. Fr a intresserade man sig för sidentillverkningen, men också för fajansindustrin. Rehn tecknade för dem båda. En servisdekor vid Rörstrand har t o m fått hans namn.

1755 reste Rehn söderut igen, denna gång i sällskap med målaren Johan Pasch, och återvände med skissboken full av teckningar efter de antika lämningarna i Herculaneum. Den



Stora salen på Sturefors, inredningsförslag av J E Rehn 1759. Foto Nordiska museet.

nya, antikinspirerade stilen kom redan på 1760-talet till uttryck i Rehns inredningar på Drottningholm. Övedskloster, planerat av Hårleman som inbegrep också det omgivande kulturlandskapet i sin ritning, fullföljdes av Rehn. Det är en klenod, i vårt nära grannskap.

Att på minsta sätt i utställningens form ge Borgarhusets besökare en föreställning om dessa miljöer låter sig inte göra, och ändå är de så viktiga för kännedomen om tidens svenska bostadskultur. Det var samma arkitekter och hantverkare som arbetade för kungahus och adel som för det förmögna borgerskapet, och den specifika fransspräglade svenska rokokon får därigenom en spridning ut i samhället och ut i landet. Kanske kan vi i framtiden i Hornsbergsalen visa en video och med kamerans hjälp vandra genom några av dessa ännu välbevarade hem från 1700-talets mitt.

Detta rum om den borgerliga kulturen under frihetstiden har två huvudteman. Den ena är det tryckta ordet, med bokskåpet

som en symbol för hur det förmögna borgerskapet vid denna tid får ett ökat inflytande genom att ta del i det aktuella livet inom politik och vetenskap, konst och litteratur. Glasögonen på skrivklaffen berättar om en viktig förutsättning för det breddade intresset för böcker och läsning.

Vetenskapsakademien i Stockholm, stiftad 1739, gav ut sina Handlingar på svenska för att de skulle kunna läsas av alla. Pressen blir viktig – här presenteras veckobladet, *Then Swänska Argus* från 1732 och *Stockholms Weckoblad* från 1745, Gjörwells månadsskrift *Den swenska Mercurius* från 1755 och så den första dagstidningen, *Dagligt Allehanda*, från 1767.

Det andra huvudtemat är manufakturpolitiken, med fajans-tillverkningen som åskådningsmaterial. Textilindustrin med bl a sidetillverkning var tidens skötebarn, men av detta förgängliga material kan vi ingenting visa. Hur stora förhoppningar som en gång knöts till textilindustrin kan vi få en uppfattning om genom att ta del av den stora provtygsamling som ekonomen Anders Berch samlade, nyligen utställd på Nordiska museet och förnämligt publicerad i dess regi. Av den mera hållbara fajans-tillverkningen har däremot mycket bevarats, fr a från Rörstrand och Marieberg. Fajanserna var ett väsentligt inslag i tidens hemkultur, både som rumsprydnad med kakelugnar, vattenfontäner, vaser och potpourrier och som servis- och hushållsgods på dukade bord och toalettbord. Delvis samma funktion hade det östasiatiska porslinet som importerades genom Svenska Ostindiska Companiet, ett kapitel som utelämnats här men kan studeras i Herrehusets porslinsvåning.

Om kabinettskåpet kan kallas 1600-talets karaktärsmöbel får byrån spela samma roll under 1700-talet. I detta rum visas en

»Den läsande borgaren». Skrivskåp i ek med inläggningar av bl a gullregn, som naturligt har skiftningen mellan ljust och mörkt i sin ved. Enl uppgift från Pommern, tidigt 1700-tal. I skåpet böcker ur den Thomanderska boksamlingen och en plunta av tenn i form av en bok. Uppslagna på klaffen ligger Pierre Bayles Dictionnaire (1697), »en slags den finare otrons arsenal» (Lindroth), och ett verk av Holberg. Ljusstake, skrivställ och separat bläckflaska av tenn, ljussax med bricka i mässing, glasögon med fodral av trä, snusdosa i emalj med ett kvinnoporträtt, gåspennor, lack och sigill, och ett lejon i Mariebergfajans som brevprens – vad kunde en läsande borgare mer begära? ►

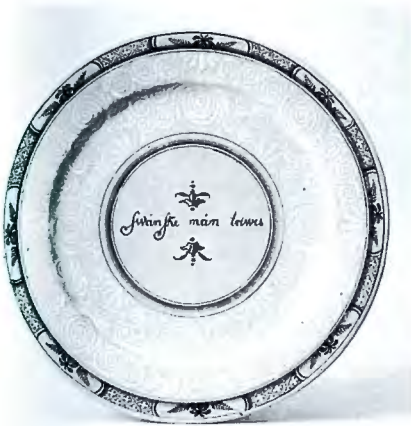




Vetenskapsakademiens handlingar var avsedda att läsas i hela landet, och dess rön och nyttiga råd kunde genom prästerna delges folket. Uppslaget visar ett tidigt förslag till en vedbesparande ugn, ett tema som var mycket centralt för det allt skogfattigare landet. Den gregorianska tideräkningen infördes i Sverige år 1753; här ses almanackorna som kom ut just före och efter reformen. LUB.

serie som illustrerar formförändringen från senbarock till gustaviansk tid. Några är miniatyrmöbler, vars funktion man inte är helt klar över. Det är knappast dockmöbler, kanske klenodgömmor, troligen gesällprov eller skyltmöbler, efter vilka snickarna kunde ta upp beställning. Jakttapeten på väggen bakom är en sk safttapet, målad med tunn färg på grov väv, för att ge illusion av gobelängväv.

Skulle man visa en »bild» för den tid det här är fråga om kunde man gärna välja porträttet av Carl Gustaf Tessins hustru Ulla, sittande i sitt skrivkabinett på Åkerö, en liten akvarell som husartisten Olof Fridsberg målat omkring 1762–63. Den talar om en nära relation till den franska kulturen, och med den kan man komma tillbaka till Carl Gustaf Tessin, som med sitt mångsidiga kulturintresse och levande engagemang är en centralgestalt i frihetstiden och den svenska rokokon. Åren 1742–1752 var Tessins »stora» år, då han var hovets överstemarskalk,



»Svenske män triwes», fajansfat från Rörstrand 1750.



Potpourrikärl eller lavendelkruka från fajansfabriken i Stralsund, målad 1768 av den vid Marieberg utbildade Petter Åkermack.

Åkermarck var en av dem som följde Mariebergsfabrikens förste ledare, J L Ehrenreich, när denne 1766 fick lämna Marieberg för att fortsätta sin verksamhet i Stralsund, i det då svenska Pommern. Några år senare blev Åkermarck ledare för fajansfabriken i Sölvesborg, som verkade ett par decennier tills fajansepoken även i provinsen definitivt var till ända.

kungaparets förtrogne, guvernör åt kronprinsen och regeringens främste. Men det är ungdomsåren före 1738 som han betecknar som de lyckligaste åren, och tiden som ambassadör i Paris, då han umgicks med konstnärer och samlare. Hemmet i Stockholm blev en samlingsplats för alla som verkade inom vetenskap och konst. Även sedan han dragit sig tillbaka från Stockholm och politiken var hemmet på Åkerö i Södermanland en naturlig anhalt för många av de svenska resenärerna, på väg till eller från en resa ut i Europa.

Rum 11-12 Två gustavianska kabinett

I den ursprungliga Borgarhusutställningen var det passage genom båda de rum som skildrade den gustavianska tiden, Herrgårdskabinettet och Lundarummet. Den fasta inredningen bestod av en kakelugn i vardera rummet, och i det norra fanns en helpanelerad fönstervägg och två dörröverstycken, allt hämtat från hem i Lund. Redan vid den första grovplaneringen av den nya utställningen beslöt man att slopa en dörr för att i det första rummet kunna bygga en miljö bakom glas. En ny dörr togs därför upp mellan rum 10 och rum 12, och rum 11 blev ett rum att titta in i. För passagens skull fick det södra rummet bli miljörum, även om det norra med sin panelering på ett sätt var bättre ägnat åt detta. Å andra sidan är det viktigt för upplevelsen att få befinna sig *inne* i en »autentisk» miljö, och panelen har därför god verkan också i passagen.

Johan Gustafsson, dåvarande antikvarie vid Kulturen, tog hand om dessa båda rum. Om sitt arbete berättar han:

»Det var den inofficiella vardagen hos borgare och herrgårdsfolk vi här ville visa. När man kommer fram till den gustavianska tiden har man ett rikt källmaterial i bildkonsten, som under det sena 1700-talet gärna väljer motiv i denna miljö. Det finns teckningar, skisser och akvareller från svenska högreståndshem, utförda av både erkända konstnärer och amatörer. Mycken information om tiden och tingen ger också Pehr Hilleströms genrebilder av den gustavianska vardagen, även om de saknar skissernas och teckningarnas spontanitet och närhet – rummen är ofta schablonartat återgivna, som scener ur ett teaterspel. Den bild jag kanske mer än andra haft i tankarna när jag arbetade med rummet är akvarellen från inspektör Heimbergers hem.

Dagböcker ger också den närvarokänsla som är så viktig när man ska söka fånga och återge en tid. Här har 'Årstafrens' dagbok – Märta Helena Reenstiernas nedteckningar från herrgården Årsta i Stockholms dåvarande utkant – varit inspirationskällan framför alla andra. Se tex den 25 augusti 1793: 'Söndag voro vi 3 och herr Kindberg hos Herr Vesterstråle till middag och aftonmåltid uti sällskap med fru Vestman och Son,



Tullpackhusinspektören G D Heimbergers hem, akvarell av Carl Wilhelm Swedman (1762–1840). 25 x 32 cm. Privat ägo. Foto Statens konstmuseer.

Lydman och dess fru, Schneijder och fru, Revisor Vesterstråle, Mademoiselle Stålborg och 2ne Herrar som med Musique på Harmonika, viol och fleut à travers roade oss till långt på aftonen, då vi tillika dansade några menuetter och hemkommo klockan 1 om natten. Om eftermiddagen rägnade stundtals.'

Och en vinterbild därtill:

'6 december 1796 – Souperade vi på Thebordet en liten uti stora Sals kakelugn gräddad Kalf-Pastej samt en alldeles tjernfärsk Smörgås, en Sup och ett glas rödt vin och sedan pratade vi till klockan 11.'

Samma tidsanda kan vi också möta i Bellmans diktning, i t.ex. Fredmans epistel nr 48 , där Bellman med sin penna

skildrar den 1700-talsommer som också Elias Martin återger i sina akvareller – 'Varuti avmålas Ulla Winblads hemresa från Hessingen i Mälaren en sommarmorgon 1769.' – 'Solen glimmar blank och trind vattnet lik en spegel ...'

Även i litteraturen, t ex i Anna Maria Lenngrens och den samhällskritiske Johan Henrik Kellgrens diktning, finner man viktiga ledtrådar till det förflutna.

När man läser de gamla texterna och studerar bilderna är det lätt att förflyttas två sekler tillbaka i tiden. Det är en upplevelse av samma slag jag skulle vilja ge besökaren. Inte genom att kopiera en viss miljö eller en scen ur ett konstverk, utan med en fri syntes, till vilken besökaren – och den som visar utställningen – kan lägga egna kunskaper och erfarenheter. Ett rum som inspirerar betraktaren att själv gå till källorna och fylla det med liv.»

Det gula kabinettet (rum 11)

Johan Gustafsson valde att mera skissartat ge möblerna sin rumsinramning. Den pärlgrå bröstpanelen är ingen rekonstruktion, men riktig i proportion och profiler. Väggspariet däröver, målat i halmgult med limfärg, saknar ännu en fältindelning av ramverk med lätta rankor, men den kommer! Den borgerliga miljön var ofta mustigare i färgskalan än den aristokratiska, där ljusa och svala färger tidigt kom på modet.

De befintliga, närmast kvadratiska fönstren från 1800-talets slut måste på något sätt trollas bort. Västväggens fönster, som skulle ingå i interiören, doldes bakom en kuliss med fönsterbåge med 1780-talets mått, och med en tunn gardinuppsättning efter gustaviansk förlaga. Kvällssolen (den med konst frambragta) står nu in i rummet, grönska skymtar utanför. Scenrummet är färdigt att ta emot de genuina föremålen från tiden och sedan befolkas av vår fantasi.

Över soffan hänger porträtten av Alexander Momsen (1742–1818) och hans hustru Johanna Dorothea Momsen (1752–1786). När porträtten för några år sedan kom till Kulturen som gåva var såväl målaren som de avbildade okända. Nu vet vi, tack vare givarens släktforskning, vem det är vi ser, men



»Gula kabinettet». Möblerna är tillverkade i Sverige på 1790-talet, utom spegeln, som är något äldre. Byrån av gjord av Jonas Hultsten i Stockholm. »Hep-plewhite»-stolen i målrad mahognyimitation är liksom alrotsbordet en deposition från Nordiska museet. Cistern i soffan byggdes av Hans H Westerdahl i Lund 1792.

I kabinettet, som var ett mindre rum i bostadssviten, umgicks man även till vardags. Här kunde man slå sig ner efter middagen i värmen från kakelugnen. Här umgicks man med ofta tillresta gäster, här läste man, spelade kort och diskuterade eller trakterade kanske ett instrument.

År 1777 skriver Charlotte Rudbeck på Tyresö slott: »Man har fullkomlig frihet, förmiddagen har man helt och hållet för sig själv och gör vad man vill, till middagen samlas sällskapet, man arbetar, pratar, spelar schack, skrattar och har roligt.»

konstnären är fortfarande anonym. Porträtten passar bra i ett Borgarhus. Momsen var klädeshandlare, deputerad borgare i Köpenhamn och medlem i kyrkorådet i den luthersk-evangeliska församlingen i S:t Petri, kallad Tyska kyrkan. Han var son till borgmästaren i Sønderborg Paul Momsen och hade sin bostad bl a vid Amagertov och Købmagergade i Köpenhamn.

Soffan är omklädd i ett nytryck av ett tyg från Fredrikshofs slott, inköpt genom Kgl Husgerådskammaren i Stockholm.



»Lilla Torget och Domkyrkan i Lund», kopparstick av J F Martin 1782 efter en målning av Elias Martin. Utsnitt. Här vid torget låg det sommeliuska huset, troligen är det det som syns t h i bilden.

Utanför, i besökarens del av rummet, har 1890-talsfönstren med sina små blyinfattade och delvis färgade rutor dolts av två bilder från tiden, Piranesis motiv från Forum Romanum i Rom och Johan Fredrik Martins gravyr 1782 efter brodern Elias målning av Lilla Torget och Domkyrkan i Lund. De har lagts mellan ett opalglas och ett klart glas och släpper därför in något ljus. Bilderna symboliserar Borta och Hemma, Ideal och Verklighet – inspirationskällan ute i världen och närmiljön här hemmavid.

Det gröna kabinettet (rum 12)

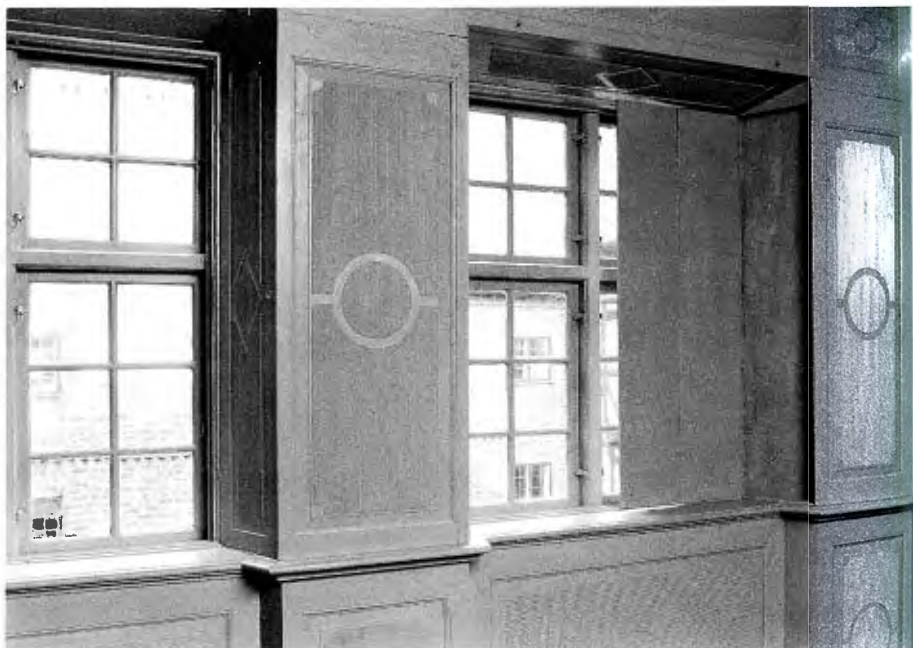
kallades ju en gång Lundarummet, och den fasta inredningen, med ursprung i Lund, var här den givna ramen. Det var då naturligt att välja föremål inte bara från tiden, utan också om möjligt från Lund.

Fönsterväggens panel kommer från det sommeliuska huset, ett korsvirkeshus vid Lilla Torg, nordväst om domkyrkan, byggt 1786. Nils Sommelius (1729–1802) var liksom fadern Gustav (1688–1752) borgmästare i Lund. Det här aktuella huset revs 1904 och delar av panelverken, dörrar och fönster skänktes till Kulturen. Här kom de väl till pass och kan ännu ses – dels i »Locus Peccatorum», Kulturens nuvarande kansli, dels här i rummet. Liksom i vårt rokokokabinett (rum 9) gjorde Lars Sandberg här en avtäckning av färgskikten, till stöd för en nymålning.

Kakelugnen i den för tiden typiska kolonnformen var som nästan alla husets kakelugnar i dåligt skick – när de en gång sattes upp har det skett med samma snabba tag som vederfors tapeterna, och de ofta onödigt stora retuscherna stod nu fram, kladdiga och smutsiga. Ett stort och tålmodskrävande arbete har Kulturens egna konservatorer här lagt ner för att få dem vackra igen.

De båda dörröverstyckena kommer enligt traditionen från det s. k Schlyterska huset, ett korsvirkeshus från omkring 1825, beläget på nuvarande Saluhallens tomt, i hörnet där Västra Mårtensgatan möter Mårtensstorget. När det revs 1907 kom vissa delar till museet, och ett slags kopia av skalet uppfördes på Kulturens område. När Lars Sandberg fann att det dörröverstycke som återger ett landskap med svanar i sjön är målat direkt på en gipsliknande puts måste han fråga sig – hur har Karlin lyckats flytta ett helt murat parti över en dörr? Det undrar vi andra också. Långtifrån alla frågor kan få svar.

Vad talade man om i de gustavianska rummen, vad läste man och vad lyssnade man till? I en av rummets montrar ligger Rousseaus *Émile* och Goethes *Den unge Werthers lidanden*. Här finns ett kopparstick av Bastiljens stormande och texten till Figaros bröllop. Här finns Kjellgrens kritik av ockultism och frimureri, och Bellmans texter och musik, utgivna av Olof



Ett stycke väggpanel med fönster och nattluckor från borgmästare Sommelius hus mitt emot domkyrkans västfasad.

Åhlström som 1788 fick privilegium på att trycka noter. I Lund kunde man under åren 1776–1780 dessutom läsa en lokaltidning, *Lunds Weckoblad*, som utgavs i octavformat och trycktes på Berlingska boktryckeriet i staden.

Den andra montern i rummet visar bohagets småting, för hemmet och det dukade bordet, i tidens antikinspirerade formgivning. Silverstakarna och gräddkannan är från Lund. »En Frucktkorg med fat och Et Drickes-Krus» hör till det servisgods från »Gabriel Sparres privilegierade Fabrique uti Sylfwitsborg» som utbjöds i en annons i *Lunds Weckoblad* den 8 februari 1776 och kostade 3 Daler Silvermynt resp. 16 öre. Här lever ännu en äldre formgivning kvar.

Vid foten av trappan som leder till översta våningen står en slät kolonnugn från den Almströmska verkstaden i Lund. Karlin tog verkligen vara på varje vrå för att visa sina samlingar!

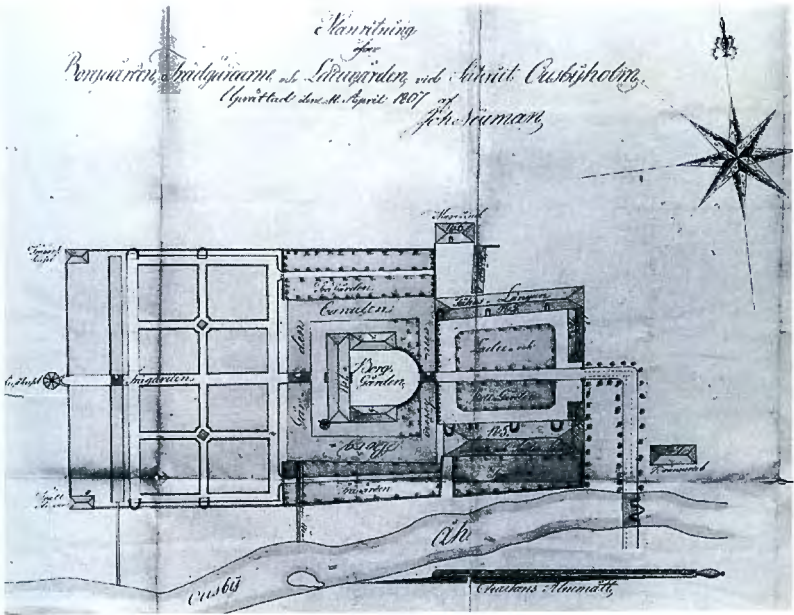


»Gröna kabinettet». I spegeln från 1790-talet med den antika frisen målad på glaslet ser vi rummets kachelugn som kommer från H C Almströms verkstad i Lund. Säkerhetsanordningarna går inte alltid att dölja – här ser vi trådarna som förhoppningsvis ska hindra att de förgyllda applickerna lämnar vägen.



»Lusthuset i parken». Panoramatapet över Ringsjöbygden målad av Christian Laurentius Gernandt omkring 1815–20 till ett lusthus på Ousbyholm.

»Planritning öfver Borggården, Trädgårdarne och Ladugården, vid Säteriet Ousbyholm. Uprättad den 11. April 1807 af Joh Neuman.» Allmänna Brandförsäkringsverket. Foto Livrustkammaren. – Längst västerut ses det åttkantiga lusthuset. (Motstående sida.)



Rum 13 Lusthuset i parken

Väl uppe på tredje våningen står vi som i ett öppet rundtempel och ser ut över ett grönskande, vänligt backlandskap med gods och gårdar, byar och kyrkor. Det är Ringsjöbygdens landskap, målat som panoramatapet till ett lusthus på Ousbyholm.

Gården, känd sedan 1400-talet som Ousby gård, och sedan 1600-talets mitt på sin nuvarande plats, blev vid 1700-talets mitt restaurerad och delvis ombyggd. Åker och äng togs då väl om hand genom nyodling, röjning och nya hägnader. En trädgård anlades, utformad som en enkel renässansanläggning, med fyra kvarter på båda sidor om en mittgång och mot markerna avslutad med en tvärgående kanal. Över kanalen ledde en bro till ett åttakantigt lusthus i två våningar. Sannolikt är det för detta lilla lusthus som tapeten målats någon gång vid 1800-talets början, då häradshövding Johan von Seth var ägare till Ousbyholm.



»Rotundarummet från Ousbyholm», en väl fylld miljö i den gamla Borgarhusutställningen.

Och här är vi nu i ännu ett rum där huvuduppgiften måste vara att på bästa sätt låta väggarna få tala. Rummet fick en gång sin halvcirkelform just för att tapeten skulle komma till sin rätt, men om man ser bilden av »Rotundarummet från Osbyholm», den karlinska interiören, och talar med konservatorerna om hur tapeten har hanterats, är det svårt att tro att Karlin betraktade den som den klenod den är för oss idag.

Tapeten var vårdslöst och oskickligt uppsatt och måste på många stycken lossas för att spännas upp på nytt. Den var smutsig och mörk av gammal fernissa, och full av skador efter dörrar, nyckelhål och tavelspik. Efter sedvanlig rengöring och tålmodigt arbete med spackling och retuschering kunde konservatorerna återställa tapeten i god kondition. Att arbetet var tacksamt framgår väl både när man är på plats i rummet och av bilderna här i årsboken.



Många timmars arbete krävs för att tvätta och lossa, sträcka och fästa tapeten, laga, spackla och retuschera målningen, och till sist lägga på en skyddande fernissa. Bilden till höger visar skillnaden mellan tvättade och otvättade partier.

Tapeterna är målade av Christian Laurentius Gernandt (1765–1825). Han var född i Vittskövle där fadern var förvaltare, utbildad i Tyskland och under 1800-talets första år verksam i Köpenhamn. Efter den stora branden när Köpenhamn bombades 1807 flyttade han till Malmö. Efter många motigheter fick han sitt burskap där 1817. Vackra tapeter av hans hand har bevarats på flera skånska slott och herrgårdar, bl a på Vittskövle och Belteberga.

Kakelugnen i rummet från 1820–30-talen är sannolikt tillverkad av kakelungsmakare J P Ekholm i Malmö. Den kan förefalla malplacerad i ett lusthus, men försvarar sin plats med tanke på att Gernandt målat snarlika tapeter för bostadsrum där en kakelugn från början tillhört inredningen, t ex på Belteberga.



Ousbyholm i sitt landskap med Ringsjön i bakgrunden. T v lusthuset, den för länge sedan rivna tvåvåniga »åttakappan», där tapeten bör ha suttit.

I fältet närmast t h om kakelugnen ser vi huvudgården Ousbyholm, och här syns också det åttkantiga lusthuset. I flera av de omgivande fälten ses byar och gårdar med anknytning till godset. Två av scenerna tycks vara mera genre än topografiska motiv.

Till Kulturen kom tapeten 1906, då Ousbyholms jordbruksaktiebolag höll auktion på en del av godsets lösöre. I dag vet vi mera om tapeten och dess målare än den gången, bl a tack vare två helt färska undersökningar.*

Tapeten ger rummet innehåll nog, här är själva scenrummet huvudsaken. De två svenska stolarna av windsortyp med bevarad originalmålning inbjuder besökaren att låta fantasins gestalter slå sig ner. När lusthuset var nytt måste det varit en glädje för ägaren att se sina marker i det vackra landskapet, och

bjuda gäster denna överraskning efter promenaden i parken! Kanske blev lusthuset också ett älskat tillhåll för barnen – det fanns åtta i familjen. Illusionen av ett öppet rundtempel gör att man tänker på engelska parker, t ex vid Sturefors och Finspång med sina utsiktsplatser. Carl Jonas Linnerhielm besökte Finspång 1795 och skriver om Auroras tempel: »Det utgör en öppen Rotonde, vars vita Colonner giva den angenämaste brytning mot det mångtoniga gröna som omgiver det. På en skön gräsbeväxt höjd står detta Tempel, som behärskar hela nejden.»

Rummets monter ägnas parkkultur och romantik. Figurerna från Den kongelige Porcelainsfabrik i Köpenhamn, bl a två »norska bönder», är fria kopior efter de skulpturer av olika folktyper som i Nordmansdalen på Fredensborgs slott står i ring i parken.

Några koppar med slotts- och parkmotiv – det ena enligt påskrift från Vegeholm i Skåne – är däremot från tiden. Och flickan på tallriken har inte längre sällskap av en herde – hon är ensam med naturen och sin bok.

Ett av dörröverstyckena till lusthustapeten.





»Pompejanska rummet» i 1918 års vägledning.

Rum 14 Ett borgerligt förmak kring 1840

När vi kommit fram till Karl Johans tid och stil var frågan hur vi skulle förhålla oss till interiören i den ursprungliga utställningen. I Karlins »handbok för besök och självstudium» från 1918 avbildas det »pompejanska rummet», en distinkt och väldisciplinerad stilhistorisk interiör, med väggdekor och möbler i sträng empire. »Den vackra väggdekoreringen är hämtad ur konsistoriesalen i det nu rivna gamla universitetshuset i Lund,

Kuggis» lyder texten. Av interiören återstod nu endast väggdekoren, som var hårt nersliten, och från början målad som en kopia. Det hela hade inte så mycket med heminteriör att göra, och vi var överens om att efter dokumentation låta det karliniska rummet gå till historien.

Kvar fanns ett närmast kvadratisk rum, med en kakelugn, två fönster åt norr och passage genom rummet. Ansvar för rummets nygestaltning hade Eva Lis Bjurman, och tiden som skulle gestaltas var alltså 1830–40-talen. Hon valde att visa en del av ett förmak, och skriver i den text som tillhör rummet:

»I Sverige blev Karl Johan-stilen den uppåtstigande borgarklassens stil. Med sitt stränga formspråk och sin mörka färgskala (mahogny) uttryckte den väl tidens borgerliga livsideal: allvar, ordning, självbehärskning, återhållsam enkelhet.

I hemmet fostrades dessa dygder in i barnen. Hemmet blev scenen för en ny typ av familjeliv; mor, far och barn tillsammans, mor och far fostrande barnen.

Hemmet blev ett värdeladdat begrepp. »Det goda hemmet» hör liksom »den lyckliga familjen» till tidens omhuldade myter. Det är ingen tillfällighet att Fredrika Bremers populära romaner har titlar som »Familjen H» (1828) och »Hemmet» (1839).

I romanerna skildras kvinnornas instängda liv. Flickorna levde sitt liv i hemmet tills de blev giftasvuxna. De utbildades hemma, lärdes »talanger», att teckna, måla, brodera, sy, dansa och spela. Fortepiano, harpa och gitarr ansågs som lämpliga instrument för flickor. Några franska glosor skulle de också kunna.

En betydande del av fostran försiggick just kring soffbordet med sin klart lysande lampa. »Nyttig och nöjsam» litteratur lästes högt av fadern, medan mor och döttrar sydde och broderade. Detta uppfostringsarbete var strängt ritualiserat, försiggick på bestämda tider som rutade in dagen och veckan, präntade in ett medvetande om tiden och tidens dyrbarhet i barnen.

Klockan blev ett viktigt inventarium i hemmet, ofta i påkostat utförande. Liksom speglarna var uren laddade med en nästan magisk kraft; de var både symboler för familjens välstånd och övervakare av moralen: passa tiden, ta vara på tiden, vara flitig.

Ett fortepiano var annars rummets kanske mest betydelseladdade möbel. Kring detta samlades de unga för att spela och sjunga, vid pianot kunde husets döttrar visa upp sina talanger och sin vackra flätade nackfrisyr.»

I skisser och anteckningar kan vi följa Eva Lis Bjurmans förberedelser.

Utöver den kunskap om tidens möbel- och inredningshistoria, som alla som ansvarat för olika avsnitt fått aktualisera inom respektive avsnitt, har vi ju också använt specialkunskaper inom olika områden, och valt aspekter efter intresse. Eva Lis Bjurman har i sin egen forskning om barns och kvinnors villkor kommit tiden nära i romaner, memoarer, dagböcker, tidningar, veckotidskrifter och uppfostringsböcker, och det var för henne naturligt att gå tillbaka till detta material för att få inspiration i konkreta miljöer. En passage ur romanen *Nina* av Fredrika Bremer, utgiven 1834, var en sådan konkret situation, som t o m avsatt några skisser i arbetspärmen. Men också samtida skildringar i bild, t ex det danska guldåldermåleriet, studerades. Till sist var det en interiör av ett stockholmshem, målad 1842 av Johan Gustaf Köhler, som blev den viktigaste utgångspunkten för rummets utformning. Häri har hon stöd för den gröna väggfärgen, tapetbården uppe under taket, trägolvet, porträtten på väggarna ...

Soffan och stolarna i målningen är sengustavianska och alltså lite föråldrade 1842, det år då bilden målades. Här har Eva Lis Bjurman i stället valt bland de vid tiden aktuella möblerna, och gjort ett urval som många andra samtidsbilder, inte minst de danska, ger belägg för. Den vackra empiremöbeln kläddes om i svart tageltyg, och en av stolarna fick ett randigt skyddsöverdrag.

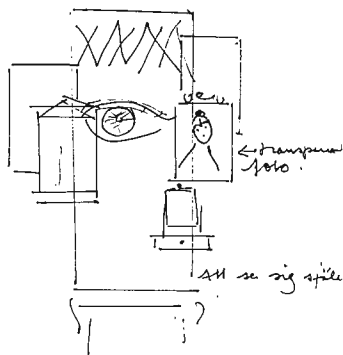
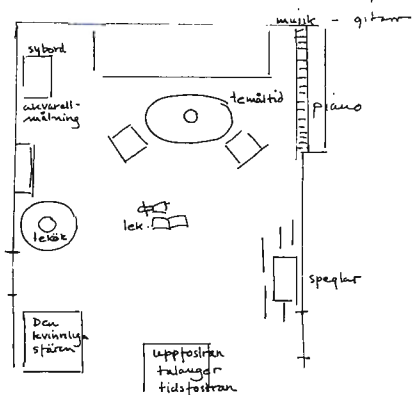
Utställningsrummet delades i en utställningsdel och en miljödel, men av säkerhetsskäl kunde avskärmningen inte följa denna gränslinje, vilket nu gör det svårare för besökaren att förstå hur rummet är disponerat. Skissen visar ett tidigt koncept. Det inre av rummet har utformats som en del av förmaket i ett borgerligt hem. Teet är framdukat för en stunds familjesamvaro. Sömnad och akvarellmålning kan ingå i denna, liksom pianospel och småbarnens lek. Rumsutsnittet med sina



»Ett borgerligt förmak omkring 1840». Se även s 192.



Ur Nina
Fredrika Bremer



Ögat: blick utpå boken Svenska kungen
(quinea är den)



Interiör från Regeringsgatan, Stocholm, 1842. Oljemålning av Johan Gustaf Köhler (1803–1881). Tillhör Stockholms stadsmuseum.

gröna väggar är »insatt» i det vita utställningsrummet, vars andra element är två montrar och ett collage av speglar. Om speglar skriver Fredrika Bremer flera gånger om hur de kritiskt granskar flickornas hållning, utseende och sätt att föra sig. Berättaren i *En Dagbok* (1843) minns sin ungdoms bjudningar »där stora speglar från alla håll återgav alla rörelser och tycktes hånande härma all fri yttring, som icke var stämplad av behagen».

Denna obarmhäftiga mönstring har i skissen tagit gestalt i form av ett öga. Tidspress och säkerhetsskäl gjorde att skissens

idé inte kunde fullföljas till utställningens öppnande, men här kan vi nu i efterhand söka en stilisering i konceptets anda. Dagens arrangemang kan inte förstås utan förklaring – många besökare ser den vita väggen som en del av interiören och frågar sig om man verkligen hängde speglarna så tätt på den tiden?

Vad gäller de praktiska aspekterna på rummets fasta inredning var det befintliga obehandlade trägolvet historiskt riktigt, golvpanelen måste höjas och få en annan profil, väggen målades i förlagebildens gröna färg och tapetbården under taket kopierades efter original i Nordiska museets samlingar. Här kom en rykande färsk ny resurs på Universitetsbiblioteket till vår hjälp – en färgxeroxmaskin, som på en liten stund utförde det arbete som en tålmodig akvarellist annars fått lägga flera dagar på att fullborda.

Skissens båda montrar fick av utrymmesskäl bli en, och de två rubrikerna, »den kvinnliga sfären» och »barnens fostran», gick samman till en, om flickornas uppfostran och talanger. »Tidsfostran» fick sitt uttryck i en mycket belysande liten bild, som Eva Lis Bjurman här ger en längre kommentar.

DU MÄRKER URETS GÅNG ...

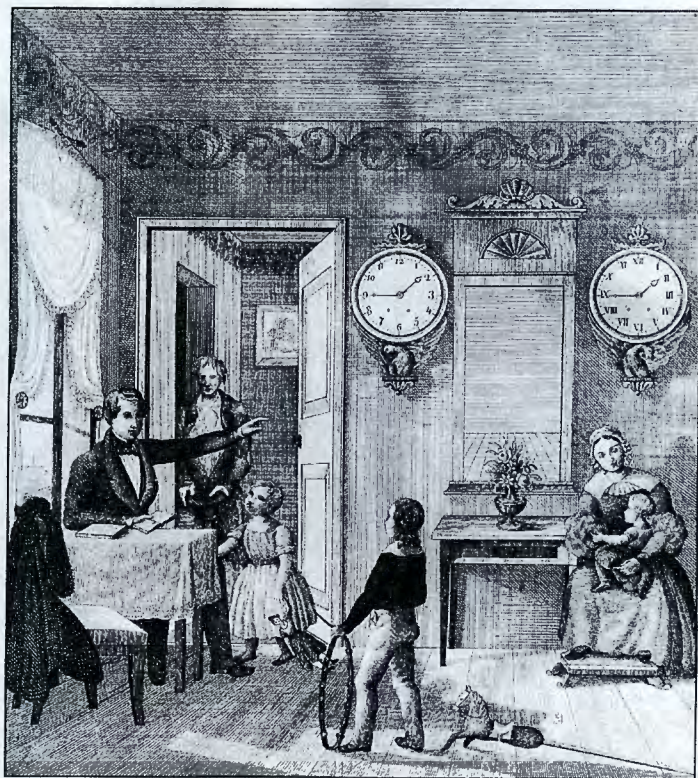
Var den lilla bilden här intill kommer ifrån vet vi inte, kanske från en söndagsskola, eller en barnkammare. Det är en litografi, tryckt hos J F Meyer & Co i Stockholm någon gång på 1830-talet.

Bilden föreställer vardagsrummet i ett enklare borgerligt hem. Vid bordet sitter fadern och pekar med en bjudande gest på två stora ur på väggen; han ser strängt på sin lille son, som i förskräckelsen släppt sin käpphäst, tunnbandet håller han ännu i handen. Fadern, som själv håller en bok i handen – en annan ligger på bordet – tycks säga: lek inte, läs din läxa, se på mig, jag läser flitigt.

Modern sitter i ett hörn långt ifrån sin make. Hon tittar på sitt barn i knäet, deltar inte i faderns förmaningar. Figuren i bakgrunden, en tiggare, bär bildens viktigaste budskap: var flitig, annars går det dig illa, se på mig, som måste stå i farstun med hatten i handen.

Varför pekar fadern på vägguren? Varför är det två stycken och varför är de så stora, alldeles för stora för det anspråklösa rummet?

Fadern pekar på TIDEN. För den nya medelklass som just då,



Du märker Urets gång; hvar kuäpp det höra låter
 Är en förfluten tid, som alldrig kommer åter.

Det läras bör är drygt; men tiden kort.

BED OCH ARBETA.

omkring 1830, på allvar började erövra den samhälleliga scenen var tiden en resurs, som kunde och borde användas.

Barnen fick från tidig ålder lära sig att passa tiden, utnyttja den, ta vara på minuterna för att bygga sig själva med kunskaper och färdigheter för att klara sig bra i livet.

De växande tiggarskarorna i städerna och på landsvägarna var inte bara ett samhälleligt hot, utan också en ständig påminnelse om hur illa det kunde gå, om man var lat och slarvig; BED OCH ARBETA står det under bilden. Texten manar : »Du märker Urets gång: hvar knäpp det höra låter, är en förfluten tid, som aldrig kommer åter. Det läras bör är drygt, men tiden kort.»

Den lilla dottern med sin docka i handen tittar allvarligt på den utsträckta armen; ännu får hon leka, men snart måste också hon underordna sig urets obörliga gång.

Charlotte Bremer har i sina minnesanteckningar om hennes och systemen Fredrikas barndom i ett burget stockholmskem under 1800-talets första årtionde berättat om denna tidsmedvetande-fostran och om fadern, som med sitt fickur strängt övervakade denna fostran:

»Efter middagen samlades alla i förmaket för att dricka kaffe – vi barn naturligtvis blott såsom åskådare – och derpå gingo vi, klockan 4, med Bonne Amie (guvernanten, förf:s anm.) in i hennes rum för att skriva, räkna, läsa och arbeta. Min far, som var öfver all beskrifning ordentlig och noga att allt skulle ske på tidslag, tog under tiden beständigt upp sin klocka och förr än den visade fullt 4 fick ingen gå ur rummet och då gick han sjelf in i sina rum för att sofva middag. När klockan var 6 knackades på Bonne Amies dörr, betjenten tillsade att the var serveradt och vi tågade, Bonne Amie, Fredrika och jag, genom salen till förmaket. Der drucko föräldrarna, Bonne Amie och ibland några främmande, som kommo på besök, the, och vi sågo på, fingo emellanåt en skorpa och tillåtelse att gå in i barnkammaren för att leka; ty nu voro lektionerna för dagen slut.»*

Fönstren, som ju tillhör besökarens del av rummet, försågs med enkla fördragsgardiner för att skydda textilier och ömtåligt montermaterial mot dagsljuset. Här är det alltså inte fråga om någon historisk rekonstruktion.

Frågan om figurer eller dräktdockor i rummet ventilerades ganska ingående. Mot bruket av dockor talar dels att originaldräkter inte kan användas utan att de skyddas mot damm i slutna montrar och mot ljus genom en mycket dämpad belys-



Utsnitt av modern som illustrerar flickornas fostran.

ning. Att arbeta med nytillverkade rekonstruktioner känns fel när man ändå är så nära nutid, och stämningen i rummet skulle brytas av en alltför stor påtaglighet. Dockan kan blockera den egna fantasin ... För talar naturligtvis att dräkten uttrycker så mycket om tiden och den sociala situationen. Men vi var eniga om att *om* dockor skulle användas måste de få en stiliserad utformning, symbolisera en närvaro – som silhuett, med en dräkt antydd av en *qualité*, ett mönster eller en tidsty-pisk kontur. Eva Lis Bjurman valde att lämna spår av närvaro – skor och leksaker på golvet, docksömnad på stolen, flöjten på pianot med de uppställda noterna. Och i porträtten på väggarna möter oss ju människor från tiden, i sina egna dräkter.

Den tid och miljö, som rummet vill inbjuda oss till, har ett utomordentligt fint komplement i en annan av Kulturens byggnader, det Thomanderska hemmet från 1840-talet. Här bodde en professor i teologi vid Lunds akademi – som sedermera fick sitt hem i biskopsgården – med sin hustru och sina tre döttrar, och här har vi möjlighet att i framtiden fördjupa perspektivet på denna tid, dess bostad och familjeliv.



»Napoleons tid och stil». Fransk panoramatapet, med motivet »Fransmännen i Egypten» som återger slaget vid Mataria den 20 mars år 1800 »då 80 000 turkar besegrades på Heliopolis slätter».

Rum 15 Fransk empire – Napoleons stil

Här är det återigen är en tapet som är rummets huvudsak. Det var en kollega till Karlin vid S:t Annen-Museum i Lübeck som 1930 erbjöd Kulturen att köpa den, eftersom han inte hade plats att visa hela tapeten på sitt eget museum. Den hade tillvaratagits i Wismar, som vid 1800-talets början tillhörde Sverige – ett skäl att erbjuda den till Karlin, som också fick hälsningen att »det skulle glädja oss mycket att veta tapeten vara i Edra händer».

I detta rum, som den gången hade rubriken »Bieder Meyer 1835–50», hängde en stor tapet med motiv från Stockholm,



Napoleontapeten före konserveringen.

målad 1843 av Bengt Nordenberg. Nordenberg, som på 80- och 90-talen brevväxlade med Karlin, ondgjorde sig över att man inredde svenska hem med utländska panoramatapeter. Här fick nu hans tapet lämna plats åt en fransman och flytta till hörnrummet, rum 16, och här satt den ännu, illa skadad av tidens tand, när vår ombyggnad startade. Den togs då ner för konservering för att i framtiden kunna visas i en tapet- eller Nordenberg-utställning.

En komplett uppsättning av pappersgobelängen »Fransmännen i Egypten» består av 32 våder, sammansatta av små tapetark, vardera 41×53 cm. Kulturens tapet består av fjorton våder. Huvudmotivet återger fransmännens seger över turkarna i slaget vid Mataria den 20 mars år 1800. I en av scenerna – en av dem som inte finns med på Kulturens utsnitt – kan man på en obelisk i förgrunden läsa inskriptionen: »Den 20 mars år 1800 besegrades 80 000 turkar på Heliopolis slätter av 10 000 fransmän under den tappre Klebers kommando.» På obeliskan

står också signaturen till den konstnär som tecknat förlagan, Jean Julien Deltil.

De tryckta panoramatapeterna förknippas fr a med Joseph Dufour i Paris. 1806 visade han på en utställning i Paris sitt första verk, Vildarna i Söderhavet, ett motiv som hämtats ur kapten Cooks resor. Succén blev total, säkerligen på grund av den popularitet som de berömda rotundorna på Montmartre med sina målade panoramabilder redan vunnit kring sekelskiftet. Från 1808 till 1827 utkom från hans verkstad i Paris mer än femtio sviter, var och en bestående av mellan 1500 och 2000 små träsnitt. Just denna tapet kommer inte från Dufour utan från en samtida tillverkare i Paris.

Tapeter av detta slag var inte ovanliga i Karl Johanstidens Sverige. Fosterlandsvännen Bengt Nordenberg kunde ha skäl att förarga sig! Ett hundratal har bevarats i slott, herresäten och borgarhem, och ett fyrtiotal av de panoramatapeter som är kända är också representerade här i landet. Så finns t ex »Fransmännen i Egypten» i ett förmak från 1840 på Spellinge herrgård i Östergötland.*



Securitas fick uppgiften att installera brandlarm, det första på Kulturen, samt stöld- och inbrottslarm. De elektriska installationerna, också till ljussättningen, ansvarade lundafirman Nihléns Elektriska för. Här ses Anders Persson i färd med att montera ljusskenorna i »Napoleonrummet».

Konservatorerna berättar att de små tapetarken var klistrade på papp och samlade till tre separata fält. Ytan var ojämn, bucklig och dragen vid kanterna, och vid ytterkanten hade tapeten släppt från pappunderlaget och börjat gå sönder. De tre fälten monterades nu på var sin duk som gjordes så bred att den kunde vikas in runt en spännram. Ramarna kan nu lätt tas ner vid behov, och för att de inte skulle hänga som »tavlor» på väggen flyttades denna fram, samtidigt som dörrkarmen bredades.

Tapeterna är tryckta med limfärg eller i vart fall med färg med vattenlösligt bindemedel, det framgår bl a av flera fula vattensador. Genom att – under ett oändligt antal timmar! – suddas med radergummin av olika hårdhetsgrad har konservatorerna fått bort mycket av smutsen från ytan och kunnat dämpa konturerna av fuktfläckarna. Tusentals små hål med rostmärken efter pappspiken har fyllts med rispapper och retuscherats. Där den karakteristiska mörkgröna färgen brutits ner, sannolikt av för mycket ljus, och en brungrön ton stack fram, har man likaså retuscherat. Vissa partier av den inramande bården saknades och fick kompletteras med nytt material.

Tapeten väcker nu allmän beundran också bland fackfolk för att den är så ovanligt välbevarad och i så gott skick.

Detta rum är ingen miljö, utan ett utställningsrum. Tapetens ämne – Napoleonkrigen – har föranlett oss att plocka fram några föremål där Napoleon själv är återgiven. Några tallrikar från Belgien som förhärligar honom, några kannor från England som förlöjligar honom, bilder som spreds i en tid då tidningarna ännu inte var illustrerade! Och en målning med motivet »Napoleon stigande upp ur sin grav», signerad av svensken Pehr Lindberg 1842, dvs två år efter det att Napoleons stoft förts till Invaliddomen (se Kulturens årsbok 1988 s 113 ff). En av Kulturens medlemmar som sett vår bild skickade en hälsning med lästips: Frank Hellers *Herr Collin contra Napoleon*. På ett hotellrum på Korsika möter Filip Collin den sällsamma bilden, en reproduktion efter en tavla av Horace Vernet, med texten *Han kommer igen!* Vernet (1789–1863) var historiemålare och litograf, känd som Napoleontidens skildrare – tack för tipset!

Rum 16-19 Historismens epok och Jugend, perioden 1850-1900

Så är vi framme vid vandringens sista etapp, hörnrummet med vindsvåningen in över Helsingborg-Halmstadhuset. I *Vägvisare genom Kulturhistoriska museet* från 1932 presenteras här biedermeier, »den något braskande småborgerlighetens stil», och de »missuppfattade» stilarna som kallas nyrokoko och nygotik. Men helt negativt är inte omdömet: »Interiöret ger oss en bild av dessa våra far- och morföräldrars trots allt trevna hem».

Därefter följer »1800-talets sista möbelarkitektoniska utvecklingskedje, med sin ... eklektiska renässans, den s k snickarenässansen med en matsalsmöbel i ek och en salongsmöbel i svart päronträ med tillhörande kelimdraperier, brysselmattor, mackartbuketter, plyschöverdrag och all den andra härligheten, som ännu för 30-40 år sedan tjusade våra sinnen».

Så lät det 1932. De små vindsbåsen med sina interiörer med stympade kakelugnar fanns ännu kvar under 1960-talet, men allt stod framme fritt i rummen och våningen kunde endast beses efter särskild begäran. Snart stängdes den för gott, och rummen förvandlades till magasin för det arvegods som i funktionalismens tider och länge därefter var mera omodernt än något annat.

Karlin kom i sin utställning alltså fram till den tid då Borgarhuset byggdes och han med sitt museum, med dess verksamhet och slöjdskola själv deltog i den internationella »opponentrörelse» som bröt med konstakademierna och den traditionella konsten. I vägvisaren från 1932 skriver han härom: »Det sista avsnittet är ägnat nydaningstiden kring sekelskiftet med sin jugendstil och all sin övriga mot de föregående årtiondenas eklekticism revolterande rörelse. Här märkas särskilt några alster av konstslöjdanstalten, alltså Kulturens eget deltagande i denna kamp för den frigörelse, som på sin fana skrev: *Tiden sin konst, konsten sin frihet.*»

Antikvarie Eva Kjerström Sjölin, som tog sig an detta avsnitt, skriver här om förutsättningarna och arbetet.

»En helt fri yta stod ledig att disponeras för perioden



Monter i introduktionsskärmen om historismen och idéerna utifrån. I fonden ornamentblad, tryckt i Paris 1872, som återger fransk emalj och italiensk majolika från 1500-talet. T v en emalj från Limoge, 1500-tal, och tallrik med emaljimiterande dekor från Rörstrand, 1880-tal. T h kanna och cigarrställ, »majolika» i nyrenässansstil, Rörstrand 1870–80-tal.

1850–1900. Jugendkakelugnen var det enda som återstod av den gamla inredningen. Att inte behöva ta några hänsyn till tidigare gjorda arrangemang och resonemang kändes positivt, men utrymmet var inte lätt att utnyttja. Dels har rummen snedtak, dels är takhöjden mycket låg, vilket gjorde det svårt att ställa ut möbler som skapats för stadsvåningar med högt i tak. Och trångt var det överhuvudtaget, sett i relation till den föremålsrika och mångskiftande period som här skulle visas fram.

Kulturens samlingar av möbler och konsthantverk från perioden 1850–1900 är mycket omfattande, men ingenstans på museet visades nu denna del av 1800-talets borgerliga kultur. Bara i enstaka fall har 1800-talsindustrins produkter fått en plats i de fasta utställningarna. Här var alltså ett stort och rikt material som nu skulle bli tillgängligt för publiken. Det var en entusiasmerande tanke! Men som alltid, när man står med ett spännande material, som i detta fall också var mycket utrymmeskrävande, måste man ur ett första urval gallra tills bara något litet exempel återstår av företeelser och föremålskategorier som var och en i sig kunnat utgöra hela arrangemang. Kvar är ett slags koncentrat – ett extrakt.



Fotografi från världsutställningen i Paris 1867. Händelser i världspolitiken ökade intresset för utomeuropeiska länders konst och kultur. Ofta arrangerades utställningsmontrarna som tablåer där levande djur och människor kunde ingå. Foto Bisson jne & Pierre Petit, ur album i Victoria & Albert museum, London. Efter *Exotische Welten europäische Phantasien*, Stuttgart 1987.

Att visa originalföremål och så långt möjligt undvika kopior eller rekonstruktioner, att visa föremål med klar proveniens och god dokumentation, att utgå från det lokala och näraliggande, för att visa på det större och generella, detta var de 'rättesnören' som styrde mitt val av utställningsföremål.

Det sena 1800-talet är en period som ligger oss ganska nära i tid och som omfattar människor och miljöer som också känslomässigt står nutidsmänniskan nära, genom minnen och ännu levande muntlig tradition. Det är också den period då fotografi-konsten slår igenom, vilket ger oss ett nytt dokumentärt källmaterial. För första gång var det möjligt att direkt återspegla verkligheten – människorna och miljöerna. Jag har därför använt mig av fotografier som ett viktigt element i utställningen.

Utrymmet gav däremot ingen möjlighet att spegla det nya borgerskapets hemliv mot den samtida verklighet, som innebar omfattande sociala orättvisor, tjänstefolks och arbetares ojämlika villkor, de stora massornas långt sämre levnadsförhållan-

den. En bakgrund finns dock med, liksom på andra stationer i Borgarhuset, i form av 'tidsaxeln', där vissa politiska händelser och samhällsförhållanden satts in.

Det textila inslaget i heminredningen under andra hälften av 1800-talet var av mycket stor betydelse. Textilier användes som rumsskapande och stämningsskapande element under historismens epok, och vid sekelskiftet spelar det textila hantverket och mönsterskapandet en viktig roll. Kulturens egen konstslöjdanstalt startade just som vävskola. I utställningen har jag emellertid nästan helt fått avstå från att visa textilier, antingen på grund av att original saknas i samlingarna, eller på grund av de speciella krav på dammfrihet och låg ljusstyrka som museets textilavdelning krävt för detta material.»

Historismen (rum 16)

»Som en introduktion finns i hörnrummet en skärmvägg med montrar, text och bild om historismens förutsättningar.

Den senare hälften av 1800-talet var en tid av stora förändringar. Ökade kommunikationer och en ny teknik fick världen att krympa. Nyhetsflöden om händelser och förhållanden, om tekniska och industriella framsteg, om mode och stil och om olika världsdelars och länders skiftande kulturer spreds snabbt. Till detta bidrog verksamt de stora världsutställningarna, liksom de skandinaviska och inhemska konst- och industriutställningarna. Händelser på världsarenan speglades snart på hemmaplan. Det var en tid av stor optimism, stark framtidstro och fascination över maskinernas förmåga och industrins möjligheter. Denna fascination och glädje visar man i viljan att använda inte bara hela världens skiftande kulturer som inspirationskälla, utan även alla de kända historiska stilarna som en fri källa att inspireras av och ösa ur, för att därmed också återuppliva historien och dess skiftande värdeinnehåll. Ur detta växer ett helt nytt stilkomplex, historismen, som trots all påverkan från historien och samtida exotiska kulturer omisskännligt präglas av sin egen tids behov och förutsättningar.

Min önskan var att i utställningen förmedla denna glädje och optimism – epokens glädje över föremålen, över det fantastiska i att kunna producera i stora mängder, i nya material, med nya



Världsutställningen i Paris 1889, oljemålning av Louis Béroud (1852–1930), Musée Carnavalet, Paris. Efter *Exotische Welten europäische Phantasien*, Stuttgart 1987. – I centralhallens kupolbyggnad möts modern arkitektur och gotisk inredning, i myllret ses parisare, andra europeer och folk från främmande världsdelar.

tekniker och till priser som gav en bredare del av befolkningen möjlighet att omge sig med mycket föremål och föremål av ett slag som tidigare bara varit förbehållet en överklass. Den nya medelklassen – välbärgad, uppåtsträvande, nyfiken och optimistisk – är ett uttryck för en ny tid. Att försöka se det senare 1800-talets heminredning och smakideal med denna nya medelklass ögon, utan att klistra på en senare tids värderingar av vad som är fult eller vackert, vad som är moraliskt eller omoraliskt, har varit min ambition. Eftervärldens dom var hård mot denna period, som betraktades som en tid av stiltförvirring och återupprepande istället för nyskapande.

En viktig inspirationskälla har varit tysken Wolfgang Götz

Historismus – Ein Versuch zur Definition från 1979. Likaså artikeln *Hemmet som konstverk* från 1984 av Elisabeth Hidemark, vars förmåga att koppla av vår tids glasögon och närma sig denna tids människor och deras idéer här tydligt kommer till uttryck. Den norska publikationen *Plysj, palmer og pomponger – en hyllest til historismens epoke* från 1987 har också varit direkt stimulerande och inspirerat till detta betraktelsesätt.»

Matsal i nyrenässans (rum 16)

»Matsalsinteriören är ett bra exempel på det förarbete och den bakgrundsforskning, som ofta ligger bakom ett färdigt resultat – ett arbete som ibland kan liknas vid att lägga pussel. En del efterforskning visade att det i Kulturens samlingar fanns ett enda exempel på fast inredning från ett borgerligt hem från 1800-talets senare hälft – en originalinredning, som förvärvades 1958 från fabrikör Carl Holmbergs våning på Bangatan i samband med att huset revs. Sådan fast inredning i form av golv, målade tak, väggpaneler, tapeter, dörrar och foder är skrymmande föremål, som ofta är svåra att husa i begränsade museimagasin. Den har därför i allt för stor omfattning fått försvinna vid husrivningar. Den här tillvaratagna inredningen var från en matsal som inreddes 1882 i nyrenässansstil. Trots att både panel och tapet i 'gyllenläder' var i mycket dåligt skick och att utställningsrummets takhöjd var för låg, var det för mig självklart att bygga nyrenässansinteriören kring denna originalinredning. Hur hade då denna panel och tapet i sina många delar ursprungligen suttit? Museets kataloguppgifter och huvudliggare gav inga uppgifter om detta eller några anvisningar till andra källor.

En omfattande genomgång av originaldokumentation i museets stadshistoriska arkiv gav till resultat många fina fotografier och annan dokumentation av bostadshus och lundahem från denna tid. Till min glädje dök här plötsligt upp en fullständig dokumentation med fotografier och uppmättningsritningar från just Holmbergs matsal (utan uppgift att inredningen införlivats med samlingarna). Alltså hade jag två pusselbitar. En tredje pusselbit hade dykt upp 1982, då vi fått in ett album med bilder från Holmbergs Mekaniska Verkstad. Albumet innehöll även



»Matsal i nyrenässans på 1880-talet.» Matsalen var vid sidan av salongen bostadens främsta representationsrum, med middagsbordet och buffén som viktigaste möbler.

fotografier från hemmet, bl a just interiörbilder från matsalen med hela sin möblering och textila inredning. Om detta har jag skrivit i Kulturens årsbok 1990.

Delar av matsalsinredningen ingår nu som ett viktigt element i utställningen och kompletteras av fotografierna. Hur livet och vardagen tedde sig i detta hem vet vi ingenting om. Den sista pusselbiten, den enskilda människans egen berättelse eller nerskrivna minnen är, när det gäller borgerlig miljö och stadskultur, ofta den felande biten. De hemdokumentationer



Det sociala umgänget i borgerliga hem kretsade under det senare 1800-talet kring de stora festmiddagarna, där familjens serviser av matporcelain, glas och silver kunde visas fram. Bordsuppsatsen är en hedersgåva från 1871.



»Förmak i nyrokoko omkring 1860«. Livfulla former och mönster, starka men ändå ljusa färger, vägglampetter och stora väggspelar som reflekterade ljuset gav den festliga ramen för ett lättsamt umgänge.

som museet idag genomför av dagens boende och hemliv skall för framtiden säkra även denna pusselbit.

Museets konservator Martin Andrén har lagt ner ett stort arbete på matsalstapeternas rengöring och konservering. Eftersom de ursprungligen suttit i ett högre rum var tapeterna här för stora. För att inte göra någon åverkan på tapeterna löste han problemet så, att varje våd fästes på en ram och monterades på ett regelverk så att den överskjutande biten gick ner bakom panelen. Av samma orsak har panelhyllan inte tagits bort bakom matsalsbuffen, vilket annars vore naturligt.

Ett problem att lösa blev också golvet, som skulle vara en mönstertryckt linoleummatta från 1880-talet. Den hade i hemmet tidigt ersatts med ett parkettgolv. Kulturen hade ingen sådan matta. Fanns det någon att låna från ett annat museum? Det föreföll inte så, men en mindre bit matta från en stockholmsvåning fanns i Stockholms stadsmuseums samlingar. På ett foto av mönsterrapporten i skala 1:1 målades mönstret i efter originalets färger. Därefter ljuskopierades det i fyrfärgskopiator, skars och klistrades med mönsterpassning i 150 ark! Det utgör nu matsalens golv – det närmsta ett original det var möjligt att komma!»

Förmak i nyrokoko (rum 16)

»Beträffande utsnittet av förmaksinteriören i nyrokoko föll valet på det utställda möblemanget i valnöt efter en del fundrande. Det visade sig emellertid vara museets bästa exempel på ett komplett möblemang och ett fint exempel på den första nyrokokon. Dessutom fanns goda proveniensuppgifter och berättelser om dess införskaffande till ett bröllop 1863. Att möblemanget levat med i flera generationer och i flera miljöer inom samma släkt, älskats och värderats högt, visade såväl möbelns skick som det mycket fina handarbete som lagts ner i form av en senare gjord handbroderad klädsel. Utan att ta bort några av de i sig intressanta tillägg som efterhand gjorts till möbeln, valde vi att i utställningen ge den en för 1860-talet tidstypisk klädsel, som fästes löst på.

Förmakstapeten, som är en handtryckt kopia efter ett original från tiden, kommer från Birgit Burström AB i Järvsö.

Den låga takhöjden i denna interiör, liksom i matsalsinteriören, gör att ingen takarmatur kunnat användas. Istället skall man snarare 'tänka bort' det nuvarande taket och närmast se rummen som avskurna upptill.»

Förmaket är det sista av Stefan Wiktorssons exempel på arbetet med ljuset, och han skriver härom: »Nyckeln till ljussättningen i förmaket blev den livliga mångfalden, det jag här – utan värdering – kallar det 'plottriga'. Rummet innehåller en mängd småföremål och många detaljer. Istället för att tänka att detta skulle kunna vara en fungerande naturalistisk miljö, som i det första exemplet i rum 2, eller en väl ihopåhållen form som i den senkarolinska interiören i rum 7 så betonar ljussättningen här just det 'plottriga'.

Många strålkastare lyser på många detaljer och på många föremål. Ljuspunkternas mångfald förstärker tidens formspråk. Ljusets glada pastellfärger i varmt och kallt förstärker försiktigt respektive föremåls färg. Det enda som håller ihop detta till något som liknar en miljö i min mening är ljusets riktningar.

Alla strålkastare är riktade så att de belyser föremålen inifrån och ut, som om det fanns en ljuskälla i rummets mitt, varifrån allt ljus strålar. Denna princip gör att vi upplever rumsbilden som samlad, trots att det totala intrycket blir just detaljernas mångfald.»

Bekvämlighet, stramhet och livlighet (rum 17-18)

Eva Kjerström Sjölin fortsätter:

»Samlingarnas karaktär väckte idén att endast göra två interiörutsnitt för att visa hur möbler och andra föremål hör samman och bildar helheter, men att i övrigt sätta föremålen i fria collageartade arrangemang för att visa på viktiga gemensamma drag i stiluttryckens mångfald.

Utställningen lyfter därmed fram historismens nystilar på två helt olika sätt. I hörnrummet visas utsnitt av interiörer, präglade av de två nystilar som fick störst genomslagskraft – nyrokoko och nyrenässansen. I vindsgalleriet bildar möbler, tapetfragment, den textila klädseln, tavelkonsten, andra inredningsföremål och prydnadsföremål större collage, och speglar



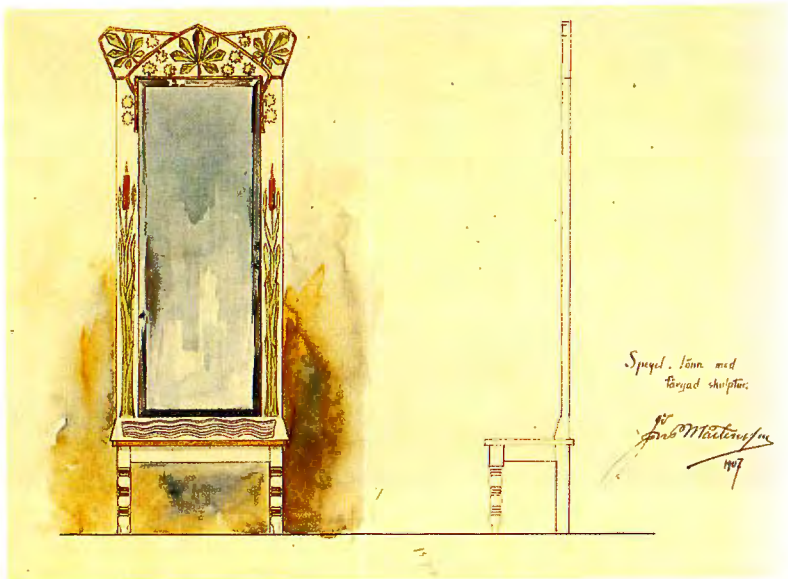
»Livlighet och mångfald», ett collage med konst och kuriosa, allt illustrerande en av heminredningens idéprinciper under det sena 1800-talet, vars syfte var att ge skönhetsupplevelser och stoff till spirituella samtal.

tre för tiden viktiga principer som gäller generellt för inredningsidealen under 1800-talets sista decennier, nämligen *bekvämlighetens idé*, *stramhetens idé* och *livlighetens idé.*»

Sekelskifte (rum 19)

»Den rörelse som växte fram mot seklets slut, som en protest mot industrialismens massproduktion och mot mycket av det som historismen stod för, presenteras i den avslutande delen av utställningen dels i ett öppet arrangemang med kakelugn, möbler och elektrisk armatur, dels i en monter med jugendstilens silver, glas och keramik. Det var naturligt att här knyta an till Konstslöjdanstalten på Kulturen och dess alster, som ett närliggande exempel på en större internationell strömning i 1890-talet. Den engelska Arts and Craftsrörelsens återupprättande av värdet av handens arbete och jugendstilens sökande

Förlaga till väggspiegel och bord i jugendstil med kaveldun och kastanjeblad som dekor, signerad Jöns Mårtensson 1907. I utställningen ses också den färdiga spegeln, utförd i lönn, möjligen ett arbete från Kulturens konstslöjdanstalt.



till naturen som inspirationskälla ger till resultat helt nya uttryck, där maskrosbollar, rödbetor, rönnskivstar, kaveldun och kastanjeblad framträder i handskurna, handmålade, ciselerade och handvävda dekorer.

De exempel jag här lyft fram visar på olika problem som ofta dyker upp beroende på begränsningar i lokalen, i föremålssamlingarna och i dokumentationen, problem som måste lösas så att man gör materialet rättvisa, men långt viktigare, så att man skapar den kontakt med betraktaren och väcker det intresse som är förutsättningen för att denne ska få lust att ta till sig allt det man via föremålen vill förmedla av ideer, företeelser, livs- stilar och ideal.»

Med sekelskiftet slutar vandringen genom huset, idag som för sextio år sedan. Och visst önskar vi liksom Karlin i föreläsningen 1912 »ökat utrymme med interiörernas fördubbling och framryckande till vår egen tid», visst hoppas vi att man en dag ska finna utrymme och kunna bygga vidare på Borgarhusets tema och visa 1900-talets hem och tidsrum. En miljö finns dock redan, hantverkarhemmet från 1920-talets Lund i den s k Arbetarbostaden vid Adelgatan 1b. Det är ett hem med stark autentisk prägel, presenterat av Barbro Åstrand i Kulturens årsbok 1980.

Under senare år har flera s k hemundersökningar genomförts inom ramen för SAMDOK, en museerna emellan samordnad dokumentation av samtidsföreteelser. En sektion som Kulturen är aktivt engagerad i arbetar just med hemkulturen, och vi har därför goda förutsättningar att i framtiden kunna visa hemmiljöer från vår egen tid.

»Tiden sin konst, konsten sin frihet», med dessa ord från opponentererna i sekelskiftets Wien slutade Karlin sin rundvandring 1932. Det var då jämnt femtio år sedan huset öppnades, och han hade två år kvar som museets ledare. På vägen ner i det stora trapphuset möter vi honom, i Fredrik Krebs porträtt från 1923, sittande i Borgarhusets Gripsholmsrum med sonen Torkel vid sidan (bild i Kulturen 1988 s 189). Det är svårt att tro att porträttet gör mannen rättvisa – bättre lär man känna honom i hans verk, i vilket Borgarhuset bara är en liten del i helheten.

En summering till sist

Som »ett museihus» – »icke själv ett museiföremål» karakteriserar Georg Karlin Borgarhuset i anteckningarna från 1912. Delar är hämtade från en autentisk 1500-talsgård, men fritt brukade – huset är inte »ett historiskt dokument». Men med tiden har det blivit det, ett dokument som vittnar om hur en museipionjär gick tillväga vid en tid då historismens epok gick mot sitt slut och de första friluftsmuseerna tog gestalt. Ett historieromantiskt hus – inspirerat av en scenkuliss på en 1500-talsgobeläng, vars byggnad har sitt ursprung mer i vävarens fantasi än i nordisk byggnadstradition.

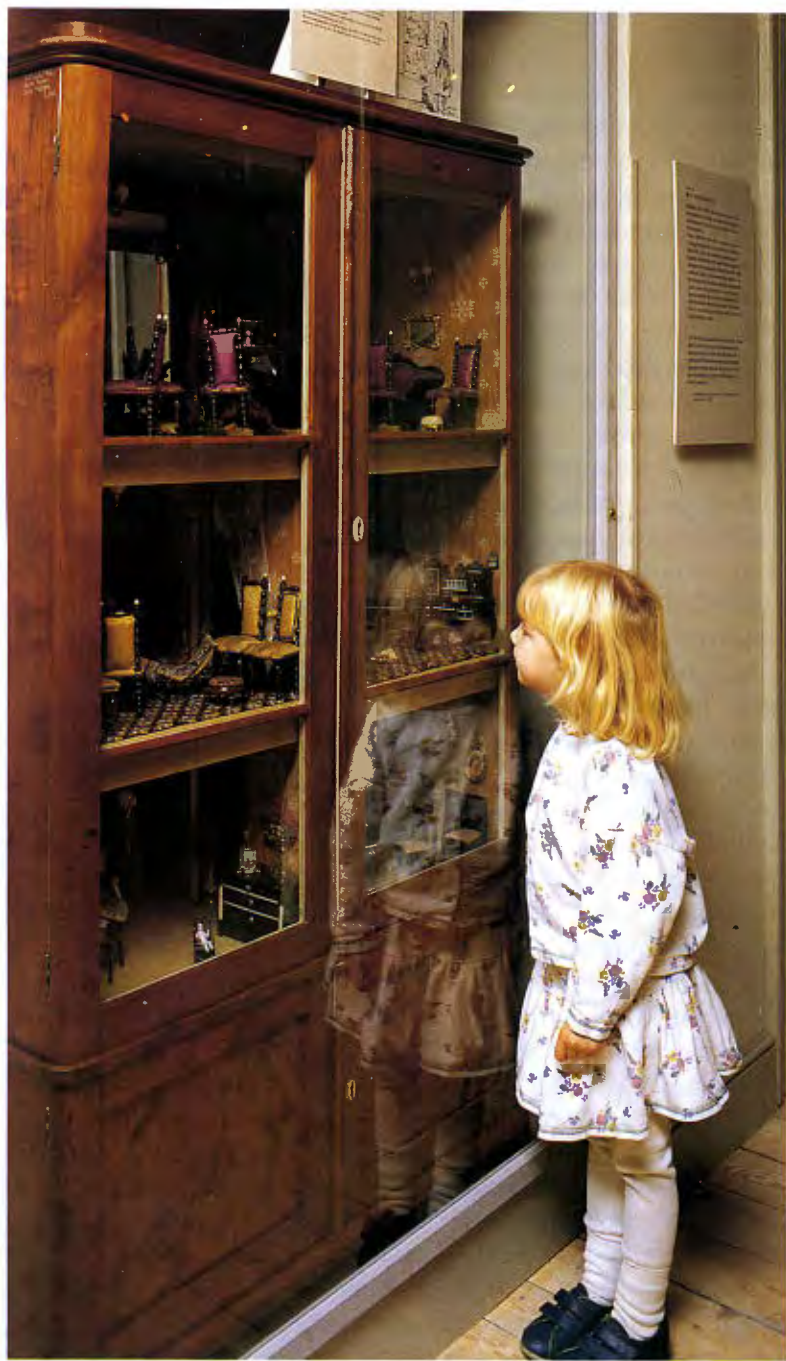
Både som hus och som utställningsbygge är det karlinska Borgarhuset alltså ett klart och spännande uttryck för samtidens idéer. Det måste hanteras med stor varsamhet. Även om vi på nytt bygger in rum som ska ge uttryck för andra tider ska man likväl känna att denna lek äger rum i ett hus som har sin egen karaktär, en egen atmosfär.

Fönstren hör till det som tidsbestämmer byggnader och rum kanske mer än något annat. Exteriört kan de naturligtvis inte röras. Interiört har vi valt olika lösningar i rummen – ibland heltäckning med skärm, en gång en framförställd skärm med ett nytt fönster med andra mått, en annan gång synliga karmar som ram kring bilder mot matt, ljusgenomsläppande glas.

Trägolven har överallt tagits fram. I de »äldsta» rummen är de mörka, behandlade med olja och terpentin, i de »yngre», från rokokon och framåt, har de befriats från gamla mattbeläggningar, lagats upp där så behövts, slipats där det varit nödvändigt eller bara skurats och därefter behandlats med ljus trägolvolja.

Allt måleriarbete (på något undantag när) har skett med färg som målaren själv framställt och med egna pigmentblandningar, snickerier har strukits med oljefärg eller äggoljetempera, väggarna i de interiörer som inte har historiska tapeter har makulerats och liksom taken strukits med limfärg. De sista två

Ylva vid dockskåpet. Vårt Borgarhus är större men ganska besläktat med ett dockhus – en verklighet i miniatyr, gestaltad med kärlek och efter bästa förmåga, i hopp om att »huset» ska komma många till glädje.



rummen, som är rena utställningsrum, har dock strukits med en matt fasadoljefärg som ger en limfärgsliknande yta men är mera hållbar och lättare att »bättra» än limfärg om ändringar i utställningen skulle kräva det.

Om armatur och ljussättning har redan mycket sagts, om montrar likaså. Avskärmningarna framför de fria arrangemangen, lexanskivor hängda på järnstativ, är en lösning som tillkommit både av ekonomiska och estetiska skäl. Efter många och långa diskussioner var det slutligen Kulturens snickare Per Persson som löste problemet. Den lösning vi valt ger mer arbete med dammtorkning och större krav på vakthållning än slutna rum, men vi vinner i rumskänsla och närhet till föremålen.

Genom huset löper gångmattor av kokosfiber, neutrala och slitstarka. Svårare är det att finna vackra och effektiva dörrmattor, en viktig detalj i underhållsarbetet.

En viss ljusbehandling har också skett genom att alla fönster försetts med insatta skivor av laminerat glas, täckta med solar-screen som minskar insläpp av UV och LUX, dessutom ibland med rökfärgat filter som dämpar det synliga dagsljusinfallet. Denna »inglasning» har betydelse för stämningen i huset, det tillfredställer konservatorernas önskemål och det sparar dessutom värmekostnader i ett hus med enkla fönster. Det ökar dessutom säkerheten, och därmed är vi inne på ett stort och viktigt kapitel.

Det blev Securitas som fick installera såväl brandlarm som larm för stöld och inbrott i detta hus som verkligen också kan kallas en klenodkammare. Installationen av brandlarm med rökdetektorer löpte helt problemfritt medan säkerhetsfrågorna ofta var komplicerade och krävde en rad olika lösningar. Genom ett nära samarbete med montören på platsen anser vi oss nu ha fått ett gott skydd även i denna »öppna» utställning.

De flesta arbeten som förekommit under uppbyggnaden har nu på något sätt kommenterats, men om texterna har ännu ingenting sagts. Här återstår på flera ställen ännu mycket arbete, såväl med den grafiska utformningen som med val av innehåll. En översättning av vissa ledtexter till engelska och tyska är naturligtvis ett självklart krav. Problemet är tiden, chansen att kunna avsätta koncentrerad tid för uppgiften.

Till invigningen gjordes utöver texterna i utställningen en »mapp» med en första giv av informationsblad till de olika rummen. Innehållet i mappen kan förändras och kompletteras. Det som nu annars förestår är, som redan sagts, en vägledning och några häften i den skriftserie som är knuten till »Tidens rum».

Generellt vill jag hävda att en sk basutställning utöver en summarisk ledtext fr a ska redovisa just basfakta kring föremålen, funktion, material, teknik, tid och ort vad gäller tillverkning och användning. Den som ensam eller i litet sällskap vandrar genom huset ska möta *föremålen*, vandra i klenodkammaren, här är det föremålen som med sin egen utstrålning ska spela första fiolen. Hur texten sedan ska utformas är en känslig avvägningsfråga – vad ska ligga i utställningen och vad kan läsas i handen. De tidsaktuella och individuella perspektiven och tolkningarna – det som är den tillfälliga utställningens styrka – får i basutställningen finnas hos visaren, »animatören», och i tilläggsstrycksaken.

Medverkande i utställningens uppbyggnad

Museichefen Eva Nordenson ledde arbetet med den första etappen, som innebar större delen av husets yttre iståndsättande och den första våningens fyra utställningsrum. Dessa invigdes till 100-årsjubileet 1982 och stängdes först hösten 1988 inför slutspurten av återöppnandet av hela huset i maj 1989.

Ansvar för den andra etappen har legat på »avd 2» med undertecknad som avdelningschef. Under min tjänstledighet 1986 påbörjades reoveringen av husets tapeter under ledning av Anders W Mårtensson och Eva Kjerström Sjölin. Under 1987 gjordes omfattande arbeten med konservering av möbler och stafflikonst, och det egentliga planeringsarbetet startade, bla med samtal med historikerna Sten Skansjö och Anders Persson samt intendenterna Eva Lis Bjurman, Anki Dahlin och Johan Knutsson. Antikvarie Johan Gustafsson har tjänstgjort på avdelningen under hela uppbyggnadstiden och har med sin hjälpsamhet och kännedom om samlingarna varit en gemensam resurs för oss alla.

Som framgått av skildringen ovan svarar de olika medverkande självständigt för sina rum: Eva Lis Bjurman för rum 14, Anki Dahlin och Johan Knutsson för rum 4-7, Johan Gustafsson för rum 10-11, Eva Kjerström Sjölin för rum 16-19 och undertecknad för rum 9-10. Med kompletteringarna i de tre första rummen och rum 8, 12 och 15 har Johan Gustafsson och jag hjälpts åt. Flera vid avdelningen tillfälligt tjänstgörande, däribland filosofie kandidaterna Kristina Heilo, Anna Landberg, Kristina Strand och Ann-Charlotte Weimarck, har bidragit med viktiga synpunkter och arbetsinsatser, inför utställningen och efter dess öppnande.

För arbetet med textilierna har antikvarie Britta Hammar och konservatorerna Ingela Kristiansson och Kirsti Dahle Emaus svarat. Föremålsvården, rengöring och lagning av husets kakelugnar och mängden av småföremål har handhåfts av museets övriga konservatorer Martin Andrén, Barbro Bouassa, Brita Erlandsson och Magda Sjögren, tidvis med förstärkning av arkitekt Daria Enescu och fil kand Kristina Heilo.

Vad gäller byggsidan och tekniska installationer har samarbetet varit intensivt med avd 6, under ledning av Curt Widell, som under långa perioder ställt snickaren Per Persson med medhjälpare Michael Persson och Alf Andersson samt målaren Thorsten Karlsson till vårt förfogande. Uppsyningsman Lars Johansson har varit kontaktperson vad gäller offerter på byggmaterial och i diskussioner om säkerhetsfrågor, samt jämte Martin Andrén svarat för foto- och textmontage.

Texterna och trycksakerna till utställningen har tagits fram i samarbete med Christer Wallin och hans medarbetare på Wallin & Dalholm Boktryckeri AB.

Flertalet av de externa konsulterna, leverantörerna och entreprenörerna har ovan nämnts i den löpande berättelsen. En samlad förteckning återfinnes på sidan 194. Vi tackar för gott samarbete kring uppbyggnaden av utställningen i Borgarhuset, men också för en generositet som gjort det möjligt att illustrera denna årsbok med långt flera färgbilder än vi annars kunnat bjuda läsarna.

Referenser* och litteratur i urval

INLEDNING

- *Einar Bager, Malmö byggnadshistoria till 1820. *Malmö stads historia*, red Oscar Bjurling, 1971
Förr och framöver. *Föreningen Gamla Lund Årsskrift* 65, 1983
Georg J:son Karlin, *Kulturhistoriska museet i Lund. En handbok för besök och självstudium*, 1918. Här kallad *Handboken*, eller handboken från 1918
dens, *Vägvisare genom Kulturhistoriska museet i Lund*, 1932
*Tom Söderberg, *Den namnlösa medelklassen*, Stockholm 1956

RUM 1

- *Erik Lundberg, *Svensk bostad*, 1942/78
Curt Wallin, *Jens Holgersen Ulfstand till Glimminge*, Tomelilla 1979
Gustaf Åberg, *Glimmingehus*. Svenska kulturminnen 7. Riksantikvarieämbetet 1986

RUM 2

- *Gunilla Frick, *Svenska Slöjdföreningen och konstindustrin före 1905*, 1978
*Sven T Kjellberg, *Tre kåsor och tre sturedöttrar*. *Kulturen* 1936
Boo von Malmberg, Gripsholm. *Slott och herresäten i Sverige*, Kungliga slott 2, 1971
*Sten Skansjö, *Från svenska vasaborgar till privata praktislott i Skåne*. Manus nov 1987

RUM 3

- Janne Agri, *Bland yrkesmän i gamla dagar. vardagsbilder från 1600-talets Malmö*, 1930
*Einar Bager, *Lembkeska gården. Malmö Fornminnesförenings årskrift* 1949
Christian IV og Europa. 19. Europarådutställningen, Danmark 1988
Jan Gerber, *Renässansskåp med intarsia*. *Kulturen* 1967
William Karlson, *Dansk möbelkonst i Kulturen*. *Kulturen* 1943
Niels-Knud Liebgott, *Kistor og skabe*, Nationalmuseum Köpenhamn 1975
*Anna Lena Lindberg, *Konstpedagogikens dilemma*, Diss. Lund 1988
(här om »die Kunstgewerbebewegung» och museihistoria)
Barbara Mundt, *Die deutschen Kunstgewerbemuseen im 19. Jahrhundert*. *Studien zur Kunst des neunzehnten Jahrhunderts* 22, München 1974

RUM 4

- Eva Nordenson, *Årets gång på Kulturen*. *Kulturen* 1983
Bengt Bengtsson, Rutger von Aschebergs »Fältstervis». *Kulturen* 1971
Skåne mellan Sverige och Danmark
Ingvar Andersson, *Skånes historia*, 1974
Gösta Johansson, *Skånes historia*, 1977
Palle Lauring, *Danmark i Skåne*, 1952

Nye stuen

- Sven T. Kjellberg, *Ull och ylle*, 1943
Johan Knutsson, *Barockmöbler på Skokloster*, 1989
Peter Thornton, *Seventeenth Century Interior Decoration in England, France and Holland*, New Haven & London 1978

Linneskåpet

- Anki Dahlin, *Linne – skötsel förr och nu*. *Hemslöjden* nr 6 1989
dens, *Textil på Skokloster*, 1988
Märta Lindström, *Duk och damast*, *Kulturen* 1958
dens, *Renässansbroderier*, *Kulturen* 1958
dens, *Broderad duk från 1600-talet*, *Kulturen* 1961
dens, *Vitbroderi*, *Kulturen* 1961
dens, *Broderat täcke från 1691*, *Kulturen* 1972

RUM 6

- Jan Gerber, *Kabinettskåp*. *Kulturen* 1974
dens, *Instrument för vetenskap och vardag*. *Kulturen* 1975
Ragnar Josephson, *Barocken*, 1967
Johan Knutsson, *Kabinettskåp*, 1985
Bo Lindwall, *Barockens epok*, 1968
Arne Losman, *Carl Gustaf Wrangel och Europa*. *Lychnos-Bibliotek* 33, 1980
dens, *Drömmen om Kina speglad i Skoklosters slotts bibliotek*. *Skokloster-studier* 24, 1990

RUM 7

- Jan Gerber, *Tebord med målad skiva*. *Kulturen* 1967
dens, *Kineserier*. *Kulturen* 1968
Lars Holmgren, *Iohannes Ruckers me fecit Antwerpia 1618*. *Kulturen* 1975
Johan Knutsson, *Barockmöbler på Skokloster*, 1989
(se även litt anförd under rum 4 och 6)

RUM 8

*Rotraud Bauer, *Darstellungen aus dem Leben Alexanders des Grossen. Historische Schlachten auf Tapisserien aus dem Besitz des Kunsthistorischen Museums Wien*. Utst:ska-talog 1976

Bo Gyllensvärd, *Porcelainet från Kina*, 1990

*Andreas Larsson, Charles le Brun
»L'Histoire d'Alexandre» och Skoklosters
Alexandersvit. *Konsthistorisk Tidskrift LVI*,
1987

RUM 9

Britta Hammar, *Dräkter på porträtt. Kul-turen* 1988

*Sten Lindroth i *1700-tal Tanke och form i rokokon*, Nationalmuseums utställnings-katalog nr 423, 1979

RUM 10

*1700-tal Tanke och form a a
1700-talet i närbild, Anders Berchs samling.*
Utställningskatalog Nordiska museet
1990

Anders Berchs samling i Nordiska museet, red
Elisabet Stavenow Hidemark, Stockholm
1989

Bengt Bengtsson, *Byråar i miniatyr. Kul-turen* 1963

Sophia Björkdahl, *Jakttapeten på Bondeska
palatset och andra gobelängimitationer*,
40-p. uppsats i konstvetenskap, Stock-
holm 1970

Carl Gustaf Tessin och konsten, red Per
Bjurström. Årsbok för Svenska statens
konstsamlingar 17, 1970

Helena Dahlbäck Lutteman, *Svenskt por-slin*, 1980

Gunilla Eriksson, »à la chinoise». *Kul-turen* 1977

dens., *En kostlig potpourri. Kulturen*
1976

dens., *Europeiskt porslin*, 1970

Jan Gerber, *Möbelbeslag under 1700-ta-let. Kulturen* 1969

Sten Lindroth, *Kungl. Svenska Vetens-kapsakademiens Historia 1739–1818*,
1967

dens., *Svensk lärdomshistoria*, 1978

Inge Mejer Antonsen, *Saftapeter. Et bi-drag til vægbetrækkets kulturhistorie.*
Nationalmuseets Arbejdsmark 1979

Gösta Selling, *Svenska herrgårdshem under
1700-talet*, 1937

Åke Stavenow, *Carl Hårleman*, Uppsala
1927

Anna Greta Wahlberg, *Jean Eric Rehn*, 1983

Louise Vinge, *Om böcker och bokläsare i
Lund omkring 1760. Skrifter till Tidens
rum*, Kulturen Lund 1991

»Yppighets nytta», Malmö museums ut-ställningskatalog, Malmö 1979

RUM 11–12

Erik Andrén, *Snickare, schatullmakare och
ebenister i Stockholm*, 1973

dens., *Äldre svenska parkettgolv. Det
handlar om trä. Skånes Trävaruhandlares
förening 50 år*, red. Bengt Bengtsson 1966
Kring Bellman, red Lars Göran Eriksson,
1964

J S Berall, *A History of Flower Arrangement*,
London/New York 1953

Per Bjurström, *Sergel tecknar*, 1985

Marschall Lagerquist, *Ebenisterna i
Stockholm, Rig* 1952

Anders W Mårtensson, *En tur upp för
Kyrkogatan i Lund. 1981 Årsredovisning.*
Lundabygdens Sparbank, 1982

Märta Helena Reenstierna, *Årstadagbo-ken*, Stockholm 1946

Barbro Åstrand, *Blommor i vas och kru-ka. Kulturen* 1971

RUM 13

*Göran Johnson, *Parkanläggningarna vid
Ousbyholm. Planeringsunderlag inför ar-beten med parken vid Ousbyholm*, ma-nuskript 1985-05-01

William Karlson, *Målad väggbeklädnad
av C L Gernandt. Kulturen* 1945

*Pauline Nathanson, *Dekorationsmålaren
Christian Laurentius Gernandt och hans ar-bete på Katrinetorp*, 60-p. uppsats i konst-
vetenskap, Lund 1988

RUM 14

Ronny Ambjörnsson, *Familjeporträtt. Es-säer om familjen, kvinnan, barnet och kärle-ken i historien*, 1978

Fredrika Bremer, *Familjen H*, 1828
dens., *Nina* 1834

dens., *Hemmet*, 1839

dens., *En Dagbok*, 1843

*dens., *Sjelfbiografiska Anteckningar, Bref
och Efterlemnade Skrifter; Af Ch. B-r. Öre-bro* 1868.

Eva Lis Bjurman, *Ögat i spegeln. När var-tar sin*, red K-O Arnstberg, 1988

RUM 15

William Karlson, *Gobelänger i papper.*
Kulturen 1938

- Joseph Leiss, *Bildtapeten aus alter und neuer Zeit*, Hamburg 1961
- *Ingemar Tunander, *Tapeter i Sverige*, 1984 s 54
- Josephine Brandt, Napoleon stigande upp ur sin grav. *Kulturen* 1988
- RUM 16
- Tove Clemmensen, *Et Klunkehjem. Nationalmuseets Arbejdsmark* 1942.
- Jacob von Falke, *Konsten i hemmet*, 1876
- Britt Gejwall, *1800-talets stockholmsbostad*, 1954
- Jan Gerber, *En finsnickares bildvärld. Kulturen* 1980.
- G. Himmelheber, *Klassizismus, Historismus, Jugendstil. Die Kunst des deutschen Möbels*. Red H Kreisel, bd III, München 1973
- Eva Kjerström Sjölin, *Det borgerliga hemmet belyst med fotografier från Lund. Kulturen* 1990.
- Märta Lindström, *Konstslöjdanstalten och lotteriet. Kulturen* 1982
- Anders W Mårtensson, *En borgmästarevånning i Lund. Kulturen* 1971
- Barbara Mundt, *Historismus, Kunsthandwerk und Industrie im Zeitalter der Weltausstellungen*, Berlin 1973
- June C Nylander, *Fabrics for historic buildings*, Washington 1983
- Bengt Nyström, *Konsten till industrin*, 1982
- Gottfried Semper, *Der Stil im den technischen und tektonischen Künsten oder Praktische Aesthetik*, Bd I och III, Frankfurt/M 1860-63
- Elisabeth Stavenow-Hidemark, *Hemmet som konstverk. Fataburen* 1984. Nytryck i *Skrifter till Tidens rum*, *Kulturen* Lund 1991
- dens, Jugend*, 1964
- Plysj, palmer och pomponger. En hyllest til historismens epoke 1840-1900*. Red Anniken Thue. Vestlandske Kunstindustrimuseum, Bergen, 1987
- Claes Wahlöö, *...genom dess blotta avspjgling. Kulturen* 1979
- R.N. Wornum, *The Exhibition as a Lesson in Taste. The Great Exhibition in London 1851. The Art Journal Illustrated Catalogue*, Devon 1970
- ALLMÄNT
- Tove Clemmensen, *Skæbner og interiører*, Nationalmuseet Köpenhamn 1984
- Jonas Frykman & Orvar Löfgren, *Den kultiverade människan*, 1979

- Hemma i konsten*. Nationalmuseums utställningskatalog nr 502. Uddevalla 1987
- Sigrid Hinz, *Innenraum und Möbel von der Antike bis zur Gegenwart*, Berlin 1989
- Kina slott på Drottningholm*, Allhem 1972
- Konsten i Sverige I-II*, red Sven Sandström, 1988
- Marschall Lagerquist, *Hem och människor. Fataburen* 1943
- Gustaf Näsström, *Forna dagars Sverige I-III*, 1962
- Svenska folket genom tiderna I-XII*, red E Wrangel, 1938-40
- Gregor Paulsson, *Svensk stad*, 1950-53
- Slott och herresäten i Sverige*, Skåne I-III, Malmö 1966
- Peter Thornton, *Authentic Decor. The domestic Interior 1620-1820*, London 1984
- Sigurd Wallin, *Bohag, heminredning och dräkt*, 1946

SPECIALOMRÅDEN

- Annika André & Christina Högstedt, *Kartornas Lund*, 1990. Föreningen Gamla Lund Årsskrift 72
- Erik Andrén, *Möbelstilarna*, 1981
- Gunnel Hazelius-Berg, *Gardiner och gardinuppsättningar*. Nordiska museet 1961
- Möbelhistoria på Gripsholm tillägnad Stig Fogelmack*, red Bo Vahlne, 1986
- Britt & Ingemar Tunander, *Kakelugnar, spisar och kaminer*, 1982
- Ingemar Tunander, *Tapeter i Sverige*, 1984
- C F Tosselius, *Tapetmålarbok*, red. Sigurd Wallin. Nordiska museets handlingar 62, 1965
- Barbo Åstrand, *Gamla ur*, 1980

UTSTÄLLNINGAR

- Elisabet och Ove Hidemark
Svensk bostad. Ett utställningsprojekt. *Fataburen* 1972.
- Att inreda i kulturhistoriska miljöer. *Byggnadskultur* nr 4 1988
- I Arnö-Berg, E Stavenow-Hidemark & M L Wulfcrona-Dagel, *Stadsfrågan i kulturhistoriska miljöer*. Nordiska museet/Skansen 1986

Kulturens samlingar presenteras fortlöpande i Kulturens årsbok. Se *Kulturen 1935-1985. Register*, 1986, under möbler m fl uppslagsord. Se även *Kulturen runt*, 1977, och *På Kulturen i Lund*, 1982, två översiktliga och bildrika presentationer av museet där Borgarhusets material också förekommer.

Så bodde Arendt Giertsön

En skomakarmästares hem i 1670-talets Lund

I BORGARHUSET PÅ Kulturen finns en interiör kallad »Nye Stuen». Så kallades det rum, som en del av det förmögnare borgerskapet under 1600-talets andra hälft inredde i sina bostäder, vanligtvis för att användas som sängkammare, en benämning som förekommer i en del bouppteckningar. Här finner man därför oftast en säng, och för värmens skull försågs rummet mestadels med en järnkakelugn (sättugn). För övrigt var »Nye Stuen» i likhet med »Stuen» möblerad med bänkar, kistor, skåp, bord och stolar.

Inredningen i Kulturens »Nye Stue» bygger till största delen på en bouppteckning efter en mycket förmögen borgmästare i Malmö, Söffren Christensen, upptecknad år 1651. Denna interiör speglar således hur ett förnämt hems »Nye Stue» var inredd. Men hur bodde då borgerskapet i allmänhet? Vilka möbler, husgeråd, textilier hade en borgarfamilj i Lund under 1600-talets andra hälft?

Svaren finns i bouppteckningarna. Här får vi veta hur hantverkarna och köpmännen hade det i sina hem och fähus. Och vi får kunskap om varulager, och i sällsynta fall om vilka arbetsredskap en hantverkare hade. Handlingar av detta slag är av mycket stort värde som komplement till museernas samlingar av möbler, husgeråd och textilier, eftersom museiföremål från 1600-talet till största delen hör hemma i högre ståndsmiljö och vi oftast saknar uppgifter om i vilket sammanhang de ursprungligen ingått. Enklare möbler och bruksföremål har dessutom sällan bevarats till eftervärlden, men med bouppteckningarna som underlag kan man få en bättre bild av hur

människor för trehundra år sedan levde. Låt oss därför se vad ett studium av en samling skrifter och bouppteckningar från 1600-talets andra hälft, som förvaras i Landsarkivet i Lund, kan ge.

På nu gulnade papper förtecknade skrivaren, i närvaro av betrodda män i staden, allt som fanns i boet, mark och byggnader, gäld och skuld. Ännu flera decennier efter det att Skåne blivit svenskt skriver man på sitt gamla danska språk, och länge räknades boets tillgångar i danska mynt.

Här i dokumenten möter oss människoöden bland allt det materiella. Vi möter änkan efter en fattig hantverkare i ett fallfärdigt hus utan skorsten, beläget i stadens utkant. Här ryms det torftiga bohaget på en halv sida medan listan på boets skuld är desto längre.

Och här träder han fram, den myndige, välbärgade köpman-
nen eller hantverksmästaren i sitt präktiga hus vid Torget, Söndre gaden (Södergatan) eller Bredhe gaden. Här fick skrivaren fylla ark efter ark med allt vad det välbärgade hemmet rymde. I kistor och skåp låg husets förråd av färgrika textilier. Bänkar och stolar pryddes av dyrbara flamska hyenden. Den praktfulla järnkakelugnen i »Stuffuen» vittade om husets välstånd och möblerna, ofta målade i rött eller grönt, lyste upp de dunkla rummen.

Från rum till rum gick värderingsmän och skrivare och framför sig kunde de se, hur de dyrbara vaxljusen i takets »Messing Lyse Crone» tänts till fest, hur husfadern tagit fram stånka och tumlare av finaste silver ur skåpen, allt medan kökets förråd av kittlar och grytor av koppar och mässing, mortlar och hackbräden kommit till användning.

Ofredstider

Decennierna efter 1650, den tid »Nye stuen» vill åskådliggöra och den tid varifrån vi hämtar vår bouppteckning, var en ur många synpunkter svår tid för Lunds befolkning. Vårvintern 1644, då Skåne fortfarande tillhörde Danmark, förlade den

svenske fältmarskalken Gustaf Horn sina trupper i och omkring Lund. Förutom alla ekonomiska problem och annat intrång, som inkvarteringen av de svenska soldaterna medförde, plundrades staden svårt. Bl a tog fienden allt bly och järn, till och med stuprännor bröts loss.

År 1645 slöts freden i Brömsebro, en fred som innebar att ännu ett drygt decennium skulle Skåne förbli danskt. Men ett nytt krig började år 1657 och året därpå kom Skåne, Blekinge och Halland genom freden i Roskilde att tillfalla Sverige.

Lund, som fram till 1537 var ärkebiskopssäte, hade med alla sina kyrkor och kloster spelat en utomordentligt viktig roll i Danmarks historia. Nu var staden en ort av mindre betydelse, även om den fortfarande tjänade som centrum för den kyrkliga administrationen.

En ny roll fick staden genom inrättandet av universitetet, vilket tillkom som ett led i försvenskningsprocessen. Invigningen skedde på Karldagen den 28 januari 1668. Och staden började nu återhämta sig. Men så utbröt 1675 det skånska kriget. Ånyo kom Lund i likhet med andra skånska städer att drabbas hårt innan fredstraktaten undertecknades år 1679.

Under dessa krigsår drabbades Lunds invånare också av en fruktansvärd händelse. I augusti 1678, då kriget redan var förlorat för danskarna, stacks staden i brand av en dansk strövrupp. Sammanlagt blev 163 av stadens 304 gårdar lågornas rov. Till dessa hörde rådhuset vid torget med en stor del av stadens arkiv. Däremot undgick lyckligtvis Domkyrkan eldens härjningar.

1691 års sjättepenningsslängd

Under decennierna efter fredsslutet sökte sig åtskilliga skåningar till fosterlandet på andra sidan Sundet där många också hade släktförbindelser. Denna utflyttning till Danmark och dessa släktförbindelser har medfört, att vi i dag har ett källmaterial som ger oss en mycket god kännedom om tomter, byggnader och deras ägare i Lund under slutet av 1600-talet.

Det fanns nämligen två äldre svenska bestämmelser, som gällde beskattning av ägarförhållanden. De innebar att av de utflyttade personernas egendom skulle 1/6 utgå i skatt och av arvsmedel till utom Sverige boende personer skulle 1/6 tillfalla kronan. Detta var den sk sjättepenningen.

I längden, som är förtecknad rotevis, finner man uppgifter om tomternas belägenhet (tomtnumren är ändrade i senare tid), byggnader och deras ägare. Även för decennierna före 1690 finns rikligt med uppgifter.

Däremot har i längden ej medtagits de ca 50 tomter, som tillhörde den akademiska jurisdiktionen, varav åtskilliga omfattade de sk publika tomterna, som utgjorde gammal kyrko- eller kronoegendom. Akademien hade ju, allt sedan universitetets grundande, utgjort en från staden skild jurisdiktion i vilken ingick akademins lärare, studenter, akademihantverkare m fl.

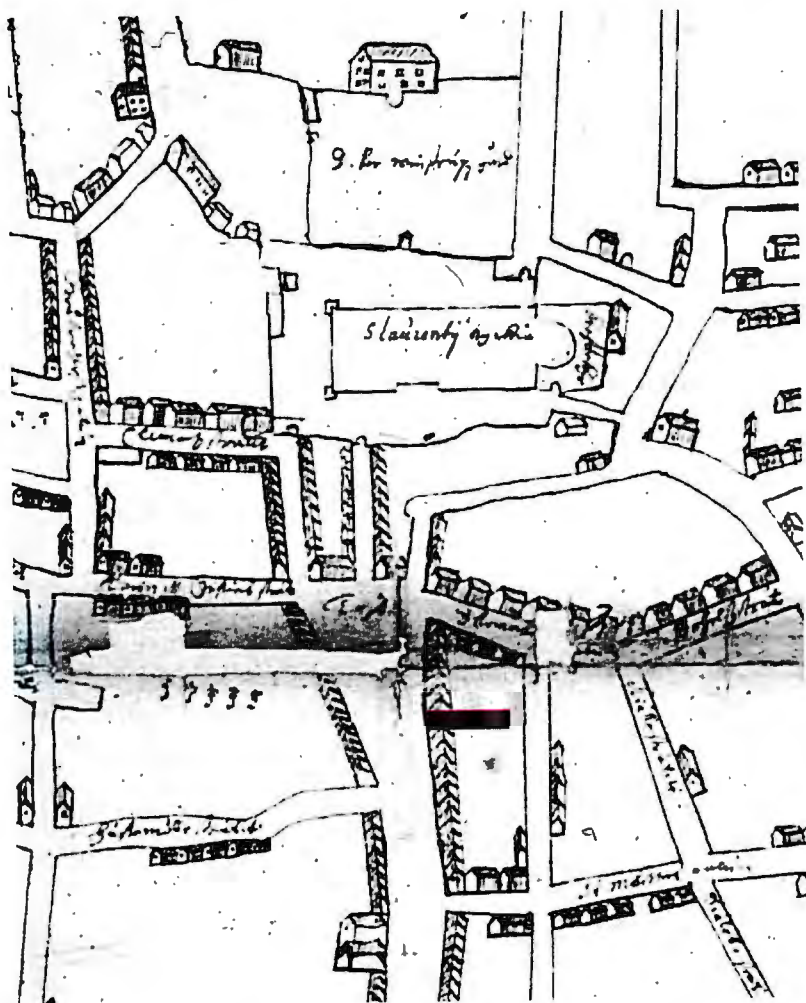
En skomakarmästares hem i 1670-talets Lund

Anno 1677 den 2 november förrättades bouppteckning efter skomakare Arendt Giertsön i Lund. Han hade i sin livstid som mästare varit medlem i det ansedda »skomakarlaget», ett av de äldsta och mest ansedda skråsamfunden i Lund. Giertsön var en efter sin tids förhållanden välbärgad man, ägare av två »gårdar», centralt belägna i staden, samt en gård i Lilla Råby, jord och hagmark.

Gårdarna är upptagna i 1691 års sjättepenningsslängd under Vår Frue rote. Den sk »Huvudgården», som familjen bodde i, låg tillsammans med en rad andra gårdar vid Torgets östra sida strax söder om den plats där nu Botulfsgatan går fram. Om denna gård kan vi i sjättepenningsslängden läsa följande:

Wårfrue rothe nr. 119

10. Den gård, som Peer Olss. Skomakare i boer, beboddes 1658 af een borgmästarencchia be:d Anna Jöns Hans, effter hon bortflöte har åthskillige folck den beboet, intill Arendt Giertss, den köpte och dher uti bodde, till kriget påkom, då gården blef afbrändt, dödde så 1677 och effterlemnade sig 3 barn, som med sin moder ähre her i staden, sedan köpte dhenne Peer Olss, tompten af enckian och nu har opbyggt ett huuss.



Utsnitt ur Andreas' karta från 1669. I norr Kungshuset, nuvarande Lunda-gårdshuset. Vid kartans tillkomst tjänstgjorde huset som biskopshus för Peder Winstrup. I nederkanten syns fru Görvels hus (nuvarande Stäket). Det markerade området anger läget för Arendt Giertsöns gård.

Den andra gården låg vid Skomakargatan, där nu Stadshal-lens nordöstra hörn är beläget och beskrivs i längden under Vår Frue rote nr 113. Dessa båda tomter återfinns på en karta över Lund, upprättad år 1669.



Fri rekonstruktion av gatuhuset i Arendt Giertsöns gård vid Stortorget.

Den som granskar 1669 års karta ser längs Torgets östra sida en räkka av byggnader, alla schablonmässigt utritade. En av dessa har utmärkt Giertsöns hus. Man ser också att kvarteret är obebyggt mot öster, och tomterna har således sträckt sig tvärs genom kvarteret. Tomten var ca 12 m bred längs Torget och 50 m djup.

Giertsöns hus var en tvåvåningsbyggnad, sannolikt byggd i korsvirke i likhet med de allra flesta husen i Lund under 1600-talet. Man har för övrigt mycket litet kännedom om bebyggelsen i Lund under denna tid i jämförelse med vad man vet om tex Malmö och Ystad. Stenhus var ovanliga. På kartan kan man se två av dem, »Fru Görvels gård», nuvarande Stäket och biskop Peder Winstrups gård, Kungshuset. Korsvirkesbebyggelsen i Lund var över huvud taget av enklare utförande, med få eller inga utsmyckningar i form av träsniderier, i jämförelse med bebyggelsen i Ystad och Malmö. Giertsöns hus bör liksom flertalet korsvirkeshus haft halmtak. För övrigt finns inga uppgifter om byggnaden, förutom antalet rum och deras benämningar.

Vad bouppteckningen förtäljer

Hur gammal Arendt Girtsön var när han dog vet vi inte. Han efterlämnade hustrun Marne Gudmundsdaater, som tidigare varit gift med skomakare Jöran Johansön. Arendt och Marne (eller Marine, som hon skrevs i en del handlingar) hade tre barn, sonen Giert Arendtsön 13 år, döttrarna Giörwelle Arendtzaater, 10 år och Boell Arendtzaater, 6 år gammal.

Familjen var enligt bouppteckningen välsituerad. Därom vittnar de två gårdarna i staden, möbler, textilier och annat av värde. Arendt Giertsön efterlämnade dessutom 300 daler i »Contante Penge». En annan uppgift som tyder på ekonomiskt välstånd är att Giertsön var innehavare av inte mindre än tre järnkakelugnar, två i gården vid Torget och en i gården vid Skomakargatan, vilka tillsammans var värda 52 daler. Detta kan jämföras med att två hästar i samma bouppteckning värderades till 6 daler tillsammans.

Efter den sedvanliga uppräkningsmen och värderingsmän och förmyndare för de omyndiga barnen vidtar värderingen av boet i det här fallet rum för rum, vilket i detta sammanhang är av största vikt.

»Udi Stuffuen»

Stugan var det centrala bostadsrummet, som sträckte sig över husets bredd, från gata till gård. Ibland var stugan, som alltid var försedd med någon form av värmekälla, enda rummet förutom köket. Men i borgerlig miljö får man räkna med att man har en eller ibland flera kammare samt i enstaka hus en sal.

Om vi utgår ifrån bouppteckningen och vad vi vet om den traditionella möbleringen kan vi göra oss en bild av stugan. Den bör den ha sett ut på följande sätt. Under fönstren mot Torget stod en »öppen» bänk. Man hade vid denna tid huvudsakligen övergått från väggfasta möbler till fristående bänkar och stolar. På bänken låg två bänkdynor. Framför bänken stod ett bord med stenskiva, som på grund av denna var värderat till 10 daler, en hög summa för en möbel. Vid bordsänden, husfaderns plats, stod en kistbänk, d v s en låg kista som man kunde



Del av dyna, vävd i gobelängteknik med vitt lin i varpen och fin ull. 65 x 63 cm. Flandern, 1600-tal. KM 9 224.

sitta på. Även på denna låg en bänkdyna. Som sittplats kunde man också använda en liten rödmålad slagbänk.

Mot innerväggarna hade de två skåpen sin plats. Det ena skåpet var stort och grönmålat och det andra, troligen mindre, var rött. Till förvaring av mindre och värdefulla föremål eller kanske pengar fanns två beslagna skrin.

Skåp och kistor förekommer i denna tid som förvaringsplats för de mest skilda saker. Särskilt textilier lades undan i kistor då de ej var i användning, och i ett välbärgat hem fanns gott om textilier och sängkläder. Dessutom skulle ju döttrarna ha sin brudkista. Förutom bänkdynorna är också en åkdyna omnämnd i stugan – förmodligen undanlagd.

På stenbordet låg en bordduk, som här uppges vara svart. Färgen kan ha valts med anledning av sorgen. Över bordet fanns en »duk». Detta var en slags himmel eller päll, som de också kallades, upphängd över bordet, dels till prydnad och dels som skydd för skräp som kunde falla ner från takspringorna. I stugan fanns också en spegel, som vid denna tid och i denna miljö var långt ifrån vanlig. Men denna spegel var lågt värderad och har tydligen varit av enklare slag eller i dåligt skick.

Stugans uppvärmning skedde med järnkakelugnen som i detta hem var försedd med järnfot och prydd med mässingskolor. Denna ugn som var värderad till inte mindre än 24 daler torde ha varit något av en statussymbol.

»Udi Nye stuffwen»

Även nya stugan var försedd med en järnkakelugn, men av värderingen att döma i något enklare utförande. Till denna nya kammare med skön uppvärmning var sängen flyttad från stugan. Sängen var en eksäng med sparlakan, kappa och »teppe», och sängkläderna bestod av en blårandig och en vit underdyna, två huvuddynor, två huvudkuddar med var och en dundyna.

För övrigt utgjordes möbleringen av en öppen bänk med bänkdynor, ett litet bord, en kistbänk och sex stolar med ryggstöd. Dessutom fanns tre hyenden. Bohaget stämmer således ganska bra överens med det som visas i »Nye Stuen» i Borgarhuset, även om möblerna i bouppteckningen förmodligen har varit av enklare utförande.

»Udi Stuffhe Cammerset»

I stugkammaren fanns ett litet bord med »luckt» fot ett sk kistebord.

Det fanns också en lång kistbänk med två utrymmen samt ett rött skåp, även det med två rum. I kammaren fanns ännu en kista, en sk halvkista, och en kopparflaska. Dessa möbler är lågt värderade.

»Paa Lofted offwer Stuffwe Cammerset»

På loftet fanns, förutom en svart ekkista utan beslag, inga möbler. Däremot är listan lång på en mängd föremål och



Sättugnen invid den rekonstruerade sängen i »Nye stuen» i Borgarhuset, med bilder av Syndafallet på gaveln och av Nattvarden på långsidan. Från sättugnen spreds värmen ut i rummet. Den kunde också spridas i olika behållare för glöder eller varm sand, ofta vackert utformade i mässing. På sättugnen står ett glödfat att t ex sätta mat över, på golvet en sängvärmare med sitt långa skaft, och en »korg» som innehåller ett lerkärl för glöder att sätta vid fötterna.

textilier av skilda slag som förvarades här uppe på loftet. Förteckningen börjar med sju hyenden, ett kuddvar i flamskvävnad och dessutom tre var till hyenden, en bänkdyna, ett bänkydynevar i flamskvävnad, värderat till hela 4 daler, samt ett blått var till en bänkdyna. Här förvarades också sängkläder vilka utgjordes av »överdynor», två »senge klaeder» och två par kuddvar.

Av lakan fanns sammanlagt tolv par, åtta par enklare lakan av blaggarn och fyra par linnelakan. Husets förråd av dukar fanns också på loftet och bestod av tre drälldukar. Servetter fanns ej, däremot tre handkläden vilka användes att hänga upp som prydnad.

Undanlagt på vinden var även gröna sparlakan med kappa och »teppe», avsedda för en säng.

Några dyrbara kläder förvarades också här. Det var en grå kappa och en »Sort pullenetz Kioll», dvs en svart sammetsdräkt, en svart fodrad huva med sammetskulle samt fyra par stövlar. Till kläderna hör också en »Laer Ulden Skiorte med 26 Sölffknapper Udi», alltså en ylleskjorta av skinn med 26 silverknappar i.

En del husgeråd mm av mässing och koppar finns uppräknat. Av mässingsföremål fanns bla en mortel med stöt, två ljusstakar och tre små bäcken. Mycket högt värderad, dvs till 16 daler, var en ljuskrona av mässing. Man kan jämföra denna summa med att två kor i bouppteckningen värderades till 12 daler.

Utav koppar fanns ett fat, en kittel och fyra grytor. Dessutom fanns här 1 1/2 lispund tenn, (1 lispund = 8,5 kg). Detta tenn tillsammans med det 1 1/2 lispund som fanns i köket motsvarar ca 25 kg. Sannolikt har man vägt tillsammans husets tennföremål och detta motsvarar i så fall ca 50 föremål, t ex tallrikar, fat och bågare.

»Udi Kiöckenet»

Förteckningen över husgeråd i köket är ganska knapphändig. Endast föremål av mässing och koppar finns antecknade. Av mässing fanns i köket en liten kittel och en ljusstake. Kopparföremålen utgjordes av ett fat, fyra kittlar, två »Potter», två grytor

och en gammal panna. Egendomligt nog finns inte några järnföremål, tex grytor eller spett, upptagna. Ej heller finns några träföremål upptagna, men detta kan förklaras med att de be-tingade ett ganska ringa värde.

Tyvänn finns ej någon uppgift om vad som fanns i spiskammare eller matbodas; sådana uppgifter är för övrigt sällsynta. Men där man finner dem, uppräknas tex salt, saltat kött och fisk såsom norsk sill, gråsej och torsk.

»Udi Bryggerset»

Något öl och brännvin finns ej förtecknat i bryggghuset, men att sådant framställdes framgår av att det fanns en bryggkittel, en liten kopparkittel, två bryggkar och en brännvinspanna.

»Paa Keller Stuffwen»

Källarstugan var möblerad med ett gammalt bord med bordkläde, två »öppna bänkar», ett vråskåp (hörnskåp). Det fanns också en säng med sparlakan, kappa och »Teppe». Till sängen hörde några av de sängkläder, som förvarades här, och utgjordes av: tre underdynor, varav en var blårandig, två överdynor, två huvuddynor och två huvudkuddar. Vidare anges två »Sengekleder».

»Paa Salen»

Sal, belägen i byggnadens övervåning, förekommer mycket sällan i bouppteckningar efter borgare från Lund. Möjligen kan den ha varit vanligare i husen tillhörande akademistatens medlemmar, men för dessa finns ytterst få bouppteckningar bevarade.

Man kan räkna med att förbindelsen med övervåningen utgjordes av en fristående trappa från gårdssidan. Salen fick, i de fall den förekom, överta stugans funktion som festsal och ibland som gästrum. Många gånger användes den också som en slags förvarings- eller lagerlokal. Någon eldstad fanns ej i salen eller i något av de angränsande rummen. I salen hos Arendt Giertsön fanns två gamla ekbord samt ett skåp av ek. Där fanns två sängar, varav den ena var av ek och värderad till hela 6 daler, vilket tyder på att den var en finare säng, avsedd för



Exempel på vad en bouppteckning I677 kunde innehålla, samlat på kistan i »Nye stuen».

gäster. I salen stod också en »öppen» bänk samt en stol med ryggstöd (bagstoll).

Salen fick även tjänstgöra som förvaringsplats för tio garvade puntläderhudar. I samband med dessa antecknar skrivaren också att elva hudar fanns under arbete på Garvaregården. Tre tunnor nötter hade troligen även de sin placering i salen.

»Udi det Cammer uden for Salen»

I kammaren utanför salen fanns endast ett litet runt bord samt två underdynor, en överdyna, två huvuddynor och en huvudkudde.

»Udi Svenne Cammerset»

Det är ovisst om svennekammaren varit belägen i bottenvåningen eller på övre våningen. I denna kammare fanns endast två sängar med sängkläder vilka bestod av tre underdynor, två överdynor och två huvuddynor.

»*Udi Enchens Sengh*»

Under denna rubrik tas i bouppteckningarna upp de sängkläder som änkan eller änkingen fick behålla för egen del. I ankans säng fanns i detta hem följande: Två underdynor, en överdyna, tre huvuddynor, två kuddar med var samt ett par lärftslakan.

Härefter har synemännen fortsatt synen utan skiljande rubriker. Först kommer boskapen. Två kor värderades till 12 daler, åtta får till 8 daler, tre svin till 3 daler och två hästar till 6 daler.

Att tiderna var svåra och att det var svårt att köpa vissa varor framgår av följande:

»Di Andre dend Mandz Klaeder beretter Encken att hafwe skaaret itu till Sörgeklaeder till sigh och sine Börn, saa som huen i denne beswaereige tid kunde intet faa till kiöbs till Sörgeklaeder.»

Därefter fortsatte värderingen med humle, salt, lin, ett barkkar och en arbetsvagn. Ett varulager för skomakerirörelsen bestod av 74 torra hudar, 23 barkade ovanlädershudar, 42 torra kalvskinn samt 4 läster.

Man kan räkna med att detta förvarades i någon byggnad inne på gården tillsammans med tre öltunnor, tre lispund talg, tre gamla beslagna hjul, tre tunnor råg samt en okänd mängd bark.

Föremål av guld och silver var långt ifrån vanliga hos lundafamiljer vid denna tid. Men i detta hem fanns silverföremål till ett värde av hela 77 daler och 7 marker. Föremålen, vars utseende man tyvärr ej får veta något närmre om, bestod av ett krus (keramik?) med silverlock, en silverkanna vägande 50 lod, ett silverstop och inte mindre än elva silverskedar.

»*Jordegodtz och Eyendomb*»

Under denna rubrik finns Giertsöns mark och gårdar värderade och texten återges här som originalet lyder.

Hoffwid Gaarden, som Sl: Arendt Giertsön i Boede

Taxerit och wurderit for	500 Dl.
Gaarden i Skomager Gaden Taxerit for	200 Dl.
Een Gaard wed lille Raabye wurderit for	60 Dl.

I Hauge wed Str: Mortensgade Taxerit for	50 Dl.
I Dito wed lille Raaby	40 Dl.
I Liden Hauge Pladtz som er öde	8 Dl.
I Stöcke Jord udj Galle-Wangen kaldis Gallebacken, som er 20 Skepper Land a 6 marker er	30 Dl.
Noch eet stöcke Jord udj Samme Wang paa helden, som er 26 Skepper Landh a 2 marker er	39 Dl.
1 Stöcke Jord i Gastelycken 16 Skepper Land a 2 mar- ker er	8 Dl.

Härmed hade allt blivit granskat och värderat och sedan man redogjort för utestående fordringar så var »Summan på boets förmögenhet» 2 403 daler, 1 mark och 9 skilling. Boets skulder och omkostnader för bouppteckningen utgjorde 230 daler, 1 mark och 9 skilling.

Det var således ett välbärgat bo mästare Arendt lämnade efter sig, men året efter hans död skulle familjen åter drabbas av olycka. Då inträffade den förödande branden och Giertsöns gård vid Torget blev lågornas rov. Änkan tycks senare ha bosatt sig i en gård vid Torgets norra sida, men om något av familjens möbler och husgeråd kunnat räddas och följde henne dit, det förmåler inte historien. Men tack vare bouppteckningen vet vi i alla fall att »så bodde Arendt Giertsön».

Ur Arendt Giertsöns bouppteckning

<i>Udi Stuffuen</i>	Daler	Mark	Skilling		Daler	Mark	Skilling
I Steen Skiffwe med Ehn foedh	10	-	-	1 Jern Kackell offn mäd Messing			
I Kistebenck for Bordenden	1	2	-	Pieller och Jernfoedh	24	-	-
I Aaben benck under Winduffwen	-	1	8	1 Speyell	-	2	-
I Röt skab for	1	-	-	1 dug offwer Bordet	1	-	-
I stort grönt Skab for	6	-	-	1 Sort Bordklaede	-	3	-
I liden röd Slabenck	-	3	-				
I Benkedyne for Bordsenden	2	-	-	<i>Udi Nye Stuffwen</i>			
I Benkedyne under Winduffwen	2	2	-	1 Ege Sengstedh	3	-	-
I Stacked dito	-	3	-	Sparlagen med Kappe och Teppe	3	-	-
2 beslagne Skrin	3	-	-	1 Blaarendet Underdyne	2	2	-
I Agedyne	1	-	-	1 Hvid Dito	2	2	-

	Daler	Mark	Skilling		Daler	Mark	Skilling
2 Hoffwiddyner	2	-	-	1 Kaaber Gryde	1	-	-
2 Hoffwidpuder med Waar	3	-	-	3 Dito	3	3	-
1 Dundyne	2	-	-	4 paar Stöffle	6	-	-
5 Hiönder	1	1	-	1 Sort Egekiste uden beslag	2	-	-
1 Aaben Benck	-	2	-	8 paar blaagarns Lagen	6	-	-
1 Benckedyne	1	2	-	4 paar hörgarns Lagen	12	-	-
1 Dito	1	-	-	3 Dreyells Duge	4	2	-
1 Lidet bordh for	-	2	-	2 Par Pude War	3	-	-
1 Kistebenck	1	-	-	3 Handkleder	1	-	-
6 Bagstole a 1 mark 8 skilling	2	1	-	1 Sort forret Hue med flöyellspuld	2	-	-
1 Jern Kackellofn med Jernfoedh	16	-	-				
3 Hiönder	-	3	-	<i>Udi Kiöckenet</i>			
				1 Lysestage	1	-	-
<i>Udi Stuffhe Cammerset</i>				1 Liden Messing Kedell	-	1	-
1 Lidet Bordh med luckt foedh	1	-	-	1 Kaaber Fadh	-	2	-
1 Lang Kistebenck med 2 Rom	1	2	-	1 Kaaber Kedell	1	3	-
1 Röt Skab med 2 Rom	-	2	-	1 Kaaber Potte	1	-	-
1 Kaaberflaske	-	3	-	1 Dito		3	-
1 gl halffkiste	1	-	-	1 Kaabergryde	1	1	-
				1 Kaaber Kedell	-	3	-
<i>Paa Lofted offwer Stuffwe Cammerset</i>				1 gl Dito	1	1	-
7 flamske hiönder for	7	-	-	1 Kaaber Gryde	1	1	-
1 Benckedyne for	3	-	-	1 Liden Kaaber Kedell	1	2	-
2 Hoffwerdyner	3	-	-	1 gl Kaaber Pande	-	1	-
1 Hoffwerdyne	2	2	-	1 1/2 Lispund Tin	7	2	-
1 blaarandet Dito	3	2	-				
1 Laer Ulden Skiorte med 26 Söloffknapper Udi	3	-	-	<i>Udi Bryggerset</i>			
1 Messing Mörter med Messing Stöder	2	-	-	1 Brygge Kedell	35	-	-
1 liden messing Mulle Stöder	-	3	-	1 Liden Kaaber Kedell	1	2	-
1 Messing Lyse Stage	-	3	-	2 Brygge Kaer	3	-	-
1 Dito	1	-	-	1 Brendewiinspande	10	-	-
3 Smaa messing becken	1	-	8				
1 Kaaber fadh	1	2	-	<i>Paa Keller Stuffwen</i>			
2 Sengklaeder	1	1	-	1 gl Bordh for	-	2	-
1 flamsk Benckedyne Waar	4	-	-	1 Bordklaede	-	1	8
3 hiöndes Waar	1	-	-	1 aaben Benck	-	1	-
1 blaa benckedyne Waar	1	2	-	1 Dito	-	2	-
1 Graa Kappe	4	-	-	1 Vaaskab	2	-	-
Grönne Sparlagen med Kappe och Teppe	2	2	-	1 Sengstedh	2	2	-
1 Sort pullenetz Kioll	4	-	-	Spaerlagen Kappe och Teppe	2	-	-
1 fyrbecken	1	2	-	2 Underdyner	3	-	-
1 Messing Lyse Crone	16	-	-	1 Offwerdyne	2	-	-
1 1/2 Lispund Tin	7	2	-	2 Hoffwinddyner	2	-	-
1 Kaaber Kedell	1	2	-	2 Hoffwid Pude med Waar	2	2	-
				1 blaarandet Underdyne	3	-	-
				1 Offwerdyne	1	2	-
				1 hoffwid Pude	-	3	-
				2 SengKleder	1	-	-

	Daler	Mark	Skilling		Daler	Mark	Skilling
<i>Paa Salen</i>				<i>Dette formoder Enken sig frij forlodus ud effier Privilegierne.</i>			
1 gl Ege Bordh for	-	3	-	2 Kiör for	12	-	-
1 dito	4	-	-	8 Stycker Faar	8	-	-
1 Ege skab for	3	-	-	3 Stycker Suin	3	-	-
1 Sengestedh for	2	2	-	2 Heste for	6	-	-
1 Aaben benck for	-	2	-	1 Sort Klaedis Kappe for	8	-	-
1 Bagstoll for	-	1	8				
1 Ege Sengestedh for	6	-	-				
10 garffwede Pundt laedders huder à 5 Dr er	50	-	-	Di Andre dend Mandz Klaeder beretter Encken att hafwe skaaret itu till Sörgeklaeder till sigh och sine Börn, saa som huen i denne beswaer- ige tid kunde intet faa till kiöbs till Sörgekla- eder.			
11 Huder paa Garfwergaarden i Arbeid à 3 Dr	33	-	-				
3 Tönder Nödder	4	2	-				
<i>Udi det Cammer uden for Salen</i>							
1 Lidet rundt Bordh for	-	2	-	Humble for	20	-	-
1 Kurwesengh	-	1	-	1 Tönde Salt for	9	-	-
1 Underdyne for	1	2	-	1 Barck Kaar for	2	-	-
1 Dito for	1	-	-	1 Arbeitz Wogn med Sille och Töm	1	2	-
1 Offwer dyne	1	2	-	1 stöcke hör for	6	-	-
2 Hoffwiddyner for	1	-	-	74 Stöcker törre huder a 5 marker er	92	2	-
1 Hoffwidpude for	-	2	-	23 Barckade Offwerlaershuder à 3 Dr	69	-	-
				26 Stöcker huder som staar i Barck à ? marker er	65	-	-
				42 Törre kallskind a 8 skilling er	5	1	-
				4 lester	3	-	-
				6 Ölltönder à 24 skilling er	2	1	-
				3 Lispund tall à 6 marker er	4	2	-
				3 gl Beslagne Hiull à 6 marker er	4	2	-
				3 Tönder Rug à 3 Dr er	9	-	-
				Barck for	10	-	-
				1 Krus med SölffLaag for	6	-	-
				1 Sölffkande Weyer 50 Lod à 3 marker	37	2	-
				1 Sölffstaab Wey 13 Lod à 3 marker er	9	3	-
				11 Sölffskeer Wey 34 Lod à 3 marker er	25	2	-
				Udi Contante Penge	300	-	-
				1 Jern Kackellofn i Skomager- gaden	12	-	-
<i>Udi Svenne Cammerset</i>							
1 Underdyne for	1	2	-				
1 Offwerdyne	-	3	-				
1 Hoffwiddyner	-	3	-				
1 gl Underdyne	-	3	-				
1 Dito for	-	2	-				
1 Offwerdyne	-	3	-				
1 Hoffwiddyne	1	8	-				
2 gl Sengesteder	1	2	-				
<i>Udi Enchens Sengh</i>							
2 Underdyner	-	-	-				
1 Offwerdyne	-	-	-				
3 Hoffwiddyner	-	-	-				
2 Puder med Waar	-	-	-				
1 paar Laeridtz Lagen	-	-	-				



Fiolen är ett av de finaste instrumenten i Kulturens samling. Den är byggd 1737 av Arvid Rönnegren i Kattarp, Skåne. På spegelbordet ses *Skaldestycken satta i musik, del V från 1796, Fredmans sånger* och två skillingtryck.

Musiken i hemmet under 1700-talet

Wer Musik nicht liebt, verdient nicht, ein Mensch genannt zu werden; wer sie liebt, ist ein halber Mensch, wer sie aber treibt, der ist ein ganzer Mensch.

DESSA ORD AV Goethe kan sägas vara ett uttryck för en förändrad musiksyn som inträdde på 1700-talet. Musiken blev i allt högre grad en estetisk angelägenhet och skulle avnjutas för sin egen skull – och dessutom helst utövas av gemene man. Musicerandet skulle vara ett nöje men samtidigt en bildande och personlighetsutvecklande sysselsättning.

Bidragande till denna omvärdering av musiken blev för svenskt vidkommande den offentliga konsertverksamhet som J H Roman inledde redan i början av frihetstiden, en konsertverksamhet som under 1700-talets lopp i inte ringa grad byggde på ett samarbete mellan fackmusiker och amatörer. »Kenner und Liebhaber» blev ett nytt begreppspar. Enskilt och offentligt diskuterades allt flitigare musikaliska spörsmål. Konsten att traktera instrument spreds i allt vidare kretsar. Med det ökade lekmannaintresset för musik ökade naturligtvis också musicerandet i hemmen. *Hemmusik* (det tyskarna kallar *Hausmusik*) blev i Sverige under senare delen av 1700-talet en tilltagande företeelse – som kom i full blom först på 1800-talet – om man följer en snävt lexikalisk definition av begreppet: »musik i mindre besättning, primärt för amatörer och avsedd att utföras i kretsen av familj och vänner eller liknande; även beteckning på musicerande i denna form.»

Men kanske är det på sin plats att innan hemmusik i denna mening närmare dryftas se något på det omedelbart föregående musiksamhället under 1700-talets förra hälft. Om det nu inte i någon större utsträckning odlades hemmusik i ovannämnda



Greve Gustaf Adolf Sparre lyssnar till dotterns pianospel på Kulla Gunnarstorp tillsammans med hustrun, f Ramel. Motivet har fångats av Niclas Lafrensen d y (1737–1807), år 1791. Privat ägo.

mening borde det väl rimligen ändå ha förekommit musik i hemmet? Vem svarade i så fall för denna?

Bröllop, barndop och andra som man sade »gästabud och samkväm» ägde oftast rum i det privata hemmet, såväl i städerna som på landsbygden. Till dessa tillställningar tarvades musik, det krävde den tidens ståndsbundna tänkande. Ju finare och förmögnare folk, desto fler gäster och musikanter. Detta musicerande fick dock inte skötas av någon i familjen eller bekantskapskretsen utan av därtill av myndigheterna (magistrat eller landshövding) särskilt förordnade musikanter. Dessa musikanter benämndes i städerna för stadsmusikanter och på landsbygden för härads- eller sockenspelmän. De var yrkesmusiker med ett *privilegium exclusivum*, som innebar att de och inga andra hade rätten till att spela vid bröllop, barndop, högtider och festligheter.

En särskilt påtaglig utbredning vann denna skråliknande musikorganisation i Skånelandskapen. Som ett konkret exem-



Dansen, utsnitt av en målning av Alexander Lauréus (1783–1823). Olja på duk, 51 × 67 cm. Stockholms Universitets konstsamling. Foto Per Bergström, SU.

pel för att antyda ramarna för musikprivilegiesystemet får stadsmusikanten Sven Ytterstedt i Lund träda fram. Denne hade förordnats som domkyrkomusikant år 1734. Strax därefter ansökte han hos magistraten i Lund om att också få bli antagen som privilegierad stadsmusikant. Han lovade att »han alltid till domkyrkans, Stadens och Borgerskapets tjänst skall vara försedd med tillräckeligt folk», dvs med gesäller och lärlingar. Av vissa skäl – som jag av utrymmesskäl inte kan gå in på här – ville magistraten inte acceptera Ytterstedt som stadsmusikant. Dock blev han utnämnd av landshövdingen enligt följande beslut:

För den skull pröfwar jag för rättvist thet bör musicanten utan intrång och praejudice af någre, Stadsmusicantsysslan uti Lund wid alle tillfällen och tå thet behöfves förrätta. Till följe hwaraf ingen annan än bemalte Ytterstedt och them som af honom till hielp åstundas kunna.

Därmed hade Ytterstedt skaffat sig ett monopol över musicerandet hos borgerskapet och andra ståndspersoner vid bröllop och andra festligheter.



»Aria», lavering av Pehr Hilleström d ä (1732--1816), detalj i en vinjett till en dikt av Bellman till Sergel. Musikalisk uppvaktning på morgonen nyårsdagen 1792 hemma hos Tobias Sergel. Förutom porträttet i soffan bestod gåvan av en »aria», framförd av Bellman och tecknarens dotter. Nationalmuseum. Foto Statens Konstmuseer.

Samma år lyckades han också få förordnande som härads-
spelman i Torna härad, senare även i Bara härad. Detta innebar
att han fick ensamrätten till att spela vid allmogebefolkningens
bröllop och gillen. Med häst och vagn – och kanske ibland till
fots – fick han tillsammans med sin lilla ensemble bege sig iväg
till den gård eller det hemman där festligheterna ägde rum. Att
en stadsmusikant också antogs som häradsspelman var emel-
lertid ovanligt. Normalt rekryterades häradsspelmännen ur all-
mogens led. Efterhand växte det kanske därför inte helt oväntat
fram ett motstånd mot Swen Ytterstedt som häradsspelman.
Det huvudsakliga skälet härför var att allmogen själv ville anta
de spelmän som den åstundade och inte påtvingas någon från
staden.

I Bara härad blossade ett meningsutbyte upp mellan Ytter-
stedt och häradsinvånarna, där de senare ville avsätta den
förre. Upprinnelsen till denna fejd var en skrivelse från socken-
männen i sex socknar till distriktets befallningsman. Klagomå-
len gällde att Ytterstedt sällan kom själv då musik rekvirerades,
»utan när han ålitas skickar gubbar och gossar, som hwarken
kunna stämma en Viol, eller den samma handtera.» Socken-

männen bad därför befallningsmannen att förordna drängen Gunnar Lundquist från Remmarlöv (Harjagers härad) till spelman. Denne var för övrigt en förlupen lärling till Ytterstedt. Befallningsmannen vidarebefordrade sockenmännens kritik till landshövdingen. Denne menade dock i sitt svar att Ytterstedt först borde få möjlighet att yttra sig, och den möjligheten grep han.

I en inlaga till landshövdingen framför Ytterstedt sina synpunkter. Påståendet att han skickat odugliga gubbar och gossar menar han är idel osanning: »ingen musicant här i länet är försedd med flera eller bättre Gesäller och gossar än jag, hwilka jag antagit ei för annan orsak än at dermed wara i stånd at wid påfordran kunna Musiqve på flera ställen anställa.» Ytterstedt låter också förstå att om han nu fråntogs något distrikt på landsbygden så skulle han inte längre kunna avlöna dem alla.

Punkt i denna strid sattes den 28 maj 1757 vid Bara härads-ting. Ytterstedt skildes från sitt uppdrag på grund av de skäl som anförts. Till ny spelman förordnades Gunnar Lundquist.

Systemet med privilegierade musikanter, som etablerades i Skånelandskapen under 1600-talet, fortfor att gälla under hela 1700-talet. Musikerna betraktades närmast som ett slags skråmässigt organiserade hantverkare. Musiken sågs som ett hantverk och skulle därför enligt tidens sed utföras av härför speciellt utbildade personer. Härads- och sockenspelmännen hänfördes uttryckligen till kategorin gärningsmän i administrativt avseende. Typiskt för dessa musiker, i synnerhet stadsmusikanterna, var att de var kunniga på flera olika instrument, ett slags multiinstrumentalister. De spelade inte musik för musikens egen skull utan – enkelt uttryckt – ett slags funktionsmusik: musik i kyrkan, musik vid uppvaktningar på rådhuset, dansmusik för borgerskapet etc.

Men parallellt börjar, såsom ovan nämnts, ett allt livligare amatörmusicerande växa fram under senare halvan av 1700-talet. Musiken anses inte längre enbart vara något för yrkesmusikern, utan stiger fram som ett av de stora bildningsämnena för kanske särskilt borgerskapet och den förborgerligade aristokratin.

Detta nya förhållningssätt till musiken tog sig många olika uttryck, där det inte alltid är så lätt att avgöra vad som är orsak och vad som är verkan. De offentliga konserterna är redan nämnda. Vidare genomgick den musikaliska stilen en förändring. Man övergav barockens lärda polyfoni och dess många gånger överdådiga och pompösa musikverk till förmån för en homofon, harmoniskt enkel och melodiös tonkonst. Den musikaliska stilen kom i viss mån att spegla de borgerliga dygderna: enkelhet och sparsamhet med de musikaliska medlen. Musiken skulle nu vara sådan att den omedelbart talade till känslan, den skulle vara enkel och gå direkt till hjärtat och kunna avnjutas utan all intellektuell ansträngning. Och den icke-musikaliskt utbildade »liebhabern» hade ett slags tolkningsföreträdare: den musik som inte tilltalade denne var överhuvudtaget inte mycket värd. Musiken övergick gradvis från att vara ett funktionellt hantverk utfört av yrkesmusiker till ett självständigt estetiskt objekt där musiklyssnandet och musikutövandet sågs som en behaglig och uppbygglig njutning, nåbar även för den musikaliskt obildade men dock upplysta människan.

Utgivning och distribution av tryckta musikalier i större omfattning till en bred allmänhet inleddes under 1700-talet. Försäljningen skedde vanligast antingen per annons i pressen eller genom bokhandlare ute i landet. Men det hände också att bokhandlarna besökte t ex marknaderna runt om i Sverige med sina lager av noter och böcker. Till en början rörde det sig mestadels sig om utländska musikverk, särskilt ifråga om instrumentalmusik, men även produktionen av olika slags melodiförsedda vissamlingar var inom Sverige mager i jämförelse med den kontinentala. Ett försök att inleda en sådan produktion gjordes dock av Hinrich Philip Johnsen med samlingen *24 Oden* 1754, med visor som närmast ger uttryck åt det borgerligt-aristokratiska bildningsidealet. Denna sångsamling fick emellertid inte någon omedelbar efterföljd. Det skulle i stort sett dröja 35 år innan nya försök gjordes. Desto större tycks produktionen av icke-melodiförsedda visutgåvor, sk skillingtryck, ha varit, av vilka det idag finns ca 3000 bevarade från 1700-talet. Det stora flertalet av dessa avsågs att sjungas till



»Magister Mal båd dag och natt i böcker efter visdom söker; Han bläddrar och röker och söker och söker, Men finner aldrig denna skatt. Han känner Spherers harmoni, men ej min visas melodi.» Ur *Skaldestycken satta i musik*, del V från 1769. LUB.

redan kända melodier, varför enbart en melodihänvisning meddelades och ej några noter.

Men mycken musik spreds också i handskrift. Det var inte ovanligt att den musikaliskt intresserade hade sin egen viseller spelbok, där nya melodier fördes in allt efter hand, antingen man nu skrev av någon annan källa eller nedtecknade efter gehör. Så blev tex C M Bellmans sånger kända i allt vidare kretsar redan på 1760-talet, men kom inte i tryck förrän i början av 1790-talet.

År 1788 fick Olof Åhlström kungligt privilegium som musiktryckare med ensamrätt att trycka noter i Sverige under 20 år. Med senare förnyelser kom hans monopol att vara fram till 1818. Åhlström var en mångsidig herre, och som tonsättare och musiker i det gustavianska Stockholm hade han sitt finger

med i spelet på de flesta håll. Som nottryckare kom han kanske mest av alla att ge impulser och förutsättningar för ett amatör-musicerande i vidare kretsar. Härtill bidrog främst de två betydande serieverken *Musikaliskt Tidsfördrif*, som utgavs 1789–1835, och *Skaldestycken satte i musik*, 1794–1823. Det förra var från början tänkt som universell musiktidskrift med pianostycken, sällskapsstycken och utdrag ur operor, delvis efter tyska förebilder, medan den senare främst vände sig till en litterärt intresserad krets.

Visorna i dessa båda serier – i regel strofiska och satta med ett enkelt klaverackompanjemang – företräder de flesta riktningarna av den tidens sällskapsvisa och de utgör den svenska visans första stora period. Många av melodierna är lånade utifrån, närmast från operarepertoaren. Men under vissa perioder är inslaget melodier av svenska tonsättare markant. Förutom av Åhlström själv, som var den flitigaste, levererades melodier bl.a. av J.F. Palm, J.M. Kraus och C. Stenborg. Till de flitigast publicerade skalderna hör Anna Maria Lenngren, Johan Henrik Kellgren och Frans Mikael Franzén.

Även instrumentalmusiken är som nämnts representerad i dessa serier genom sk handstycken för klaver, dvs smärre klaverstycken antingen som originalverk eller som arrangemang av utdrag ur populära verk, tex operor, som speglar en mer internationell repertoar.

Musikaliskt Tidsfördrif och *Skaldestycken satte i musik* blev mycket populära och fick stor spridning. Därom vittnar inte minst att utgivningen av dessa kunde pågå år efter år. Att så blev fallet berodde antagligen inte så lite på den landsomfattande försäljningsorganisation som Åhlström lät upprätta.

Efterfrågan på musikinstrument växte också. På 1750-talet kan man notera ett ökat antal instrumentmakare i Stockholm, särskilt byggare av violin- och klaverinstrument. Det stora flertalet av instrumentmakarna tycks ha funnits i huvudstaden, men å andra sidan hade de kunder över hela landet. Ett särskilt problem blev givetvis då själva leveransen av instrumenten ut i landsorten, för vilket man kunde söka olika lösningar. Den berömde instrumentbyggaren Mathias Petter Kraft annonsera-

de tex i tidningen efter någon resande till Skåne, då han önskade få medsända »et i foder förvaradt mindre Musikaliskt Instrument».

All instrumenttillverkning var dock inte koncentrerad till Stockholm. Av framstående landsortsinstrumentmakare kan från Sydsverige nämnas Arvid Rönnegren i Kattarp, verksam under 1730-talet, och Hans Severin Nyberg i Örkelljunga från 1760-talet. Särskild ryktbarhet nådde de tre generationerna Mothe i Ängelholm som verkade som instrumentbyggare under i stort sett hela 1700-talet. I Ängelholm fanns också en Jacob Hellman som dessutom var sockenspelman.

Ett gott tecken på ett allt flitigare musicerande är också den ökande efterfrågan på strängar av olika slag. Till en början togs dessa från utlandet, men under senare delen av 1700-talet etableras fler och fler strängfabrikanter. Så fick tex stadsmusikanten i Landskrona – Petter Lannersten – 1762 tillstånd att försälja och tillverka fiolsträngar.

Sverige blev till största delen självförsörjande när det gällde klaver-, knäpp- och stråkinstrument. Ifråga om blåsinstrument hänvisades man dock fortfarande i hög grad till import från utlandet. Annars var instrumentimporten blygsam som följd av den medvetet förda näringspolitiken – merkantilismen. Denna nationalekonomiska doktrin innebar ju att inhemsk tillverkning skulle befordras på bekostnad av import från utlandet. Tullarna på musikinstrument var därför mycket höga under hela 1700-talet. Och 1756 förbjöds all import av musikinstrument, en förordning som kom att gälla århundradet ut. Möjlighet att söka särskild dispens fanns dock, vilket behövdes inte minst när det gällde blåsinstrument.

Musikutbildning hade under tidigare skeden ingalunda saknats. Den fanns i skolorna, om än inte alltid så lysande, och den fanns i skrämmässiga former inom det ovan nämnda stadsmusikantväsendet. Under 1700-talets senare hälft ökade emellertid efterfrågan på privata musiklärare. Bidragande härtill var inte minst det spirande musikintresset hos den kvinnliga delen av befolkningen. Särskilt efterfrågades undervisning i sång, fiol- och klaverspel. Tydligt märks detta i det för den tiden typiska



Förmak från omkring 1840, utsnitt av rum 14. Soffmöbel av polerad björk, med ny klädsel av tageltyg. Över hammarklaveret, byggt av Georg Christoffer Rackwitz i Stockholm , hänger ett porträtt av Karl XV som barn, målat av Fr. Westin.

informatörssystemet. Förutom att ge undervisning i de vanliga skolämnena krävdes ofta att informatorn också hade förmågan att undervisa sin elev i musik.

Många musiker försökte därför mot bakgrund av denna efterfrågan etablera sig som privata musiklärare. Detta var emellertid inte alltid så lätt, eftersom någon näringsfrihet ännu inte fanns. Det hände att man avvisade personer som ville slå sig ned tex i en stad som musiklärare med hänvisning till att det redan fanns en stadsmusikant som skötte om den saken. Så sent som 1803 avvisade tex magistraten i Malmö en ansökan från en nyligen anländ musiker om att få undervisa ungdomar i musik. Stadens äldste ansåg att det – bl a genom stadsmusikanten Tengvall – fanns nog tillgång på musiklärare.

Sammanfattningsvis innebar 1700-talet för svenskt vidkommande en rad ansatser på musikens område som så småningom ledde fram till ett mer vidgat amatörmusicerande, ett musicerande för vilket den privata hemmiljön kom att bli en medelpunkt. Men man måste betona att det då ännu rörde sig enbart om ansatser, speciellt ute i landsortsstäderna. Hos borgerskapet i gemen var det mycket få som ägde några musikinstrument under 1700-talet, i varje fall av bouppteckningar att döma. Det var i stället ämbetsmannakåren (både frälse och ofrälse) och aristokratin som var vägvisande. I den borgerliga hemmiljön, sådan vi traditionellt föreställer oss den, framträdde med större tydlighet ett musicerande inom familjekretsen först under 1800-talet.

Referenser

- Andersson, G., »Stadsmusikanter i Skåneland under 1600- och 1700-talet». *Ale. Historisk Tidskrift för Skåneland*, 4/1990, 1/1991.
- Boivic, Hedvig, »Några svenska lut- och fiolmakare under 1700-talet». *Fataburen*, 1921.
- Norlind, T., »Olof Åhlström och sällskapsvisan på Anna Maria Lenngrens tid.» *Svensk Tidskrift för musikforskning*, 1926.
- Salmen, W., »Haus und Kammermusik». *Musikgeschichte in Bildern* IV:3, 1969.
- Tegen, M., »Den åhlströmska sångrepertoaren 1789–1810». *Svensk Tidskrift för Musikforskning*, 1983.
- Wiberg, A., *Den svenska musikhandelns historia*, 1955.

Kulturen tackar

för gott samarbete kring utställningsbygget i Borgarhuset och för generösa bidrag till denna årsboks illustrering:

Bengtssons Färgtema, Lund
Bertil Bengtsson Konstsmide, Hörby
Günter Carstensens Målerifirma, Billesholm
Forsberg & Wikerstål Arkitektkontor AB, Helsingborg
Edinge Konsult AB, Lund
Lennartssons Trävaruaffär AB, Lund
LjusDesign, Gävle, Stefan Wiktorsson
Lunds Glasmästeri AB
Lunds Persiennfabrik, Mats Ljungberg
Malmö Glassliperi- och blyfönsterfabrik, Bengt Eriksson
Nihléns Elektriska AB, Lund
Nygrens Lås AB, Lund
Persson & Gustafsson, S Sandby
Roman S Mekaniska, Lund
Lars och Åsa Sandberg, Möbelkonservering, Stiftelsen Skånehantverk,
Landskrona
Securitas Södra Sverige AB
Sicoma-Floor AB, Göran Magnusson, Lund
Smidesfirma Sten-Åke Henningsson, Södra Sandby
Sydsvenska Repro AB, Malmö
Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, Lund



Motiven till affisch, textmapp, kort och askar hämtades från »Kulturta-peten», målad till Baltiska utställningen i Malmö 1914. Mappens lösa blad ersätts efterhand med information i annan form.

Redogörelse för Kulturhistoriska föreningens för södra Sverige verksamhet 1990

Ledamöter, styrelse och revisorer

Högste beskyddare: Hans Maj:t Konung Carl XVI Gustaf
Hedersledamöter: Byggnadsingenjör Lennart Carlsson
Fru Margit Carlsson
Fru Anna-Greta Crafoord
Fru Birgitta Crafoord
Direktör Bertil Hagman
F landshövding Nils Hörjel
Fru Greta Kjellberg
Docent Gad Rausing
Direktör Hans Rausing
Martin Wiklund
Stefan Wiklund
Thomas Wiklund

Den 31 december uppgick totala antalet medlemmar till 25 169. Antalet årsbetalande var 24 984 (varav 11 987 utanför Skåne).

Extra föreningsstämma hölls den 8 februari. Årsmötet hölls den 7 juni i närvaro av ca 130 föreningsmedlemmar under ordförandeskap av högskolelektor Sverker Oredsson.

Föreningen omvalde intill årsmötet 1993 de i tur avgående styrelseledamöterna bankdirektör Ebbe Aagaard-Hallberg och direktör Kaj Varemán samt nyvaldes grosshandlare Hans Jerenäs att ingå i föreningens styrelse. Till suppleant intill årsmötet 1993 omvaldes guldsmedmästare Gustaf Ljung.

Till revisorer omvaldes aukt revisor Göran Bengtsson och docent Lars H Bruzelius. Till revisorssuppleant omvaldes domkyrkokamrer Hans Linge och ekonomidirektör Lars Niklasson. Av regeringen utsedd revisor har varit bankdirektör Rune Järmén och av Lunds kommun elektriker Erik Rylander med direktör Sven Kinnander som suppleant. Av Malmöhus läns landsting utsedd revisor har varit revisor SRS Thomas Johnsson med ingenjör Sture Nilsson som suppleant.

Styrelsen har under året utgjorts av högskolelektor Sverker Oredsson, ordförande och regeringens ombud, bankdirektör Ebbe Aagaard-Hallberg, professor Nils-Arvid Bringéus, sjukhusdirektör Anders Ek, ombud för Lunds kommun, kommunalrådet Gun Hellsvik, ombud för Lunds kommun, grosshandlare Hans Jerenäs (från 7/6), journalisten Tony Lewenhaupt, professor Kjell Åke Modéer (till 7/6), agronom Leif H Nilsson, ombud för Malmöhus läns landsting, chefsredaktör Christer Olofson, ombud för landstinget Kristianstads län, boktryckare Per-Håkan Ohlsson, rektor Lennart Prytz, direktör Kaj Varemán, direktör Anders Westerberg, professor Louise Vinge och som självskrivna ledamöter musichefen Anders W Mårtensson. Adjungerade ledamöter i styrelsen har varit kanslichefen Rolf Palmquist (till 6/9) och kanslichefen Inga-Lisa Svensson (från 6/9) och stf musichefen Nils Nilsson.

Suppleanter i styrelsen har varit landstingsman Sven-Erik Axelsson, ombud för Malmöhus läns landsting, byrådirektör Ingegerd Göransson, v ordförande och regeringens ombud, landstingsrådet Bengt Holgersson, lantmästare Jan Kristensson, fil dr Hans Albin Larsson, ombud för Lunds kommun, guldsmedsmästare Gustaf Ljung, docent Lars Olsson, ombud för Lunds kommun, speciallärare Lars Wendel, ombud för landstinget Kristianstads län.

Fackliga representanter i styrelsen har varit Gun-Britt Ljungdahl (ST-M till 6/9), Bertil Hjort (ST-M från 6/9) och Annika Grauers (DIK).

Styrelsens valberedning har bestått av Nils-Arne Andersson (sammankallande), Nils Gustavsson och Karin Sandberg.

Styrelsen har under året haft sex sammanträden. Det av styrelsen valda arbetsutskottet har bestått av Ebbe Aagaard-Hallberg, Nils-Arvid Bringéus, Anders Ek, Ingegerd Göransson, Sverker Oredsson, Anders Westerberg (arbetande ordförande) och som självskriven ledamot museichefen Anders W Mårtensson. Personalens representant i utskottet har varit Annika Grauers (1/1-7/6), Gun-Britt Ljungdahl (7/6-6/9), Bertil Hjort (från 6/9). Adjungerade ledamöter i utskottet har varit kanslichefen Rolf Palmquist (till 6/9), kanslichefen Inga-Lisa Svensson (från 6/9) och stf museichefen Nils Nilsson. Under året har sex sammanträden hållits.

Museets verksamhet

Avdelning 1

Dokumentationsverksamhet i fältet har huvudsakligen bedrivits i samband med nyförvärv till samlingarna.

Till ett stort antal institutioner, forskare, föreningar och enskilda har i vanlig ordning ombesörjts service i form av rådgivning, utlån av föremål till utställningar osv. De viktigaste ärendena under året har gällt Medicinhistoriska museerna i Lund och Helsingborg, Lantbruksmuseet i Alnarp, Helsingborgs museum, Sundsvalls museum, Bokförlaget Bra Böcker i Höganäs, Hemmets Journal AB i Malmö, Margarinbolaget i Stockholm, Näsbyholms godsförvaltning i Skurup, Pilängsskolan i Lomma, AB Tetra Pak i Lund, Lennart Tordenheims samlingar i Västra Karaby.

Kurser och annan undervisning har hållits för bl a Lunds universitet, Hemslojdskonsulenterna i Malmöhus län, Institutet för Design och Konsthantverk i Göteborg, Textilskolan i Borås, Riksförbundet för hembygdsvård.

Vårens arbete ägnades huvudsakligen åt förberedelser för utställningen i Östarpshallen under temat *Bondens landskap*. Här visades en exposé över det skånska kulturlandskapets historia med tyngdpunkten på situationen under århundradena före 1800-talets stora skiftesreformer. En särskild avdelning ägnades åt landskapets förändringar inom den gamla byn Östarp före dess införlivande med Kulturen.

I oktober öppnades i Vita Huset utställningen *I Glas och Lust*, en stort upplagd redovisning av glaskonstnärerna Bertil Valliens och Ulrica Hydman-Valliens produktion från 1960-talet och framåt. Materialet ställdes till förfogande av Kosta Boda AB som också svarade för arrangemangen.

Utställningen *Ansikten är också historia* öppnades den 4 november i folkkonst-avdelningen. Här visas en lång rad intressanta avbildningar av personer i olika verksamheter och miljöer: gatuarbetare, skolbarn, husmödrar osv, bilder som tagits fram genom detaljförstorningar av äldre fotografier. Efter upprop i dagspressen har privatpersoner välvilligt ställt fotografierna till förfogande och Kulturen har härigenom fått många värdefulla kontakter. Eva Lis Bjurman har stått för såväl själva idén som hela insamlings- och utställningsarbetet.

Det inre arbetet har liksom föregående år huvudsakligen ägnats åt de magasinerade samlingarna. Rengöring, skadedjurssanering och inordning i det nya magasinet i kvarteret Diabasen har fortgått programenligt.

Viktigare nyförvärv: En samling hjulårder och andra jordbruksredskap från Östarp nr 2 i Everlöv sn, Skåne, en samling äldre veterinärinstrument från sydöstra Skåne, en samling äldre husgeråd från Åstorp, Skåne, en äldre emaljerad gasspis från Malmö, tågmodeller från Hammarlunda, Skåne, ett monterskåp för idrottspriser utfört av gördelmakare Kastman, Lund, en samling konstnärliga bokband utförda av bokbindarmästaren Hans Ajander, Helsingör, en d:o utförda av bokbinderskan Ulla Nilsson, Malmö, förpackningsprover från Åkerlund & Rausing och Tetra Pak AB, Lund.

Avdelning 2

Vårens arbete inriktades bla på produktionen av två nya böcker, Porslinet från Kina av Bo Gyllensvärd (ICA-förlaget) och Silversmeden Wiwen Nilsson av Kersti Holmquist (Kulturen), vilket bla innebar samarbete med författarna, materialframtagning och nyfotografering.

Vårterminen rymde också arbetet med utställningen Wiwen Nilsson, som visades hela sommaren i Vita huset. Utställningen omfattade inlån från ett drygt hundratal institutioner och privatpersoner och presenterade silversmeden Wiwen Nilssons stora produktion av profant och kyrkligt silver, skulptur och teckningar samt ett inledande avsnitt om firmans äldre historia. Utställningen invigdes av fru Anna-Greta Crafoord och överintendent Kersti Holmquist öppningstalade. För utställningen svarade Eva Kjerström-Sjölin, som också sammanställt nummerkatalogen. Utställningen bekostades av Crafoordska stiftelsen. Tre söndagsföredrag under augusti avslutade utställningen: Eva Kjerström-Sjölin visade och kommenterade *Arbetsbilder och film från Wiwen Nilssons verkstad*, avdelningschefen vid Nationalmuseum Helena Dahlbäck Lutteman föreläste om *Modernt svenskt silver* och överintendent Kersti Holmquist avslutade med ett föredrag *Silversmeden Wiwen Nilsson*. Samtidigt med denna utställning gjordes en nypresentation av Kulturens GAN-samling, vilken ställdes ut jämsides i Vita huset. För att bereda utrymme för de omfattande tillfälliga utställningarna i Vita husets tredje våning, flyttades under våren den kinesiska keramiken till Herrehusets permanenta utställning.

I Borgarhuset fortsatte under våren den tidigare påbörjade föreläsningssamheten med en serie, Hemmet vid 1700-talets mitt, för vilken Gunilla Eriksson svarade. Fil kand Johan Cederlund inledde med *Den nya bostaden och dess plan*, följd av Gunilla Eriksson med *Swänske män triwes – fajanser till trevnad och nytta*. Docent Greger Andersson fortsatte med *Musicerandet i hemmet*. Intendent Jan von Gerber talade om *Möbler för en ny livsstil* och professor Louise Vinge om *Det upplysta borgerskapets läsning*. Serien avslutades av Britta Hammar med *Vävt och tryckt i hemmet och garderoben*. I samarbete med avd 5 gjordes en studiecirkel kring Borgarhuset och dess utställning för museets guider. För 1991 års almanacka, med tema Borgarhuset, svarade Gunilla Eriksson, som under hösten även förberett årsboken 1991 med Borgarhusets utställning Tidens rum som tema.

Det utbildningsstipendium som tilldelats avdelningen av Crafoordska stiftelsen och som under året innehafts av fil kand Karin Schönberg och fil kand Kristina Strand har inneburit en extra resurs till avdelningen. Med stipendiernas hjälp har bla inventering, katalogisering och flyttning av den etnografiska samlingen kunnat fullföljas, liksom genomgång och flyttning av den egyptiska samlingen, det senare i samarbete med egyptologen fil kand Sylvia Ekengren. Den omfattande möbelsamlingen och det fortsatta inordnandet av denna i magasinet på Diabasen har också inneburit kompletterande katalogisering.

Under året har Gunilla Eriksson arbetat med att ta fram ett nytt underlag för trädgårdens framtida utformning. Det har i sin tur medfört ett omfattande uppmättnings- och ritningsarbete, vilket utförts av arkitekt Daria Enescu.

Inom avdelningens ansvarsområde ligger, att som medlem i den sk hempoolen inom Samdok dokumentera dagens hem och hemliv i regelbundet återkommande undersökningar av varierande omfattning. Under hösten inleddes en stor hemundersökning, som kommer att pågå in i 1991. En trebarnsfamilj, där kvinnan är tjänsteman vid en av Lunds stora förpackningsindustrier Tetra Pak, är undersökningsfamilj i denna dokumentation, som till utgångspunkt haft att dokumentera en yrkesarbetande kvinnas vardag och hemliv. Huvudansvarig är Eva Kjerström-Sjölin och för fältarbetets genomförande och den avslutande rapporten svarar Anna André och Charlotte Hagström.

En omfattande service har under året lämnats till forskare och institutioner inom och utom landet. Ur samlingarna har följande föremål lånats ut till större utställningar: Gösta Adrian-Nilssons målning *L'escalier* till utställningen *Christian Berg och hans målarvänner från 20-talets Paris*. Mjällby Konstgård; silverbägare från 1554 av Hans Olofsson, Stockholm till utställningen *Le triomphe de la simplicité - 400 ans d'argenterie suédoise de cour et de maison* i Bryssel. Bägaren kommer också att visas i samma utställning i Bayerisches Nationalmuseum i München. En större samling möbler och husgeråd från 1600-talet har lånats till Lunds Stadsbiblioteks utställning »Bo 1668».

En rad viktiga nyförvärv har tillförts samlingarna. I samband med Wiwen Nilsson-utställningen erhöles som gåva en armring av silver med bergkristall och lapis lazuli, 1938, två monogrambroscher, 1930-talet, ett bridgeskrin av silver från 1947 med skulpturrelief på locket och 234 spelmarker, fack m m, allt av Wiwen Nilssons tillverkning. Vidare de diplom Wiwen Nilsson erhöles för guldmedalj vid världsutställningen i Paris 1925 och vid Stockholmsutställningen 1930. Samlingen har också utökats med köp av ett andaktskors i silver och bergkristall, 1950, en skål av silver, 1923 och ett smyckekors i silver, onyx och bergkristall, 1934. Ett grafiskt blad av Jules Schyl (självpporträtt tillägnat Wiwen Nilsson) ingår bland årets gåvor. En annan betydande donation till konstsamlingen är en grupp skulpturer i gips, brons och lera samt två teckningar, samtliga av Johannes Collin. Bland inköpen märks även en bålskål av silver, Anders Nilsson, 1904, en silverbägare, vilken tillhört skräddareämbetet i Malmö och bär dess inskription från 1733, tillverkad av Casimir Fr Meidt, Karlskrona 1713 samt en kräm kopp från Sölvesborgs fajansfabrik.

Gunilla Eriksson har deltagit i ICOM:s Applied Art-kommittés möte i Paris med arbetstemat »1800-talets konsthantverkssamlingar, verkstäder och ateljéer» och där föreläst om Kulturens konstslöjdanstalt, samt i det 14:e mötet för Verband europäischer Freilichtmuseen vilket hölls i Tjeckoslovakien. Eva Kjerström-Sjölin har som ordförande i hempoolen under året deltagit i Samdokrådets vår- och höstmöten samt hållit i poolens ordinarie möten.

Avdelning 3

Under 1990 genomfördes 4 smärre arkeologiska undersökningar i samband med grund- och ledningsgrävningar i Lund. I kv Gyllenkrok gjordes en större utgrävning för Inez Möllers stiftelse och i kv Glambeck påbörjades en likaledes stor utgrävning inför Handelsbankens utbyggnad.

Avdelningen producerade en omfattande utställning med anledning av Lunds 1000-årsjubileum. Utställningen bekostades av Lunds kommun med pengar ur jubileumsbudgeten. Jubileumsutställningen omfattade två delar, en som beskrev staden första 100 år och en som handlade om staden från reformationen till modern tid. Denna utställningsdel var ett samarbete med landsarkivet som med dokument ur sina samlingar belyste skilda teman.

Under hösten svarade avdelningen - återigen i samarbete med Landsarkivet

– för utställningen Estland–Sverige. Denna utställning av dokument från riksarkivet i Tallin kompletterades på Kulturen med föremål ur samlingarna och med material som ställdes till förfogande av estniska föreningen.

Kulturens årsbok handlade om det 1 000-åriga Lund. Avdelningschefen hade som redaktör huvudansvaret för denna kondenserade lundahistoria.

Planeringsarbetet med lundautställningen har återupptagits och sedan skriftligt förslag förelagts styrelsen beslöt denna vid decembersammanträdet att nödvändiga medel skulle ställas till förfogande med sikte på en färdig utställning hösten 1992.

Stadsmiljöer och rivningshus har dokumenterats. Stadsantikvarien har deltagit i byggnadsnämndens sammanträden och samarbetat med stadsarkitektkontoret och fastighetskontoret samt länsantikvarien i plan- och byggnadsfrågor. Bevaringskommittén har under året fortsatt sitt arbete och stadsantikvarien har samverkat med inventeraren och deltagit i kommittésammanträdena.

Kulturens lundaarkiv har tillförts 223 uppmättningsritningar, 640 svartvita fotografier och 544 färgdias. Arkivet har utnyttjats flitigt av forskare och allmänhet. Serviceverksamheten har som vanligt varit omfattande både i nämnda avseende och vad gäller rådfrågning i olika till avdelningens verksamhet knutna ärenden.

Föremålsvården har omfattat konservering av utgrävningsfynd från Lund samt föremål från Kulturens övriga samlingar. Konserveringsverkstaden har under året utfört arbeten år Sigtuna museums undersökningsverksamhet, Båstad kommun, Kristianstads läns museum och har också i samband med ett externt forskningsprojekt konserverat medeltida mynt från Kalmar läns museum, Uppsala universitet (arkeologiska institutionen) samt Länsmuseum Murberget i Härnösand. I verkstaden har en modell av Örumshuset tillverkats för utställningen i Allmogehallen.

Under året har en modern genomlysningsapparat av märket Hewlett Packard inköpts. Den kommer att effektivisera hanteringen av de arkeologiska järnfynden och är av stor betydelse för uppdragsverksamheten.

Ett samarbetsavtal har under året slutits mellan Lunds universitets historiska museum och Kulturen beträffande samnyttjande av resurserna för arkeologisk konservering.

Förberedande planering för konserveringsverkstadens förflyttning från Vita Huset till Forsbergsga huset har påbörjats. Tanken är att förflyttningen skall ske etappvis med början under 1991.

Allt arkeologiskt material från magasinet på Sankt Lars och från källarmagasinen i Vita Huset har flyttats ut till huvudmagasinet på Gastelyckan.

Den osteologiska bearbetningen av skelettmaterialet från kattesundsområdet har fortgått. Jörgen Steen Jensen från Nationalmuseet i Köpenhamn har arbetat med myntfynden från kv S:t Clemens.

Avdelning 4

Arbetet med folkdräktsmaterialet har pågått som vanligt under året. Kulturens stora SAMDOK-undersökning inom Textilpoolen inleddes i mars månad. Fil kand Eva Lillienberg-Olsson och fil kand Kristina Strand har dokumenterat firma Kardborren AB som före 1989 haft en egen klädtillverkning i Höör och affärer i Lund, Kalmar och Uppsala. Firman hade en uttalad målsättning och en egen profil, med rötter i folklig tradition och i 1960- och 70-talens klädtänkande som gjorde den till ett intressant undersökningsobjekt både ur textilpoolens och Kulturens synvinkel. Arbetet har bestått av fotografering, intervjuer samt registrering av klädesplagg, tygprover, klippböcker mm, skänkta av firmans innehavare.

Den 4 februari invigdes »Skomode under 3 000 år», en utställning från Bally skomuseum, Schönenwerd, Schweiz, sammanställd av museets chef dr Paul

Weber. Olof Elfström, chef för Elfströms skor AB i Lund, hade tagit initiativ till utställningen och bekostade generöst bl a både affisch och katalog. Den senare skrevs av dr Weber som också skänkte förtjänsten på sin bok »Shoes», som museet sålde under utställningsperioden. Utställningen var mycket välbesökt och gav upphov till TV-inslag, många tidningsartiklar och flera radioprogram.

Textilierna i Allmogehallens interiörer har delvis tagits in under våren för översyn och konservering. I Blekingegårdens kammare har vävstolen inretts med en ylleväv och mycket arbete har lagts på att ta fram ett nytryckt tyg till en av prästgårdsinteriörerna.

I slutet av juni var installationen av det nya textila förvaringssystemet Cubinostern färdigt och avdelningens arbete har under hösten i stort ägnats åt inkörning av maskinen samt rengöring av de ca 4 000 lådorna som levererats i omgångar – ett gigantiskt arbete som ibland tyckts utan slut.

Samarbetet med Krapperups museum har under året fortsatt på egen tid med märkning och uppordning av linneförrådet efter museala principer. Serviceverksamheten har omfattat rådgivning och bedömning av textilier, dräkter och smycken samt konsultering i konserveringsfrågor till forskare, institutioner och allmänhet.

Avdelningen ordnade SAMDOK:s Textilpools årsmöte med bl a besök på nya magasinet och firma Kardborren på programmet. Britta Hammar deltog också i två textilpoolsmöten i Stockholm, i ICOM:s dräktkommittés möte i Budapest, Ungern, med ett föredrag om familjen Thomanders dräktsamling samt på egen bekostnad i ett seminarium om konfektion förr och nu, i Milano, Italien.

Kirsti D Emaus föreläste om Cubinostern – ett nytt textilförvaringssystem vid ett seminarium om föremålshantering anordnat av Nordiska museet. Ingela Juhlin Kristiansson och Kirsti D Emaus deltog i danska konservatorsförbundets seminarium i recente textilier på Fuglsöcentret i Danmark.

Viktigare nyförvärv: Kläder, arkivalier m m från Firma Kardborren AB, Lund, dockvagn och dockserviser från 1920-talet, dockskåp med inventarier från 1940-talet, solfjädtrar, brudklänning från 1940-talet.

Avdelning 5

Programverksamhet

Programmen har varit många och av skiftande karaktär. Några höjdpunkter kan nämnas. Så inleddes Folkmusik- och dansåret med Nils Anderssonstämman på Trettondagen, sportlovet i februari hade temat Tusenfotingar, syftande på Ballyutställningen och 1000-årsjubileet. 222 påskkåringar kom till Kulturen på skärtorsdagen. I maj ordnades tillsammans med kulturföreningen ACLA en dockteaterfestival. Musikskolans dag och Folkmusikens dag tillhör årets stora arrangemang. Det största blev dock Laurentii marknad – en medeltida marknad som ägde rum två dagar i september och som lockade 19 535 besökare. Julstöket räknas som alltid av många lundabor som en viktig tradition.

Helgarrangemang: 6/1 firades Trettondagen med vesper i Bosebo kyrka, stjärngossetåg och staffanssång. Folkmusik- och dansåret inleddes med Nils Anderssonstämma.

13/1 Långlördag med visningar. 14/1 Franska revolutionens mode. Föredrag med bilder av redaktör Ingrid Schrewelius. 21/1 Lundahistoria på Kulturen. Museichef Anders W Mårtensson. 27/1 Lunds Filatelistförening på Kulturen. 28/1 Lundahistoria i Borgarhuset. Eva Kjerström-Sjölin. 4/2 Utställningen om Skomode under 3 000 år öppnades. 11/2 Visning av Skomode under 3 000 år. 18/2 Jubileumsutställningen öppnades. Gammalt och nytt från topp till tå. Modevisning i samarbete med Elfströms skor och Medborgarskolan. Konferencier Ingrid Schrewelius. 19–22/2 Sportlov med temat Tusenfotingar. 25/2 Visning av Jubileumsutställningen. Visning av Kulturens vapensamling. 4/3 Speglar. Visning i Borgarhuset. Fil kand Ingalill Alwmark. 11/3 Visning av

Skomode under 300 år. Att vara fattig i Lund. Arkivarie Käthe Bååth. 18/3 En lifvad påsk – Kulturens påskutställning öppnade. Frågor och svar med årskurs 4. 25/3 Visning av Lund genom seklerna. Frågor och svar kring kulturhistoria med arkeologer, etnologer och konstvetare. Programledare professor Jan Öjvind Swahn. Dekorering av påskägg. Jitka Jensen. 8/4 Kyrkkaffe i V Vrams prästgård med Sydvästra Skånes Folkdanskets. Dekorering av påskägg. Jitka Jensen. Skånska sånglekar för stora och små. 12/4 Påskkåringar på Kulturen. 15/4 Visning av Lund genom seklerna. 22/4 Visning av Lund genom seklerna. Carolinakören – universitetspersonalens kör sjöng under ledning av Gunnar Hjert. 29/4 Ostrochorus – Östgöta nationskör hälsade våren välkommen. Dirigent Helen Ranada. 3–5/5 Dockteaterfestival. 6/5 Skånska sånglekar för stora och små. Lund genom seklerna. Rundvandring på Kulturen. 11–13/5 Öland på Kulturen. 13/5 Stora Visningsdagen. Elever från Konservatorielinjen musicerade. 26/5 Musikskolan på Kulturen. Lunds spelmansgille hade spelmanstämma. 27/5 Folkmusikens dag. 3/6 Storm över Sundet spelade folkmusik. 10/6 Skånska sånglekar för stora och små. Östarp: Växtfärgningsdag med Sydvästra Skånes Folkdanskets. Visning av Gamlegården. 17/6 Wiwen Nilsson-utställningen öppnade. 23/6 Ridning på islandshästar. Visning av Lund på 1000-talet. 1/7 Östarp: Slätterdag med Sydvästra Skånes Folkdanskets. Visning av Gamlegården. 8/7 visning av Lund på 1000-talet. 15/7 Ridning på islandshästar. 22/7 Visning av Wiwen Nilsson-utställningen. 29/7 Visning av Kulturens silversamling. Blomsterbinding: Mona Eriksson. Östarp: Spelmanstämma. 5/8 Visning av Wiwen Nilsson-utställningen. Ringsjö spelmän spelade. Östarp: Östarpdagen. Ridning på islandshästar. Östarp: Visning. 25/8 Utställningen Djuret i broderiet i samarbete med ICA-kuriren öppnades. 25–26/8 Kuckeliku. En helg kring tuppen som kulturhistoria. 1–2/9 Laurentii marknad. 9/9 Skånsk mäsas i Bosebo kyrka. 16/9 Visningsdag. Kyrkornas dag. Tema: Gränsöverskridande. 22/9 Kulturnatt 23/9 Levande hantverk på Kulturen i samarbete med Hantverksföreningen i Lund. Kulturens samling av kinesiskt exportporlän. Föredrag av Professor Bo Gyllensvärd. 30/9 Utställningen Läs för oss när vi är små öppnades. Sagoläsning för barn. 7/10 Så styrdes Lund förr. Docent Anna-Brita Lövgren. Veterankören sjöng. Dirigent: Knut Borglin. Sagoläsning för barn. Utställningen I glas och lust – Bertil Vallien och Ulrica Hydman-Vallien, retrospektiv utställning, öppnades. Sagoläsning för barn. 21/10 Utställningen Estland och Sverige – historiska skatter. Stadsarkivet i Tallin visar arkivhandlingar, öppnades. Sverige som kolonial stormakt i 1600-talets Estland. Landsarkivarie Anna Christina Ulfsparré. 27–28/9 Den gamla bokens dagar. Utställningen Bildande bild – om skolplanschens värld, öppnades. 3/11 Utställningen Ansikten är också historia – Bilder av arbetarfamiljer i Lund 1880–1940, öppnades. Visning av Lund efter 1500. Arkivarie Göran Larsson. 4/11 Slaget vid Lützen. Civ ing Christian Cederberg. Stadsmusiken i Lund under 1600- och 1700-talen. Docent Greger Andersson. 11/11 Gäster: Lunds nation. Lunds nations kör sjöng. Dirigent: Ola Simonsson. Vad upplever man egentligen på Kulturen idag? Regissör Jan Hemmel. Museendet – museiveckan – invigdes. 18/11 Lund i Borgarhuset. Fil kand Ingalill Alwmark. Folkmusikens år – ett program i ton och tal med Lunds spelmansgille. 25/11 Kulturens glassamling visades. 1:e antikvarie Nils Nilsson. Paris! Paris! De stora mästarna. Cecilia Öqvist – sång, Ann-Sofie Brossy – piano. Från Anders till Knut – julutställning, öppnade. 2/12 Julstök. 9/12 Tillskärarakademien i Köpenhamn visade historiska dräkter. 16/12 Årets julkalenderhus – Blekingegården – visades för barn. Ulrica Hydman-Vallien – vilda djur, figurer, granskog och skyskrapor. Konstskribent Mailis Stensman. Kören Cantemus sjöng julsånger.

Måndagskvällar: 5/2 Midnattskören sjöng med danska inslag. 12/2 Skånska ortnamn. Docent Bengt Pamp. Lund som Skånes huvudstad. Arkivarie Göran Larsson. 5/3 Den nya bostaden och dess plan. Fil kand Johan Cederlund. 12/3 Svänske män triwes – fajanser till trevnad och nytta. Gunilla Eriksson. 19/3 Möbler för en ny livsstil. Intendent Jan von Gerber. 26/3 Det upplysta borger-

skapets läsning. Professor Louise Vinge. 2/4 Vävt och tryckt i hemmet och garderoben. Britta Hammar. 30/4 Spykens kör sjöng under ledning av Sverker Zadig. 15/10 Visning av I glas och lust. Åtta glas sjöng. Dirigent: Sven Inge Frisk. 22/20 Visning av I glas och lust. Glas åter ljus – om Bertil Vallien och Ulrica Hydman-Valliens nya glas. Museichef Gunnar Lindqvist. 29/10 Historia och myt i 1900-talets Estland. Öststatsspecialisten Claes Göran Karlsson. 5/11 Musiken i Lund 1800–1950. Professor Folke Bohlin. 12/11 Visning av I glas och lust. Småländska glasriket från 1860–1990. Docent Olof Nordström.

Söndagar under juni, juli och augusti har rundvandringar skett på svenska och engelska. Lunchvisningar av utställningarna om Wiwen Nilsson, I glas och lust, Ansikten och Bildande bild, har hållits.

Undervisning

Antalet visningar under året har varit 1 178 varav 1 035 varit betalda, 93 varit fria för förskolan och resterande för lärargrupper m fl. Museilådorna Barnungar förr, Bröd och gröt, Statarliv, Medeltidslådan och Östarpplådan har varit flitigt utlånade. Kontaktgruppen mellan Kulturen och Lunds kommuns skolor har haft ett flertal träffar. Studiedagar för lärare har hållits under året.

Övrigt

Domkyrkans aftonsång har hållits i Bosebo kyrka under juni, juli och augusti.

Under året har Kulturens Dockteater spelat Prinsessan Månsilver och I John Bauers trollskog.

Årets adventskalender visade Blekingegården.

Kulturens museilärare har varit på studiebesök på Rosenborgs slott och Det danske Kunstindustrimuseum. En studiecirkel om Borgarhuset har pågått.

Kulturen deltog med filmen »En dag i familjen Thomanders liv» i Museernas filmfestival.

Lena Larsén har hållit föredrag hos Historiska föreningen i Växjö »Vad sökte Hazelius i Sunnerbo?» och vid Bildsymposium i Innsbruck om »Religious wallhangings today» samt i Halland 1990 publicerat »Att samla sunnerbomålningar är att söka något mer». Hon har deltagit i en serie om 10 program från Kulturen med Radio Kristianstad.

Smålandsposten har haft en gedigen serie om Kulturen.

Avdelning 6

Under året har i huvudsak följande arbetsinsatser varit aktuella:

Vita Huset. Dränering runt byggnadens gårdssida samt isolering, putsning och målning av grundmur. Installation av ny oljetank i källare och borttagning av den gamla marktanken. Omputsning av vissa källarutrymmen. Renovering av 3 rum å 2:a vån inkl slipning av golv och inredning för utställning. Målning 3:e vån. Fönsterreparationer generellt.

Borgarhuset. Reparation av yttertak.

Herrehuset. Plåt- och träarbeten å yttertak pg a läckage. Reparation av fönster. Putslagning av västra och södra fasaden samt målning av den västra. Målning av toalettutrymmen.

Weibullska huset. Målning och putsning av kontorsutrymmen å 2:a vån. Elarbeten. Fastsättning av takplåtar.

Thomanderska huset. Insättning av UV-filter i fönster.

Allmogehallen. Putsning och målning av hela gårdsfasaden.

Locus Virtutum. Utrivning av rötskadat virke. Dränering runt byggnaden samt omläggning av växelkabel. Ilagning av fasadputs samt målningsbättring. Ledningsdragnig för vatten och avlopp. Utläggning av makadam och Leca.

Locus Peccatorum. Målning av fönster och kontorsutrymmen.

Nya snickeriet. Putsning, målning och kakelsättning i nya toalettutrymmen

samt utbyte av sanitetsporcelain m.m. Insättning av två nya duschkabiner samt andra VVS-arbeten. Ljudisolering av innertak och väggar. Upptagning av ny dörröppning samt igensättning av andra. Ny dörr i trapphus. Ventilations- och elarbeten i större skala. Installation av dammskyltare.

Diverse. Impregnering av stugorna. Tvättning och tjäroljning av kyrktak. Målning av plank. Ommurning och rättning av stenmur vid hörn mot Herrehuset.

Östarp. Omändring av utställningshall. Putsning av fasader å Gamlegård. Omläggning av yttertak å Gästgiveri samt nya vindskivor etc. samt plåtarbeten. Nya radiatorer i Gästgiveriets verandadel.

Hökeriet. Omfattande reparation i regi av August Lundbergs Byggn AB.

Övrigt. Monterbyggnation för olika utställningar samt annan byggverksamhet för desamma. Möbelreparationer. Bevakning, lokalvård, transporter och allmänna serviceuppdrag. Medverkan vid alla evenemang.

Analyslaboratoriet

Under 1990 har analyslaboratoriet ökat antalet uppdrag med 60 %. Av samtliga uppdrag utgör en tredjedel beställningsarbeten utifrån och två tredjedelar beställningar från andra avdelningar på Kulturen.

Uppdragen har bestått av kvalitativa och kvantitativa elementaranalyser av metaller och legeringar samt glas och mineral. Laboratoriet har också utfört ursprungsanalyser av textilfibrer samt makrofossilanalyser som bestämningar av frukter och frön från det medeltida Lund. Vidare har ursprungsanalyser samt kvalitativa och kvantitativa elementaranalyser av organiskt material (elfenben, horn, slidhorn m.m.) utförts.

Under 1990 deltog Kulturens analyslaboratorium med bildmaterial till utställningen i stadsteaterns foajé under kulturnatten.

Material och resultat från analyslaboratoriet ingår i utställningen Lund 1 000 år.

Bibliotek och arkiv

Biblioteket har ökats med 837 nummer, varav 131 genom gåvor. Accessionen omfattar nr 43 367–44 204.

Arkivet har ökats med 76 nummer.

Porträttarkivet har ökats med 180 fotografier.

Utställningar

Skomode under 3 000 år. Ur Ballymuseets berömda samlingar 4/2–8/4. Lund på 1000-talet och efter 1500 – Jubileumsutställning. 11/3–. En lifvad påsk. Påskutställning. 18/3–16/4. Kulturlandskapet (Östarpshallen) 1/5–31/8. Wiwen Nilsson 17/6–26/8. Djuret i broderiet. I samarbete med ICA-kuriren. 25/8–16/9. Läs för oss när vi är små 30/9–21/10. I glas och lust – Bertil Vallien och Ulrica Hydman-Vallien. En retrospektiv utställning. 14/10–. Estland och Sverige – historiska skatter. Stadsarkivet i Tallin visar arkivhandlingar. 21/10–10/11. Bildande bild – om skolplanschens värld. 27/10–. Ansikten är också historia. Bilder av arbetarfamiljer i Lund 1880–1940. 3/11–. Från Anders till Knut. Julutställning. 25/11–.

Publikationer, trycksaker

Årsboken 1990 (Lund 1000 års krönika). Bildalmanackan 1991 – Tidens rum. Kersti Holmquist, Silversmeden Wiwen Nilsson. Lund 990–1090 på Kulturen (svenska, engelska, tyska). Nummerkatalog till Wiwen Nilsson-utställningen. Adventskalender – Blekingegården. Kulturen alla tiders museum – program för lärare i bild och slöjd. Affischer: Skomode under 3 000 år. Jubileumsutställning 1990. Kulturen & Landsarkivet om Lund på 1000-talet och efter 1500. En lifvad påsk. Kulturlandskapet. Wiwen Nilsson. Läs för oss när vi är små. I glas och lust – Bertil Vallien och Ulrica Hydman-Vallien. Estland och Sverige. Bildande bild – om skolplan- schens värld. Ansikten är också historia.

Besök

Museet i Lund har under året haft 158 454 besökare. Hökeriet som var öppet i maj–augusti och december samt helger i september har haft 17 387 besökare. Östarpsanläggningen har varit öppen maj–augusti samt helger i september. Gamlegården har haft 10 263 besökare och Östarpshallen 9 166.

Anläggningarna i Lund och Östarp uppvisar tillsammans en besöksiffra av 195 270.

Organisation och personal

Fast anställd personal

MUSEICHEF	AVDELNING 1	1/10–31/12)
A W Mårtensson	Folkliv Vapenhistoria	B Bouassa (tjl 50 %
Analyslaboratorium	Bibliotek Arkiv	1/1–31/12)
B Westerström (1/2-tj,	Föremålsvård	D Enescu (fr o m 1/8)
1/5–31/12 3/4–tj)	N Nilsson avd ch (tjl	J Gustafsson (1/2-tj, tjl
Fotoateljé	7/5–18/5)	1/1–28/2, därefter
L Westrup	E-L Bjurman (tjl 25 %	slutat)
	1/1–31/3, tjl	
KANSLI	1/4–15/5, tjl 25 %	AVDELNING 3
Ekonomi Budget	16/5–30/6, tjl	Byggnadsminnesvård
Sekreteriat	1/7–15/8, tjl 25 %	Stadsarkeologi
Kameralenhet	16/8–31/12)	Arkeologisk konserve-
R Palmquist kanslichef	C G Bryve	ring
(slutat 6/9)		C Wahlöö avd ch
I-L Svensson (kansli-	AVDELNING 2	M André
chef fr o m 6/9)	Konst Konsthantverk	M Cinthio
B Brink (1/2-tj)	Bostadshistoria	B Erlandsson (1/2-tj)
A Dahlberg (fr o m	Idé- och lärdomshisto-	B Hjort
7/10)	ria	T Nilsson
G-B Ljungdahl	Konservering	M Sjögren
U Ohlsson (3/4–tj)	G Eriksson avd ch	
A Sörensson (pens 1/8)	E Kjerström-Sjölin	
S Walther (1/2-tj)	(3/4–tj, t f avd ch	

AVDELNING 4

Inredningstextil
Dräkt m tillbehör
Konservering

B Hammar (t f avd ch
1/1-30/4, därefter
ord avd ch)

K Dahle-Emaus (1/2-tj)

I Kristiansson (1/2-tj,
1/1-31/12 60%)

AVDELNING 5

Information
Medlemskontakt
Evenemang
Försäljning
Undervisning

L Larsén avd ch

B Crafoord (1/4-tj, tj
1/1-31/12)

A Dahlberg (62% t o m
6/10)

M Dönell (62%)

K Ericsson (3/4-tj)

M Granmark

A Grauers (1/4-tj t o m
30/4, därefter 1/2-tj,
tjl 80% 1/1-31/5, tj
1/6-31/7, tj 80%
1/8-31/10)

A Jansson (1/2-tj)

S Jönsson (1/2-tj)

L Kristiansson (62%
fr o m 7/11)

R-M Tilly

AVDELNING 6

Drift och underhåll

C G Widell avd ch (1/2-
tj fr o m 1/2)

R Abrahamsson (1/2-tj)

B Anderberg

B Andersson (3/4-tj,
fr o m 1/3)

A Carlsson

M Dimitriadis

E Gustavsson (fr o m
1/6)

H Grönvall (fr o m 13/9)

H Hansson (1/2-tj)

S Hörman

B Jensen (3/4-tj, för-
tidspens 1/11)

L Johansson

Å Johansson (1/2-tj)

T Karlsson

A Krok (1/2-tj)

P Kruse (1/2-tj, förtids-
pens 1/4)

S Larsson

A G Lundberg

M Persson

P Persson

G Thoft (3/4-tj)

B Österberg

Medelantalet anställda kvinnor och män har under året varit 31 resp 24.

Tillfälligt anställd personal

Kansli: K Andersson (periodvis biträtt kanslich), V Egeland (periodvis vik vxltelef), L Kristiansson (periodvis vik vxltelef), A-L Månsson (ca 2 mån kameralenh), B Nilsson (vik vxltelef 1/1-31/12), K Sörensson (vik sekr 2/7-20/7), S Westerström (periodvis vik vxltelef).

Avd 1: E Lillienberg Olsson (eo antikvarie 1/1-31/8 3/4-tj), L Mellberg (bea* 1/1-30/4), B Möller (djursköt, föremålsvård 1/1-31/12 deltid), C Örneklint (bea* 12/12-31/12). Östarps gamlegård 1/5-31/8, lörd och sönd i sept: J Hultgren (deltid), L Mellberg (deltid), A-L Nilsson (deltid). Östarps hallen 1/5-31/8, lörd och sönd i sept: B Hultgren (deltid).

Avd 2: A Andrén (projektanst 1/11-31/12 1/2-tj), D Enescu (bea* 1/1-31/7) C Hagström (projektanst 1/11-31/12 1/2-tj), A Landberg (eo antikvarie 1/2-31/3, 7/5-18/5 1/2-tj, 21/5-15/6 3/4-tj), K Schönberg (eo antikvarie 1/7-31/7, 1/10-31/12 1/2-tj).

Avd 3: C Arcini (osteolog bearb 17/4-31/5), grävsn personal vid utgrävsn i kv Gyllenkrok 17/4-17/7 och kv Glambeck 1/11-31/12: P Carelli (grävsn led), G Eriksdotter, S Gräberg-Ottelid (endast kv Gyllenkrok), M Hansson, C Johansson, S Larsson, K-M Lenntorp, V Rönn.

Avd 4: E Johnsson (bea* 1/11-31/12), E Lillienberg Olsson (projektanst 19/6-17/11), K Strand (projektanst 19/6-31/12).

Avd 5: T Apelkrantz (försäljn deltid), P Björck (försäljn deltid), Å Findhé (arbetsprövn 24/9-30/11, provanst 1/12-31/12 60%), E Gustavsson (försäljn deltid), C Hansen (försäljn deltid), M Jacobsson (försäljn deltid), L Kristiansson (vik försäljn ansv 1/1-31/10 deltid, vik bokningsansv 1/2-28/2 deltid, projektanst 14/3-6/6 deltid, provanst 7/6-7/11 receptionist), J Larsson (bokningar 1/1-31/12 1/2-tj, informatör 6/9-31/12 1/2-tj), K Nilsson (försäljn deltid), A-M Skoog (försäljn deltid), G Sobelius (försäljn deltid).

Museilärare: I Alwmark, C Cederberg, I Cederberg, C Hansen, K Heilo, U Jönsson, A Larsson, L Lundberg, E Nilsson.

Hökeriet: 1/5–31/8, lörd och sönd i sept, 2/12–23/12: M Alwmark, P Björck, S Cinthio, C Hansen, B Möller, S Nilsson, B Westerström, S Westerström (samtliga deltid).

Avd 6: A Andersson (vik lokalv 29/1–15/6 deltid), P E Björkman (div arb 17/4–15/6 bea*), H Carlsson (vik lokalv 12/9–31/12), P Eriksson (div arb 25/6–29/6), H Grönvall (murare, provanst 12/3–12/9), P Grönvall (div arb 1/1–31/5 bea*), M Hetlesaether (div arb 1/1–31/12), V Johnson (bea* 26/4–9/11), J Larsson (div arb 2/7–31/8), K O Larsson (bea* 1/1–31/12), B Möller (lokalv 1/1–31/12 deltid), H Persson (div arb 1/1–31/12), S Rundblad (vakt, provanst 1/4–30/9, vik 1/10–31/12), A-S Sverlinger (vik lokalv 5/7–27/8), B Wollin (tjänstgjort på magasinet), L Wollin (div arb 1/1–31/12).
Extra vakter: C Bornäs, I Cederberg, K Erlandsson, B Hetlesaether, S Johansson, T Karlbjörn, P Kroon, K O Larsson, C Mårtensson, B Möller, E Nilsson, A Persson, A Rasmusson, J REXGÅRD, A Unt, B Wollin.

Vapenfri tjänst: M Brenner (avd 5 12/2–30/11), M Hallin (avd 3 12/2–23/11), E Magnusson (avd 5 1/1–8/6).

Praktikanter från kulturvetarlinjen: K Bondesson-Westergren (avd 1 5/11–7/12), R Larsson (avd 3 5/11–7/11).

* bea = beredskapsarbete

1990 års donatorer

Förteckning över dem som skänkt föremål till museet, biblioteket och arkivet.

Ingrid Adelsjö, Hittarp
Barbro Agrell, Lund
Signe Ajander, Lund
Axel Alfort, Djursholm
Asta Andersson, Lund
Knut Andersson, Karlskrona
Sture Andersson, Landskrona
Arla, Stockholm
Carin Ask, Lund
Wilhelm Beckers AB, Stockholm
Birgitta Belfrage, Säffle
Ulrich Berglin, Falsterbo
Karin Blomqvist, Lund
Viveca Bosson, Halmstad
Gun Boström, Torekov
Carl Gösta Bryve, Lund
Rune Bunte, Lund
Margit och Lennart Carlssons
stiftelse, Dalby
Maria Cinthio, Lund
Birgitta Crafoord, Lund
Gunilla Eriksson, Lund
Britta Erixon, Lund
Bjerre Grahn, Lund
Tora och Ann-Mari Göransson, Lund

Britta Hammar, Lund
Nanna Hertoft, Lyngby
Stina Oscarsson-Hildebrand, Lund
Kersti Holmqvist Stockholm
Christian Cappelen Holsts dödsbo,
Malmö
Dora Jacobsohns dödsbo, Lund
Hans Agne Jacobsson, Markaryd
Margareta Jansson, Philadelphia
Ylva Johansson, Lund
Bengt Juhlin, Stockholm
Lennart Järnhäll, Lund
Agnes Jönsson, Lund
Britt Jönsson, Staffanstorp
Svea Jönsson, Furulund
Kardborren Svenska Kläder AB, gm
Inger Torebo, Höör
Åsa Kasselring, Malmö
Carl Michael Einar J:son Kedja, Lund
Greta Kjellberg, Lund
Sture Lagercrantz, Uppsala
Gunnar Larsson, Växjö
Ulla-Britt Lentelius, Malmö
Sara Liljblad, Furulund
Ronnie Liljegen, Lund

Rita Liljekvist, Nässjö
Kristina Lindell, Lund
Märta Lindström, Lund
Folke Ljungdahls stiftelse, Lund
Lundbergs Byggnads AB, Lund
Nils Löfgren, Malmö
Malte Mattsson, Lund
Svante Milles, Lidingö
Anne-Marie Månsson, Åstorp
Anders W Mårtensson, Lund
Nils Nilsson, Lund
Märta Wiwen-Nilsson, Lund
Ulla Nilsson, Lund
Anna Nordström, Lund
Lilian och John Erik Olin, Kävlinge
Ulf Pauli, Malmö
Bertil Persson, Lund
Carl Persson, Hästveda
Ingrid Persson, Arlov
Margit Riesz-Pleijel och
Åke Pleijel, Bromma
Knud Rasmussen, Bjärred

Gustaf Rudebeck, Lund
Stellan och Gunhild Samuelsson,
Åkarp
Åke Schöld, Bjärred
Gösta Sigfridsson, Höganäs
Tomas Silow, Lund
Sven-Arne Sjöstrand, Malmö
Arne Sundberg, Landskrona
Maj Svensson, Södra Sandby
May Svensson, Lund
Sölvesborgs kommun
Henry Sönnervik, Kävlinge
Astrid Sörensson, Lund
Margareta Tellenbach, Bjärred
Greta Thott, Stockholm
Pieter Tichelaar, Makkum
Claes Wahlöö, Lund
Anna Welinder, Lund
Fredrik Wehtje, Lidköping
Lars Westrup, Lund
Ann Åkerblom, Löderup

Sammandrag av 1990 års räkenskaper

Resultaträkning

	1990	1989
INTÄKTER		
Medlemsavgifter	3 712 292:—	4 162 918:94
Inträdesavgifter	1 162 451:50	794 507:70
Försäljningsintäkter	1 282 155:65	1 005 033:69
Ersättning för tjänster	597 350:62	518 435:64
Gåvor från företag och enskilda	1 355 492:—	1 049 300:—
Bidrag från donationsfonder	590 280:88	1 203 276:06
Mecenat	81 565:—	109 722:80
Neutrala inkomster	215 641:32	296 473:54
Hyror och arrenden	909 282:67	758 676:94
<i>Genom föreningens egen verksamhet anskaffade medel</i>	<i>9 906 511:64</i>	<i>9 898 345:31</i>
Anslag, staten	3 206 336:50	2 742 298:—
Anslag, Lunds kommun	4 424 000:—	4 174 000:—
Anslag, M-läns landsting	1 110 000:—	800 000:—
Anslag, L-läns landsting	82 000:—	78 000:—
Anslag, K-läns landsting	11 100:—	11 100:—
Anslag, N-läns landsting	2 000:—	2 000:—
Anslag, kommuner	64 000:—	64 000:—
<i>Summa anslag</i>	<i>8 899 436:50</i>	<i>7 871 398:—</i>
Projektbidrag	2 407 379:29	2 048 541:71
Lönebidrag AMS	2 372 843:01	1 887 478:10
<i>Summa bidrag</i>	<i><u>4 780 222:30</u></i>	<i><u>3 936 019:81</u></i>
SUMMA INTÄKTER	23 586 170:44	21 705 763:12
KOSTNADER		
	1990	1989
Samlingar, bibliotek, arkiv	123 742:46	115 428:83
Inventarier	223 444:76	246 583:35
Material	390 099:98	515 886:95
Varor för återförsäljning	570 741:89	647 926:30
Personalkostnader	14 543 554:31	12 371 901:31
Hyror	654 914:70	561 416:10
Förbrukningsmaterial	132 435:52	111 932:98
Kontorsmaterial	80 851:19	79 805:71
Diverse främmande tjänster	2 238 108:—	3 046 111:09
Telefon och porto	431 353:91	417 139:19
Frakter och transporter	197 774:68	101 974:50
Representation	155 402:75	114 137:70
Reklam och PR	281 902:40	465 855:57
Försäkringar	281 063:95	248 524:60

Övriga kostnader	161 803:05	97 212:38
Fastighetskostnader	<u>2 557 765:25</u>	<u>1 615 595:36</u>
SUMMA KOSTNADER	23 024 958:80	20 757 431:92
<i>Resultat före avskrivningar</i>	561 211:64	948 331:20
Avskrivningar		
Maskiner och inventarier	-140 974:65	-131 903:60
Byggnader	-120 000:—	
<i>Resultat efter avskrivningar</i>	-300 236:99	816 427:60
Finansiella intäkter och kostnader		
Ränteintäkter	593 775:82	122 303:37
Räntekostnader	-863 548:90	-739 732:74
<i>Resultat efter finansiella intäkter och kostnader</i>	-30 463:91	198 998:23
Extraordinära intäkter		
Vinst vid försäljn. av konstverk	8 000 000:—	
Extraordinära Kostnader		
Nedskrivning restaurangbyggnad*	1 880 000:—	
<i>Resultat före skatt</i>	6 150 463:91	198 998:23
Skatter	<u>-8 630:—</u>	<u>-6 593:—</u>
REDOVISAT RESULTAT	6 141 833:91	192 405:23

*Utöver planenlig avskrivning har nedskrivning av restaurangbyggnaden skett under året i syfte att anpassa tillgångens värde efter en skälig marknadsmässig förräntningsnivå.

Under året har Kulturen genomfört arkeologiska utgrävningar för ett antal byggherrar. Kostnaderna för dessa utgrävningar har uppgått till 1 155 426 kronor vilket har debiterats respektive byggherre.

Balansräkning

TILLGÅNGAR	1990	1989
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Likvida medel	1 838 266:23	1 856 202:69
Kundfordringar	607 778:10	245 265:88
Interimsfordringar	457 159:73	635 880:88
Div. kortfristiga fordringar	89 989:91	273 846:93
Varulager	30 000:—	—
<i>Summa omsättningstillgångar</i>	3 023 193:97	3 011 196:38
<i>Anläggningstillgångar</i>		
Långfristiga fordringar	4 161 304:—	
Samlingar, bibliotek och arkiv	2 kr	2 kr
Inventarier	308 518:03	263 310:03
Fastigheter i Lund och Östarp	6 287 115:17	8 287 115:17
<i>Summa anläggningstillgångar</i>	<u>10 756 939:20</u>	<u>8 550 425:20</u>
SUMMA TILLGÅNGAR	13 780 133:17	11 561 623:58

SKULDER OCH EGET KAPITAL

Kortfristiga skulder

Leverantörsskulder	457 493:43	1 560 376:43
Reserverade gåvomedel	44 472:44	44 472:44
Upplupna kostnader	1 991 640:73	1 300 507:35
Övriga kortfristiga skulder	1 434 264:54	3 394 582:92

Långfristiga skulder

Inteckningslån	6 395 658:93	8 420 694:03
Checkkredit (bevilj. 500 000)	440 064:61	- 33 714:17
Avsatt till pensioner	995 025:06	995 025:06

Eget kapital

Kapital	<u>2 021 513:43</u>	<u>- 4 120 320:48</u>
-------------------	---------------------	-----------------------

SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL 13 780 133:17 11 561 623:58

Ställda panter: Fastighetsinteckningar 150 000 kronor.

Ansvarsförbindelser: Kapitalvärde av pensionsåtagande utöver vad som upptagits bland skulderna 750 051 kronor.

Lund den 14 mars 1991

Sverker Oredsson

Anders Westerberg

Anders W. Mårtensson

Vår revisionsberättelse avseende denna årsredovisning har avgivits 1991.03.26.

Rune Järmén

Utsedd av

Riksantikvarieämbetet

Thomas Johnsson

Utsedd av Malmöhus läns
landsting

Erik Rylander

Utsedd av Lunds
kommun

Göran Bengtsson

Aukt. revisor utsedd av
Kulturen

Hans Linge

Revisor utsedd av
Kulturen

Revisionsberättelse för Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt därtill hörande fonder och styrelsens förvaltning för år 1990. Granskningen har utförts enligt god revisionssed. Årsredovisningen har upprättats enligt god revisionssed.

Vi tillstyrker

att resultaträkningen och balansräkningen fastställs

att styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid årsredovisningen omfattar.

Lund den 26 mars 1991

Rune Järmén

Utsedd av

Riksantikvarieämbetet

Thomas Johnsson

Utsedd av Malmöhus läns
landsting

Erik Rylander

Utsedd av Lunds
kommun

Göran Bengtsson

Aukt. revisor utsedd av
Kulturen

Hans Linge

Revisor utsedd av
Kulturen

De samlade donationsfonderna

Disponibla medel och kapital per 1990.12.31

<i>Fond</i>	<i>Disp. medel</i>	<i>Kapital</i>	<i>Totalt</i>
Conrad och Tullia Assarssons kulturfond	61 543:08	685 473:36	747 016:44
Beathe och Sven Bengtssons donation	3 736:44	41 617:10	45 353:54
Familjerna Bengtssons och Halldens minnesfond	10 547:03	117 474:65	128 021:68
J. T. Berggrens fond	13 349:63	133 672:56	147 022:19
Ragnar Blomqvists fond	1 340:91	7 014:23	8 355:14
Holger Crafoords fond	41 038:64	457 095:47	498 134:11
Albert Ekmans fond	17 807:76	198 343:—	216 150:76
Ingeborg och Helene Holcks fond	25 285:69	55 629:94	80 915:63
A. J. Jönssons och hans föräldrars minnesfond	131 110:68	1 460 333:46	1 591 444:14
Ebba och Wilhelm Jönssons fond	18 450:80	132 176:52	150 627:32
Harry Karlssons 80-årsfond	7 490:36	66 240:34	73 730:70
Greta och Sven T. Kjellbergs fond	16 368:11	168 105:38	184 473:49
Kulturens gåvofond	11 316:31	126 042:99	137 359:30
Kulturen Runt-fonden	21 727:94	245 777:11	267 505:05
Emil och Elsa Levins fond	7 430:52	82 762:46	90 192:98
Anna Lithströms fond	20 636:14	38 626:95	59 263:09
Anna-Maria Lundebergs donationsfond	41 955:76	97 654:87	139 610:63
Maj Lundgrens fond	37 374:56	416 284:35	453 658:91
Bror W. Olofssons fond	8 955:15	75 863:79	84 818:94
Ellen Ohlsons fond	101 221:26	656 486:35	757 707:61
Ole Olsens keramiske legat	31 760:66	182 081:58	213 842:24
Maj Perssons fond	10 504:64	117 002:56	127 507:20
Ellen Rosdahls fond	51 408:65	645 047:45	696 456:10
Vera och Sigfrid Sjöbergs fond	28 053:06	312 459:90	340 512:96
Ester och Gustav Sjöstrands minnesfond	44 597:97	496 739:93	541 337:90
Skånebokens fond	29 252:05	135 162:32	164 414:37
Skånska Brands fond	2 267:64	25 257:41	27 525:05
Thomanders fond	78 434:79	120 966:75	199 401:54
Elsa Pihlblads fond		145 468:44	145 468:44
TOTALT	874 966:23	7 442 861:22	8 317 827:45

Fonder utanför de samlade donationsfonderna

Kulturfonden	21 623:40
Nils Nilssons fond	168:09

Gåvomedel för särskilda ändamål

Birgitta Crafoord med sönerna Stefan, Thomas och Martin Wiklund		
Till utnyttjande av nytt magasin		20 381 034: 80
(90.12.31 var 20 210 626: 71 utnyttjade, som ränteintäkt har under året tillkommit 143 912: 50)		
Sven-Håkan Ohlsson och Birgit Bram-Ohlsson		
Till Lapidariet		25 000:—

Holger Crafoords stiftelse

Resultaträkning för år 1990

	1990	1989
<i>Intäkter</i>		
Utdelning på aktier	122 568:—	15 198: 50
Utdelning på Reverskonsortium och Förlagslån	—	92 890:—
Intäktsränta på kapital	<u>111 676: 70</u>	<u>123 011 30</u>
Summa intäkter	234 244: 70	231 099: 80
<i>Kostnader</i>		
Förvaltning	<u>2 000:—</u>	<u>—</u>
Summa kostnader	2 000:—	0:—
Årets resultat	232 244: 70	231 099: 80
Avsatt till kapitalkonto	<u>—46 448:—</u>	<u>—46 220:—</u>
Överföres till disponibla medel	185 796: 70	184 879: 80

Balansräkning per 31.12.1990

	1990	1989
TILLGÅNGAR		
Omsättningstillgångar		
Bank	919 468: 49	871 551: 59
Upplupna intäkter	673:—	1 225:—
Summa omsättningstillgångar	920 141: 49	872 776: 59
Anläggningstillgångar		
Aktier och andelar (börsvärde 470 047)	283 010: 15	287 010: 15
Obligationer	795 580:—	791 580:—
Summa anläggningstillgångar	<u>1 078 590: 15</u>	<u>1 078 590: 15</u>
SUMMA TILLGÅNGAR	1 998 731: 64	1 951 366: 74
SKULDER OCH EGET KAPITAL		
Eget kapital		
Kapital	1 502 607: 14	1 456 159: 14
Kursregleringsreserv	310 327: 80	310 327: 80

Disponibla medel	185 796:70	184 879:80
Summa eget kapital	<u>1 998 731:64</u>	<u>1 951 366:74</u>
SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL	1 998 731:64	1 951 366:74

Kapitalkonto per den 31.12.1990

Ingående balans		1 456 159:14
Avsättning		<u>46 448:—</u>
KRONOR		1 502 607:14

Disponibla medel

Ingående balans		184 879:80
Utdelat under året		—184 879:80
Årets avsättning		<u>185 796:70</u>
KRONOR		185 796:70

Lund den 14 mars 1991

*Anders Westerberg**Anders W. Mårtensson*

Vår revisionsberättelse avseende denna årsredovisning har avgivits den 26 mars 1991.

*Göran Bengtsson**Hans Linge*

Aukt. revisor

Revisor

Revisionsberättelse för Holger Crafoords stiftelse

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens förvaltning för år 1990. Granskningen har utförts enligt god revisionssed. Årsredovisningen har upprättats enligt god redovisningssed.

Vi tillstyrker

att resultaträkningen och balansräkningen fastställs

att styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid årsredovisningen omfattar.

Lund den 26 mars 1991

*Göran Bengtsson**Hans Linge*

Aukt. revisor

Revisor

Nordenstedtska stiftelsen

Resultaträkning för år 1990

<i>Intäkter</i>	1990	1989
Avkastning på värdepapper	665 473:—	563 781:27
Räntor på bankmedel	283 415:60	173 777:—
Övriga intäkter	<u>—</u>	<u>132:99</u>
Summa intäkter	948 888:60	737 691:26

<i>Kostnader</i>		
Hyra kontorsservice	120 000:—	120 000:—
Löner, omkostnader	10 213:20	11 114:10
Förvaltning	<u>17 669:—</u>	<u>8 991:—</u>
Summa kostnader	147 882:20	140 105:10
<i>Resultat före extraordinära poster</i>	801 006:40	597 586:16
Extraordinära intäkter	2 355 628:14	294 927:—
Extraordinära kostnader	—157 469:90	—
	<u>2 198 158:24</u>	<u>294 927:—</u>
Resultat före dispositioner	2 999 164:64	892 513:16
<i>Dispositioner</i>		
Avsättning till disponibla medel	640 805:12	566 869:16
Avsättning till kapitalet	160 201:28	325 644:—
Avsättning till kursregleringsreserv	<u>2 198 158:24</u>	<u>—</u>
ÅRETS RESULTAT	2 999 164:64	892 513:16

Balansräkning per 31.12.1990

TILLGÅNGAR	1990	1989
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Bank	3 769 636:86	2 152 302:33
Upplupna intäkter	6 248:—	11 324:13
Summa omsättningstillgångar	<u>3 775 884:06</u>	<u>2 163 626:46</u>
<i>Anläggningstillgångar</i>		
Aktier och andelar (6 364 716 kr)	5 249 684:71	4 430 726:30
Obligationer och andelar (3 506 942 kr)	1 295 747:33	1 295 900:—
Summa anläggningstillgångar	<u>6 545 432:04</u>	<u>5 726 626:30</u>
SUMMA TILLGÅNGAR	10 321 316:90	7 890 252:76
<i>SKULDER OCH EGET KAPITAL</i>		
<i>Kortfristiga skulder</i>		
Upplupna kostnader	1 320:—	2 550:50
Summa kortfristiga skulder	<u>1 320:—</u>	<u>2 550:50</u>
<i>Eget kapital</i>		
Kapital	7 481 033:51	7 320 832:23
Kursregleringsreserv	2 198 158:24	—
Disponibla medel	640 805:15	566 870:03
Summa eget kapital	<u>10 319 996:90</u>	<u>7 887 702:26</u>
SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL	10 321 316:90	7 890 252:76

Lund den 14 mars 1991

Sverker Oredsson

Nils-Arvid Bringéus

Anders W. Mårtensson

Per-Håkan Ohlsson

Anders Westerberg

Sven Stavenow

Åke Rehnberg

Vår revisionsberättelse avseende denna årsberättelse har avgivits den 26 mars 1991.

Göran Bengtsson
Aukt. revisor

Hans Linge
Revisor

Revisionsberättelse för Nordenstedtska stiftelsen

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens förvaltning för år 1990. Granskningen har utförts enligt god revisionsred. Årsredovisningen har upprättats enligt god redovisningssed.

Vi tillstyrker

att resultaträkningen och balansräkningen fastställs

att styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för den tid årsredovisningen omfattar.

Lund den 26 mars 1991

Göran Bengtsson
Aukt. revisor

Hans Linge
Revisor

Margit och Lennart Carlssons stiftelse

Resultaträkning för år 1990

<i>Intäkter</i>	1990	1989
Vinst vid försäljning av aktier	87 863:20	—
Avkastning på värdepapper	96 715:—	79 698:34
Ränta på bankmedel	<u>458 099:53</u>	<u>342 688:70</u>
Summa intäkter	642 677:73	422 387:04
 <i>Kostnader</i>		
Omkostnader	<u>1 472:50</u>	<u>3 004:—</u>
	641 205:23	419 383:04
 Vinst vid försäljning av aktier har förts till fondkapitalet	—87 863:20	—
	<u>553 342:03</u>	<u>419 383:04</u>
 Av återstående belopp har 20 % förts till fondkapitalet	<u>—110 668:—</u>	<u>—83 877:—</u>
ÅRETS RESULTAT	442 674:03	335 506:04

Balansräkning per 31.12.1990

<i>Tillgångar</i>	1990	1989
Värdepapper m. m.		
Aktier, börsvärde	3 190 010:—	5 346 939:—
Obligationer	800 000:—	800 000:—

Garantilån	1 320 000:—	1 320 000:—
Obligationslån	202 104:—	—
Bankmedel	1 533 921:32	1 367 342:52
Kortfristiga fordringar (upplupna räntor)	<u>214 500:83</u>	<u>199 159:40</u>
	7 260 536:15	9 033 440:92
<i>Skulder</i>		
Värde regleringskonto	1 863 131:80	3 987 120:80
Stiftelsens fondkapital	4 903 024:35	4 704 493:15
Disponibla medel	<u>494 380:—</u>	<u>341 826:97</u>
	7 260 536:15	9 033 440:92
<i>Kapitalkonto per 31.12.1990</i>		
Ingående balans	4 704 493:15	4 620 616:15
Avsättning	<u>198 531:20</u>	<u>83 877:—</u>
	4 903 024:35	4 704 493:15
<i>Disponibla medel</i>		
Ingående balans	341 826:97	229 874:93
Utdelat under året	—290 121:—	—223 554:—
Årets avsättning	<u>442 674:03</u>	<u>335 506:04</u>
	494 380:—	341 826:97

Lund den 25 mars 1991

*Anders W. Mårtensson**Margit Carlsson**Lennart Carlsson*

Revisionsberättelse för Margit och Lennart Carlssons stiftelse

Undertecknad, utsedd att granska Margit och Lennart Carlssons stiftelses räkenskaper och förvaltning för år 1990, får efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse.

Den ekonomiska redogörelsen har upprättats enligt god redovisningssed.

Jag tillstyrker

att den framlagda resultat- och balansräkningen per 1990-12-31 fastställas att styrelsen beviljas ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Lund den 28 mars 1991

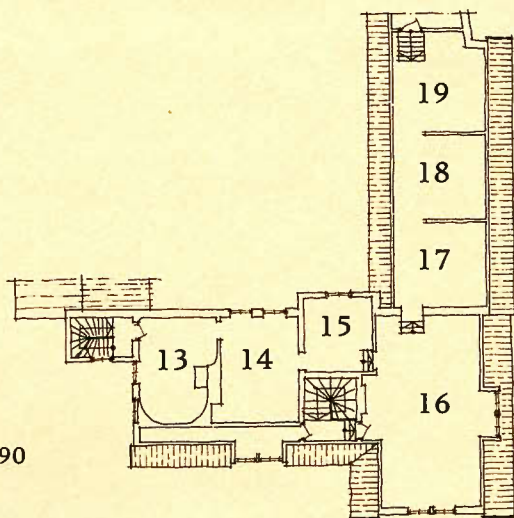
Anders Akke

40

Borgarhuset – Tidens rum

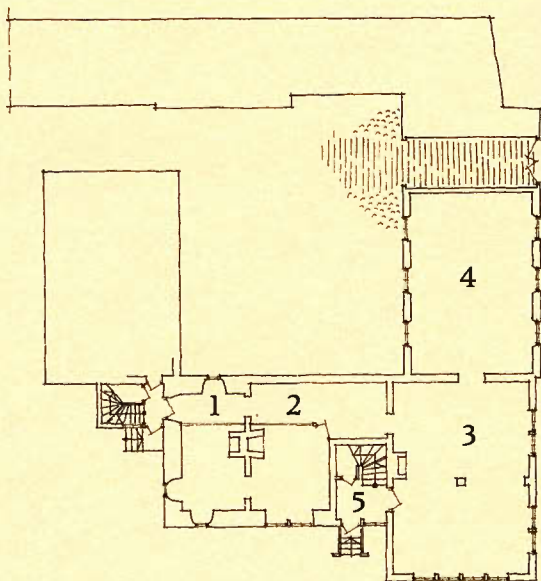
Tredje våningen

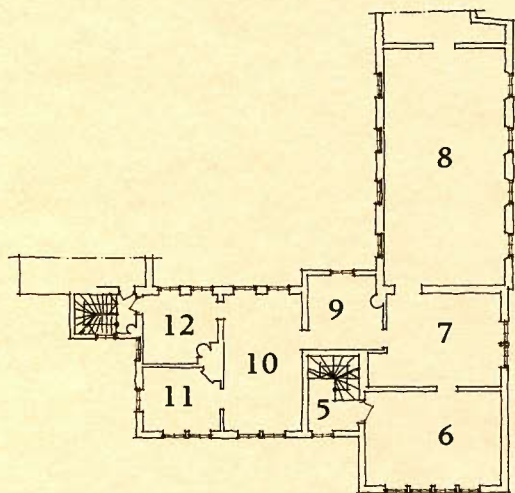
1800-tal och sekelskiftet 1990



Första våningen

1500-tal och 1600-tal





Andra våningen
1600-tal och 1700-tal

